Regeringskansliet

Remiss

2020-06-24
N2020/01752/JL

Näringsdepartementet
Landsbygdsavdelningen, Enheten för jordbruk och livsmedelsföretagande
Anna Wikström
+46 405 57 04
+46 73 807 44 89
anna.wikstrom@regeringskansliet.se

Remiss av Promemoria om behovsanalys i den Strategiska planen för genomförandet av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige

Remissinstanser

Agrifood

Air Pollution & Climate Secretariat

ArbetSam (Arbetslivsmuseernas Samarbetsråd)

Artdatabanken

Axfood

Bankföreningen

Biodlingsföretagarna

Birdlife Sverige

Bo på Lantgård

Byanätsforum

Bygdegårdarnas Riksförbund

Centrum för biologisk mångfald

Chalmers tekniska högskola

Coompanion

Coop

Djurens rätt

Djurskyddet Sverige

Ekologiska Lantbrukarna

Ekonomistyrningsverket

Eldrimner

Energimyndigheten

Familjejordbrukarna

Formas

Friluftsfrämjandet

Förbundet Svensk Fäbodkultur och utmarksbruk (FSF)

Förbundet Sveriges småbrukare

Föreningen Svenskt Fjälljordbruk

Företagarna

Gotländska Ängskommittén

Greppa Näringen

Gröna arbetsgivare

Havsmiljöinstitutet

Havs- och vattenmyndigheten

Hela Sverige ska leva

Hushållningssällskapens förbund

Hästnäringens Nationella Stiftelse

ICA

It-och telekomföretagen

Kemikalieinspektionen

Kommunal

Krav

Krinova Science Park

Kungliga skogs-och lantbruksakademien (KSLA)

Landsbygdsnätverket/ EIP Agri

Lantbrukarnas Riksförbund (LRF)

Lantmännen

Livsmedelsföretagen

Livsmedelsverket

Lovangruppen

LRF Häst

LRF Mjölk

LRF Skogsägarna

LRF Trädgård

LRF ungdomen

Ludvig och co

Lunds universitet (Centrum för miljö-och klimatforskning)

LUS (Lokal Utveckling Sverige)

Länsstyrelserna

Naturbeteskött i Sverige Ideell förening

Naturbruksskolornas förening

Naturskyddsföreningen

Naturturismföretagen

Naturvårdsverket

Nätverket för landsbygdsutvecklare i kommun och regioner

Nätverket svenska kulturlandskap

Post- och telestyrelsen

Regionalt utvecklingsansvariga

Riksantikvarieämbetet

Riksidrottsförbundet

RISE

Sametinget

Sáminuorra (samiska riksungdomsförbundet)

SEI Stockholm Environment Institute

Skogsindustrierna

Skogsstyrelsen

Skogssällskapet

Skärgårdarnas Riksförbund

Småkom

Statens geotekniska institut

Statens jordbruksverk

Statens kulturråd

Statskontoret

Stiftelsen lantbruksforskning

Stockholm Resilience Centre

Sveaskog AB

Svensk Dagligvaruhandel

Svensk Fågel

Svenska ekoturismföreningen

Svenska ESF-rådet

Svenska Fotbollförbundet

Svenska Fåravelsförbundet

Svenska kyrkan

Svenska köttföretagen

Svenska samernas riksförbund

Svenska stadsnätsföreningen

Svenska ägg

Svenskt friluftsliv

Sveriges Biodlares riksförbund

Sveriges Frö- och oljeväxtodlare

Sveriges Grisföretagare

Sveriges Hembygdsförbund

Sveriges Jordbruksarrendatorers förbund

Sveriges Jordägareförbund

Sveriges Kommuner och Regioner

Sveriges Konsumenter

Sveriges Lammköttsproducenter

Sveriges Lantbruksuniversitet

Sveriges Mjölkbönder

Sveriges Nötköttsproducenter

Sveriges Spannmålsodlareförening

Sweden Food Arena

Tillväxtverket

Trafikverket

Vinnova

Visita

Vreta kluster

Världsnaturfonden WWF

Växa Sverige

Winnet Sverige

World Animal Protection Sverige

Östersjöcentrum, Stockholms universitet

EU-kommissionen lämnade den 1 juni 2018 ett förslag till reform av den gemensamma jordbrukspolitiken (CAP) för perioden efter 2020. Varje medlemsstat ska redovisa det nationella genomförandet i en strategisk plan som ska godkännas av EU-kommissionen. Enligt nu gällande tidsplan ska ett förslag till strategisk plan överlämnas för godkännande senast december 2020.

En viktig och obligatorisk del av den strategiska planen är de behov som respektive medlemsstat ska identifiera i en behovsanalys. För att få en genomlysning av de framtida behoven genomfördes i oktober 2019 ett sakråd där många av er medverkade. I den strategiska planen kommer även interventioner (åtgärder) samt de finansiella förutsättningarna att redovisas. Vad gäller processen för arbetet med den strategiska planen i övrigt, se PM avsnitt 2.

I denna promemoria redovisas Sveriges behovsanalys med de behov som helt eller delvis föreslås mötas inom CAP. De behov som redovisas i denna promemoria är inte ställningstaganden om eventuella framtida interventioner, utformningen av dessa och inte heller om de finansiella förutsättningarna.

Remissvaren ska ha kommit in till Näringsdepartementet **senast den 28 september 2020**. Svaren bör lämnas i bearbetningsbar form (t.ex. Wordformat) per e-post till n.remissvar@regeringskansliet.se och med kopia till n.strategisk.plan@regeringskansliet.se. Ange diarienummer N2020/01752/JL och remissinstansens namn i ämnesraden på e-postmeddelandet.
Remissinstansens namn ska även anges i dokumentnamnet.

Remissvaren kommer att publiceras på regeringens webbplats.

I remissen ligger att regeringen vill ha synpunkter på promemoria.

Myndigheter under regeringen är skyldiga att svara på remissen. En myndighet avgör dock på eget ansvar om den har några synpunkter att redovisa i ett svar. Om myndigheten inte har några synpunkter, räcker det att svaret ger besked om detta.

För **andra remissinstanser** innebär remissen en inbjudan att lämna synpunkter.

Råd om hur remissyttranden utformas finns i Statsrådsberedningens promemoria Svara på remiss – hur och varför (SB PM 2003:2, reviderad 2009-05-02). Den kan laddas ner från Regeringskansliets webbplats www.regeringen.se.

Tobias Olsson
Departementsråd

Regeringskansliet

Promemoria

2020-06-24
N2020/01752/JL

Näringsdepartementet

Promemoria om behovsanalys i den strategiska planen för genomförandet av den gemensamma jordbrukspolitiken i Sverige

Innehåll

1. Promemorians syfte och innehåll 3

2. Bakgrund 3

2.1 Förslaget om ny gemensam jordbrukspolitik 3
2.2 Lägesbeskrivning – förhandlingar 4
2.3 Lägesbeskrivning – nationellt genomförande 5
2.4 Nationella mål relevanta för genomförandet av framtida CAP 5

3. SWOT- och behovsanalys 7

4. Process och principer för prioritering av behov 7

4.1 Process 7
4.2 Administrativa principer vid prioritering av behov 9

5. Prioriterade behov i den strategiska planen 10

5.1 Målstruktur CAP 10
5.2 Inledning 11
5.3 Allmänt mål 1 11
5.3.1 Goda konkurrensvillkor 11
5.3.2 Konkurrenskraftigt jordbruk 12
5.3.3 Affärsmässighet 13
5.3.4 Prissvängningar 13
5.3.5 Djurstallar 14
5.3.6 Jordbruksmarkens produktionsförmåga 14
5.3.7 Klimatanpassning 15

5.3.8 Vilt 16
5.3.9 Ny teknik och kunskapsspridning 16
5.3.10 Samverkan jordbruk, rådgivning och forskning 17
5.3.11 Jordbrukarnas ställning i livsmedelskedjan 18
5.4 Allmänt mål 2 19
5.4.1 Inlagring av kol och växthusgasavgång från organogena jordar 19
5.4.2 Förnybar energi och energieffektivisering 20
5.4.3 Anpassad produktion till klimatförändringarna och minskad relativ påverkan på klimatet 20
5.4.4 Minskad belastning på mark, luft och vatten 21
5.4.5 Utveckling och spridning av kunskap om hållbar produktion 22
5.4.6 Biologisk mångfald i slättbygd 23
5.4.7 Värdefulla gräsmarker 23
5.4.8 Genetisk mångfald 24
5.4.9 Kompetens om biologisk mångfald 25
5.4.10 Ekologisk produktion 25
5.5 Allmänt mål 3 26
5.5.1 Underlätta generationsväxling 26
5.5.2 Stärkt affärsmässighet på landsbygden 27
5.5.3 Kapitalförsörjning på landsbygden 28
5.5.4 Arbetsmiljö 28
5.5.5 Utveckling genom nya företagare 29
5.5.6 Attraktiv landsbygd 30
5.5.7 Djurvälfärd och djurhälsa 31
5.6 Övergripande mål 31
5.6.1 Kunskapssystemet, AKIS 31

6. Fortsatt process 32

1. Promemorians syfte och innehåll

I denna promemoria redovisas i avsnitt 2 arbetet på EU-nivå med den nya gemensamma jordbrukspolitiken och genomförandet av densamma på nationell nivå. Avsnitten 3 och 4 redogör för arbetet med en analys av sektorns styrkor, svagheter, möjligheter och hot (SWOT-analys), behovsanalys och tillämpade principer för prioritering av behov. I avsnitt 5 redovisas de behov som kan hanteras i den strategiska planen. Avslutningsvis ges i avsnitt 6 en kort beskrivning av den fortsatta processen. I Bilaga 1 återfinns samtliga de behov som redovisats av Jordbruksverket utifrån deras SWOT-analys (den sk. bruttolistan). Som en del av beredningen av den strategiska planen och de identifierade behoven remitteras denna promemoria.

2. Bakgrund

2.1 Förslaget om ny gemensam jordbrukspolitik

EU-kommissionen lämnade den 1 juni 2018 ett förslag till reform av den gemensamma jordbrukspolitiken (CAP) för perioden efter 2020. I förslaget anges att medlemedsstaterna i sina strategiska planer ska höja ambitionen på miljö-och klimatområdet. Förslaget ger ett större nationellt handlings-utrymme att välja vilka och hur många åtgärder som ska ingå i de nationella programmen. Detsamma gäller regler och villkor för åtgärderna. Åtgärderna får medlemsländerna välja utifrån hur man bäst anser att dessa leder till att de EU-gemensamma målen kan uppnås och det finns större möjlighet att utforma ett mer riktat program med färre åtgärder. Åtgärderna ska redovisas i landets strategiska plan för CAP. Utgångspunkten från kommissionen är även att politiken ska bli mer resultatorienterad och fokusera på måluppfyllelsen istället för regelefterlevnad.

Den strategiska planen ska omfatta åtgärder från både pelare 1 (inkomststöden och delar av marknadsåtgärderna) och pelare 2 (nuvarande Landsbygdsprogram 2014-2020). Planen ska godkännas av kommissionen i förväg. Kommissionen ska övervaka och kontrollera att det nationella genomförandet är i enlighet med de på EU-nivå överenskomna målen samt följa upp budgetens genomförande. Se schematisk bild nedan som illustrerar processen.

Kommissionens förslag om en sk. grön arkitektur, innebär bland annat att de nuvarande tvärvillkoren tillsammans med det nuvarande förgröningsstödet

ska utgöra nya grundvillkor för jordbrukarstöd. Kommissionen föreslår även ett obligatoriskt miljöprogram i pelare 1. Landsbygdsutvecklingsåtgärderna grupperas annorlunda men överensstämmer i huvudsak med motsvarande i dagens pelare 2.

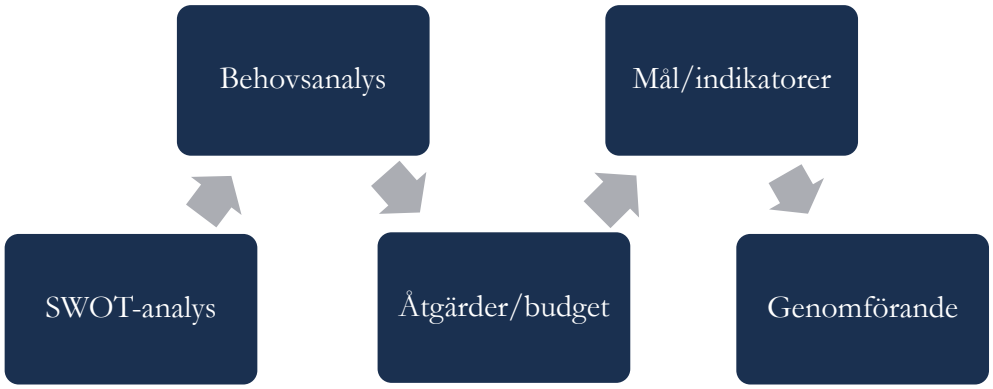

Figur Process för nya CAP

Från jord till bord

Inom ramen för den europeiska gröna given presenterade kommissionen den 20 maj 2020 två strategier: Från jord till bord-strategin (F2F) och strategin för biologisk mångfald. Den nya gemensamma jordbrukspolitiken kommer att vara en viktig del för att bidra till målsättningarna i strategin från jord till bord.

2.2 Lägesbeskrivning – förhandlingar

Under våren 2020 arbetade det kroatiska ordförandeskapet främst med ändringsförslag avseende den nya genomförandemodellen och den nya gröna arkitekturen. Utestående frågor inför hösten är bland annat eventuell öronmärkning av budgetmedel för miljö och klimat i pelare 1 och behov av ökad flexibilitet vid hantering av medel för detta. När det gäller den nya genomförandemodellen kvarstår fortfarande arbete för att hitta lösningar som gör att modellen blir enklare att administrera.

Europaparlamentet och rådet planerar att kunna inleda trepartssamtal om reformförslaget tidigast i slutet av oktober 2020. Det bedöms inte som troligt att en överenskommelse kan nås under 2020.

Till följd av utdragna förhandlingar står det klart att det nya regelverket kommer att försenas med ett år enligt de snart färdigställda övergångsreglerna. Det är emellertid svårt att se att en tvåårig försening skulle gå att undvika. En tvåårig försening innebär att det nya regelverket börjar gälla tidigast den 1 januari 2023.

2.3 Lägesbeskrivning – nationellt genomförande

Medlemsstaternas nationella genomförande av CAP för den kommande perioden ska redovisas i en strategisk plan. Den strategiska planen ska godkännas av kommissionen som i sin granskning särskilt kommer att fokusera på den så kallade interventionslogiken. Detta innebär att det ska finnas en sammanhållen struktur med en SWOT-analys och en efterföljande behovsanalys. Utifrån dessa analyser ska sedan det slutliga valet av interventioner (åtgärder) ske. Interventionslogiken ska även stödjas av en särskild förhandsutvärdering.

2.4 Nationella mål relevanta för genomförandet av framtida CAP

Behov och åtgärder i den strategiska planen ska bidra till att uppfylla det övergripande målet, de tre allmänna målen och de nio särskilda målen i CAP. Dessa redovisas nedan i avsnitt 5.1.

I arbetet med den strategiska planen behöver de tre dimensionerna av hållbar utveckling: den ekonomiska, den sociala och den miljömässiga interagera. De tre hållbarhetsdimensionerna är odelbara och inbördes beroende av varandra. Vidare är en stärkt tydlighet och en överensstämmelse mellan olika politikområden ett utpekat horisontellt delmål i Agenda 2030 (FN:s globala utvecklingsmål) och ligger i linje med hela utformningen av agendan.

Utöver detta så finns det inom flera områden nationella mål, strategier och åtgärder som bidrar till att uppfylla målen i CAP. Exempel på sådana är livsmedelsstrategin, de nationella miljömålen samt den sammanhållna landsbygdspolitiken. Detsamma gäller relevanta delar i olika internationella konventioner och åtaganden, exempelvis Parisavtalet eller Europeiska landskapskonventionen och Agenda 2030.

Livsmedelsstrategin

Livsmedelsstrategins mål och dess åtgärder syftar sammanfattningsvis till att öka livsmedelsproduktionen och stärka sektorns konkurrenskraft samtidigt som relevanta miljömål nås. Att öka antalet betande djur är en viktig del i att nå målet om en ökad produktion och för att bidra till att nå miljökvalitetsmålet Ett rikt odlingslandskap. Livsmedelsstrategins mål sammanfaller i vissa delar med målen för CAP och bidrar därför även till uppfyllelse av dessa. Det gäller främst Allmänt mål 1. Främja en smart, motståndskraftig och diversifierad jordbrukssektor som säkerställer livsmedelstryggheten samt det särskilda målet 2.

De nationella miljömålen

Sveriges nationella miljömål (nationella åtaganden) inom miljöområdet, sammanfaller till viss del internationella åtaganden och är ofta mer ambitiösa. Det övergripande Generationsmålet är vägledande för det nationella miljöarbetet. Arbetet för att nå målet sker genom åtgärder kopplade till de 16 miljökvalitetsmålen. Miljömålen sammanfaller i vissa delar med målen för CAP och bidrar därför även till uppfyllelse av dessa. Det gäller främst Allmänt mål 2. Stärka miljövård och klimatåtgärder och bidra till EU:s miljö och klimatmål samt de särskilda målen 4, 5 och 6.

Klimatanpassning

Målet för klimatanpassning är att utveckla ett långsiktigt hållbart och robust samhälle som aktivt möter klimatförändringarna genom att minska sårbarheten och ta tillvara möjligheter. Målen sammanfaller i vissa delar med målen för CAP och bidrar därför även till uppfyllelse av dessa. Det gäller främst Allmänt mål 2. Stödja miljövård och klimatåtgärder och bidra till EU:s miljö och klimatmål samt de särskilda målen 4, 5 och 6.

En sammanhållen landsbygdspolitik

Målet för den sammanhållna landsbygdspolitiken syftar sammanfattningsvis till en livskraftig landsbygd och en långsiktigt hållbar utveckling i hela landet. I detta inkluderas exempelvis arbete för stärkt konkurrenskraft, hållbar utveckling och relevanta miljömål. Detta mål sammanfaller i vissa delar med målen för CAP och bidrar därför även till uppfyllelse av dessa. Det gäller

främst Allmänt mål 3. Förbättra den socioekonomiska strukturen i landsbygdsområden samt de särskilda målen 7, 8 och 9.

3. SWOT- och behovsanalys

En SWOT-analys beskriver vilka styrkor, svagheter, möjligheter och hot som finns, i detta fall i Sveriges landsbygder och de gröna näringarna. Den efterföljande behovsanalysen ska utifrån SWOT-analysen ange behov som kan mötas med CAP. Dessa behov utgör en obligatorisk och viktig del av den strategiska planen. Planen ska också innehålla åtgärder som bedöms lämpliga och effektiva för att möta behoven och uppfylla CAP:s mål.

Arbetet med SWOT-analys och behovsanalys inleddes under våren 2018. Statens Jordbruksverk (Jordbruksverket) har ansvarat för det grundläggande arbetet med att genomföra och sammanställa SWOT-analysen och det första steget i behovsanalysen. Arbetet har beaktat befintliga underlag, exempelvis betänkanden från Parlamentariska landsbygdskommittén[1], Konkurrenskraftsutredningen[2], befintlig statistik och har bedrivits i dialog med berörda intresseorganisationer och myndigheter. I januari 2019 anordades även ett sakråd där utformningen av SWOT-analysen diskuterades.

4. Process och principer för prioritering av behov

4.1 Process

Jordbruksverkets SWOT- och behovsanalys resulterade i en lista (se Bilaga 1, den sk. bruttolistan) med behov av betydelse för utvecklingen i jordbruket och på landsbygden. Bruttolistan är omfattande och täcker in en stor mängd områden. Behoven baseras på faktorer i SWOT-analysen och för varje enskilt behov anges en referens till relevanta SWOT-faktorer. Varje behov kan på så sätt härledas till de styrkor, svagheter, möjligheter och hot som Jordbruksverket identifierat i sin analys.

Ett viktigt steg i behovsanalysen har varit att utifrån bruttolistan identifiera de behov som lämpligen skulle kunna hanteras inom CAP och sammanställa en nettolista med dessa behov. Detta arbete har främst bedrivits inom Regeringskansliet. Om, i vilken utsträckning och på vilket sätt behoven

[1] SOU 2016:26 och SOU 2017:1

[2] SOU 2014:38 och SOU 2015:15

slutligen kan komma att mötas inom CAP kommer först att kunna avgöras när de finansiella förutsättningarna är klara. Det kommer således vara en delmängd av de behov som redogörs för nedan som slutligen kommer att mötas inom CAP.

Analysen har genomförts med beaktande av följande kriterier:

- Behovet ska sammanfalla tydligt med målen med CAP.
- Regelverket måste medge att behovet kan hanteras inom CAP.
- För att kunna minimera den administrativa bördan för företag, andra stödmottagare och administrativa myndigheter ska behovet medge flexibilitet vad gäller utformningen av interventioner.

Ytterligare prioritering mellan och inom de behov som uppfyller de tre punkterna ovan kommer således att ske när de finansiella förutsättningarna för den strategiska planen är kända.

Som ett led i prioriteringsarbetet anordnades i oktober 2019 ytterligare ett sakråd med fokus på behovsanalysen. Vid sakrådet diskuterades framförallt prioriteringar i steget från bruttolista till nettolista. Till sakrådet inbjöds ett hundratal organisationer. Minnesanteckningar från detta sakråd finns tillgängliga på regeringens hemsida, www.regeringen.se. Utfallet av dessa diskussioner har beaktats i utformningen av nettolistan.

Ett nationellt program med många åtgärder, små budgetar och begränsad flexibilitet kan försvåra måluppfyllelse och möjligheterna att nå effekter. Regeringens ambition är därför att inte ha fler åtgärder i det kommande programmet än vad som bedöms som nödvändigt. Tillämpning av den metod som beskrivs ovan har resulterat i att ett antal, i sig viktiga, behov inte kommer att hanteras inom CAP, helt eller delvis. Några exempel på sådana behov rör bl.a. skog och forskning. Sådana behov redovisas därför inte i avsnitt 5 i denna PM. Det är också viktigt att ta tillvara möjligheter till samordning av andra fonder och nationella insatser.

4.2 Administrativa principer vid prioritering av behov

En viktig aspekt i arbetet med reformen av CAP är att minska den administrativa bördan för företag, andra stödmottagare och de administrerande myndigheterna. Företagen upplever stora problem med lagar och myndighetsregler[3] och att minska deras administrativa börda är därför en viktig prioritering. Möjligheten till förenkling utifrån den enskilda företagarens perspektiv ligger i huvudsak i utformningen av åtgärder. Även behovsanalysen har till viss del påverkan på möjligheterna att förenkla, eftersom de behov som föreslås kunna mötas inom CAP, påverkar den strategiska planens struktur och omfattningen av interventioner.

Kostnaden för införande av förändrade eller nya stöd och ersättningar påverkas bland annat av EU-regelverkets krav på stödvillkor och kontroll av dessa samt krav på it-stöd för ansökan, kontroll, handläggning, utbetalning och utvärdering. Riksrevisionen genomförde 2018 en granskning av regeringens och svenska myndigheters genomförande av Landsbygdsprogrammet 2014–2020 (RiR 2018:26). Riksrevisionens övergripande slutsats är att regeringens utformning av programmet har bidragit till en programstruktur som försvårar möjligheten att nå programmets mål och att valet att låta ett stort antal åtgärder ingå har försvårat genomförandet, lett till ökade administrativa kostnader och försenade utbetalningar av stöd. Riksrevisionen rekommenderar regeringen bl.a. att se till att underlag tas fram inför nästa programperiod som utgår från de nationella behoven av landsbygdsutveckling och som innefattar analys av vilka konsekvenser olika val i programutformningen kan få.

Riksrevisionens rekommendationer är vägledande under hela processen för att ta fram en strategisk plan. Rekommendationerna har varit vägledande när det gäller den prioritering av behov som presenteras i denna promemoria och kommer även att vara det framöver i framtagandet av den strategiska planen.

[3] Tillväxtverkets undersökning Företagens villkor och verklighet (FVOV) om gröna näringar. https://tillvaxtverket.se/statistik/vara-undersokningar/resultat-fovven-2017/2018-11-28-foretag-i-grona-naringar-hindras-av-krangliga-regler.html

5. Prioriterade behov i den strategiska planen

5.1 Målstruktur CAP

Den nya målsstrukturen för CAP omfattar ett övergripande, tre allmänna och nio särskilda mål som framgår av förslaget om nytt regelverk på EU-nivå. Under varje allmänt mål återfinns tre särskilda mål som väl speglar de tre hållbarhetsdimensionerna i enlighet med Agenda 2030. Strukturen i denna PM utgår från denna målstruktur som redovisas nedan.

Övergripande mål. Modernisering av sektorn genom att främja och utbyta kunskap, innovation och digitalisering i jordbruket och i landsbygdsområden samt uppmuntra sektorn att ta till sig dessa.

Allmänt mål 1. Främja en smart, motståndskraftig och diversifierad jordbrukssektor som säkerställer livsmedelstryggheten.

- Särskilt mål 1. Stödja jordbruksinkomster som det går att leva på och jordbrukets motståndskraft i unionen för att förbättra livsmedelstryggheten.

- Särskilt mål 2. Öka marknadsorienteringen och konkurrenskraften, med ett större fokus på forskning, teknik och digitalisering.

- Särskilt mål 3. Förbättra jordbrukarnas position i värdekedjan.

Allmänt mål 2. Stärka miljövård och klimatåtgärder och bidra till unionens miljö- och klimatrelaterade mål.

- Särskilt mål 4. Bidra till begränsning av och anpassning till klimatförändringar samt till hållbar energi.

- Särskilt mål 5. Främja hållbar utveckling och effektiv förvaltning av naturresurser som vatten, mark och luft.

- Särskilt mål 6. Bidra till att skydda den biologiska mångfalden, stärka ekosystemtjänster samt bevara livsmiljöer och landskap.

Allmänt mål 3. Förbättra den socioekonomiska strukturen i landsbygdsområden.

- Särskilt mål 7. Locka och understödja unga jordbrukare och underlätta affärsutveckling i landsbygdsområden.

- Särskilt mål 8. Främja sysselsättning, tillväxt, jämställdhet, social delaktighet och lokal utveckling i landsbygdsområden, inbegripet bioekonomin och hållbart skogsbruk.

- Särskilt mål 9. Se till att EU:s jordbruk svarar bättre på samhällets krav på livsmedel och hälsa, inbegripet säkra och näringsrika livsmedel som producerats på ett hållbart sätt, matsvinn samt djurskydd.

5.2 Inledning

I avsnitten 5.3-5.6 redovisas de behov som utifrån analysen helt eller till viss del kan hanteras inom CAP. Vad gäller begreppet ”hanteras till viss del” varierar innebörden, vissa behov kommer att omfattas i högre grad än andra behov, med motsvarande kommentar. De behov som kan hanteras har sorterats in under respektive mål. Hänvisningarna till numrerade behov (nr 1-150) avser de behov som identifierats av Jordbruksverket i den sk. bruttolistan. Samtliga dessa numrerade behov med hänvisning till relevanta SWOT-faktorer återfinns i Bilaga 1.

5.3 Allmänt mål 1

Främja en smart, motståndskraftig och diversifierad jordbrukssektor som säkerställer livsmedelstryggheten.

Särskilt mål 1. Stödja jordbruksinkomster som det går att leva på och jordbrukets motståndskraft i unionen för att förbättra livsmedelstryggheten.

5.3.1 Goda konkurrensvillkor

Jordbruket behöver goda konkurrensvillkor för att säkerställa en ökad lönsamhet, vilket är nödvändigt för ett livskraftigt och hållbart jordbruk, och för och att potentialen i svenskt jordbruk ska kunna tas till vara.

Relaterar till behoven 1, 15, 22, 30 och 70 (se Bilaga 1).

Kan till viss del mötas inom CAP

Utformning av stöd och ersättningar i den strategiska planen ska ske med beaktande av konkurrensförhållanden med jordbrukare i andra medlemsstater för att potentialen för en ökad produktion ska kunna utnyttjas. En ökad produktion bidrar till en hållbar ökning av den globala tillgången på livsmedel och minskar exporten av livsmedelsproduktionens miljöpåverkan. Utöver inriktning och nivå på stöd och ersättningar så påverkas konkurrenskraften av komplexiteten i utformningen av dessa. Stöd och ersättningar inom CAP utgör ett viktigt bidrag till jordbrukarnas inkomster samtidigt som de också svarar för en betydande del av de regler som ska följas. Den strategiska planen med dess åtgärder ska utformas så att den bidrar till en minskad administrativ börda för jordbruket och ökad konkurrenskraft.

Skatter och generella regler för jordbruket hanteras utanför CAP. Obligatoriska krav och regler kan dock påverka vilka åtgärder som blir möjliga att genomföra i CAP vilket behöver beaktas.

5.3.2 Konkurrenskraftigt jordbruk

För att säkerställa ett konkurrenskraftigt jordbruk i alla delar av Sverige behöver det ske en kompensation för kostnadsnackdelar orsakade av sämre produktionsförutsättningar och högre kostnader.

Relaterar till viss del av behoven 29 och 70 (se Bilaga 1).

Kan mötas inom CAP

Jordbruket behöver ekonomiska förutsättningar och ändamålsenliga regler för att bedriva en ekonomiskt hållbar produktion. Konkurrenskraften och lönsamheten har sjunkit under åren 2011-2016, särskilt inom animalieproduktionen och i områden med sämre förutsättningar för produktion. I Sverige varierar de naturliga förutsättningarna för jordbruksproduktion. Det kan handla om vegetationsperiodens längd, geografiska avstånd och klimatförhållanden. För att ta tillvara den potential för ökad livsmedelsproduktion som finns i form av jordbruksmark och kompetens kan områden med sämre förutsättningar behöva kompenseras för olika kostnadsnackdelar. Animalieproduktionen är central i svenskt jordbruk och står för en stor andel av produktionsvärdet. Djurfoder, särskilt

i form av vall, kan produceras i områden där det inte finns marknadsmässiga förutsättningar att producera andra grödor. Animalieproduktionens behov av goda produktionsförutsättningar behöver därför särskilt beaktas.

5.3.3 Affärsmässighet

Företagens kunskap och kompetens vad gäller affärsmässighet och företagsledning behöver utvecklas. Möjligheten till diversifiering bör tas tillvara.

Relaterar till behoven 5, 10, 36 och 117 (se Bilaga 1).

Kan till viss del mötas inom CAP

Förutsättningarna för att driva jordbruk har förändrats och är idag mer komplexa med ökade risker och ett ökat behov av kompetens i affärsutveckling och generella företagsfrågor. En hållbar marknadsorienterad jordbrukssektor bygger på företag som har förmåga att anpassa sig till förändrade marknadsvillkor och krav på en attraktiv arbetsmiljö. Diversifiering av verksamheten kan ge enskilda företag möjligheter att sprida riskerna och öka intäktsbasen.

Kompetensutveckling och rådgivning är viktigt och genom CAP är det möjligt att stödja utveckling på detta område.

5.3.4 Prissvängningar

Företagens kunskap och kompetens att hantera prissvängningar i jordbruksmarknaderna behöver öka.

Relaterar till behov 24 (se Bilaga 1).

Kan mötas inom CAP

Den succesiva marknadsorienteringen av CAP leder till en mer rörlig jordbruksmarknad där företagens affärsförmåga och förmågan atthantera prissvängningar behöver öka. Det finns i det svenska skattesystemet en möjlighet att periodisera företagsresultatet och att prissäkra flertalet jordbruksprodukter genom terminssäkring och särskilda avtal. Inom flera segment är möjligheterna dock begränsade. Prissäkring är komplext och kräver kunskap hos lantbrukarna.

Kompetensutveckling och rådgivning är viktigt och genom CAP är det möjligt att stödja en utveckling på detta område.

5.3.5 Djurstallar

Förutsättningarna för att bygga rationella stallar som möter krav på gott djurskydd och smittskydd, god djurhälsa, arbetsmiljö och en lönsam produktion behöver stärkas, samtidigt som behovet av att minska jordbrukssektorns belastning på mark, luft och vatten möts.

Relaterar till behov 8 (se Bilaga 1).

Kan mötas inom CAP

Investeringarna inom svensk animalieproduktion är otillräckliga för att utveckla en effektiv och lönsam produktion. Inom ramen för CAP finns det möjligheter att utveckla, sammanställa och sprida kunskap om utformning och byggande av rationella stallar. CAP kan även understödja investeringar som sker i ny teknik eller som kräver särskilda lösningar på grund av svenska krav.

5.3.6 Jordbruksmarkens produktionsförmåga

Jordbruksmarkens produktionsförmåga behöver bibehållas och utvecklas för en ökad lönsamhet och miljömässig hållbarhet.

Relaterar till behoven 9, 17, 68 och 70 (se Bilaga 1).

Kan till viss del mötas inom CAP

Företagen har både ett produktionsintresse och ett ansvar för god markvård som säkerställer markens produktionsförmåga. Ansvaret ligger därför primärt på företagen. Det finns samtidigt från statens sida en möjlighet att tillhandahålla kunskap och stimulera fortsatt utveckling. Det kan även gälla övergång till ny teknik som ger miljömässiga mervärden men där kostnaden inte fullt ut är företagsekonomiskt motiverad. CAP kan även bidra genom att underlätta samverkan mellan jordbrukare för att aktivera dikningsföretag.

Viktiga åtgärder för en ökad hållbar produktion är en funktionell markavvattning, god markstruktur och balanserat näringsinnehåll i jorden. Att säkerställa markavvattning genom dikesunderhåll och nya täckdiken är generellt sett företagsmässigt lönsamt och huvudansvaret för detta bör ligga

på företagen. Sådana långsiktiga investeringar är dock eftersatta bland annat på grund av den höga andelen korta arrenden och låga lönsamheten i sektorn. Insatser inom CAP kan användas för att stärka kunskapen och i viss mån överbrygga hinder för god markvård samt underlätta investeringar.

5.3.7 Klimatanpassning

Insatser behövs för att anpassa svenskt jordbruk (inkl. rennäring) till ett förändrat klimat och hantera de produktionsrisker som följer av detta

Relaterar till behoven 6, 7, 10, 19, 21, 55, 58, 67, 68 och 129 (se Bilaga 1).

Relaterar även till behovet Anpassad produktion för klimatförändringarna under allmänt mål 2.

Kan till viss del mötas inom CAP

Ett varmare klimat kan leda till längre växtsäsong och möjlighet att odla nya grödor men kan även innebära utmaningar. En sådan utveckling är främst kopplad till större variationer i vädret med ökad risk både för intensiva regn och perioder med torka och vattenbrist. Nederbördsmängderna förväntas öka i stora delar av landet men kan också minska särskilt i södra Sverige och under sommaren. Högre temperaturer medför ökad avdunstning vilket också leder till att vattentillgången minskar sommartid. Behovet av bevattning och markavvattning förväntas bli större samtidigt som konkurrensen om vattenresurserna kommer att öka. Ett varmare klimat innebär också en ökad risk för värmestress för djur samt angrepp och utbredning av växtskadegörare.

För rennäringens del kan ett förändrat klimat innebära större risk för s.k. låsta beten med en isbark överst på snötäcket. Höga flöden och höjd grundvatttennivå kan också komma att bli en konsekvens av ett förändrat klimat vilket kan kräva anpassningsåtgärder.

För att hantera klimatförändringen är kompetensutveckling, rådgivning och att underlätta investeringar möjliga åtgärder inom ramen för CAP. Även innovationer och tillämpning av ny teknik kan underlättas genom åtgärder i CAP.

Utveckling av nya sorter och en effektiv sortprovning har även betydelse för jordbrukets möjligheter till klimatanpassning. Dessa delar hanteras inte inom CAP.

5.3.8 Vilt

De negativa konsekvenserna för jordbruket på grund av stora viltstammar behöver minska.

Relaterar till behov 25 (se Bilaga 1).

Kan till viss del mötas inom CAP

Ökande viltstammar av vildsvin och hjort orsakar skador för jordbruket som bedöms kräva gemensamma åtgärder från branschen, jägarna och staten. I huvudsak bör detta ske utanför CAP. Rådgivning inom CAP kan samtidigt understödja en mer effektiv viltförvaltning.

Särskilt mål 2. Öka konkurrenskraften och marknadsorienteringen med ett större fokus på forskning, teknik och digitalisering.

5.3.9 Ny teknik och kunskapsspridning

Utnyttja de möjligheter som ny kunskap, teknik och digitalisering kan skapa för att främja en ökad produktivitet och lönsamhet i svenskt jordbruk.

Relaterar till behoven 12, 31, 32, 34, 94, 118, 141 och 146 (se Bilaga 1).

Kan till viss del mötas inom CAP

En ökad produktivitet är nödvändig för att åstadkomma en lönsam jordbruksproduktion som ökar i omfattning. Ny teknik och digitalisering är en viktig förutsättning för att underlätta detta. Möjlighet att använda ny teknik öppnar upp för helt nya arbetsmetoder, vilket kan ge stora effekter på produktivitet och lönsamhet. Automatisering av arbetsmoment minskar arbetskraftskostnader, risken för arbetsskador och gynnar produktivitetsutvecklingen. Spridning av ny kunskap och goda exempel är andra vägar till ökad produktivitet och kan riktas till olika insatsområden som kan påverka lönsamheten.

En satsning på ny oprövad teknik innebär en ökad risk för det enskilda företaget och det finns möjligheter att reducera dessa risker genom åtgärder i CAP.

5.3.10 Samverkan jordbruk, rådgivning och forskning

Utveckla ett starkt kunskapssystem som säkerställer en nära samverkan mellan jordbruket, rådgivningen och forskningen och därigenom uppnå en förbättrad produktivitet och en ökad lönsamhet i jordbruket.

Relaterar till behoven 2, 3, 13, 31, 33, 34, 38, 41, 132, 133, 136, 138 och 140 (se Bilaga 1).

Kan till viss del mötas inom CAP

Svensk grundforskning är stark och världsledande inom flera områden som har hög relevans för utvecklingen inom jordbruk. Det finns en outnyttjad potential i form av bättre samverkan mellan leden till exempel genom en starkare koppling mellan forskning och rådgivning.

Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) och även andra universitet och högskolor har potential att i än större utsträckning än som sker i dag, bidra till jordbrukets och landsbygdernas utveckling. Det är dock en utmaning att få en väl fungerande samverkan mellan forskning och näringsliv. Digitaliseringen kan i viss utsträckning överbrygga detta och kan innebära möjligheter till kunskapsutveckling för sektorn. I huvudsak bör stärkandet av kunskapssystemet ske genom befintliga nationella anslag, utanför CAP. Rådgivning och kompetensutveckling på områden som syftar till att stärka lönsamheten och hållbarheten i svenskt jordbruk bör så långt som möjligt ske på marknadsmässiga villkor. I de fall det finns möjligheter för CAP att påskynda utvecklingen bör denna möjlighet dock tas till vara. En annan viktig pusselbit är etableringen av Sweden Food Arena, vilket möjliggjordes genom satsningar i livsmedelsstrategin. I Sweden Food Arena har företagen i livsmedelskedjan nu en organisation med potential att bli en samlad och kraftfull beställare av ny kunskap och forskning.

Särskilt mål 3. Förbättra jordbrukarnas position i värdekedjan.

5.3.11 Jordbrukarnas ställning i livsmedelskedjan

Jordbrukarnas ställning i livsmedelskedjan behöver stärkas genom utveckling av olika mervärdeskoncept och starka varumärken. Därigenom kan svenskt jordbruks mervärden föras tillbaka till jordbrukaren.

Relaterar till behoven 4, 14, 26, 42, 43, 44 ,45, 46, 47, 48, 49, 57 och 77 (se Bilaga 1).

Kan till viss del mötas inom CAP

Jordbrukets konkurrenskraft och jordbrukarnas inkomster kan gynnas av att svenska jordbrukare producerar livsmedel med hög kvalitet. Det gäller god djuromsorg och djurhälsa, ansvarsfull användning av läkemedel och växtskyddsmedel och en hög säkerhet genom hela livsmedelskedjan. Detta resulterar i att svenska konsumenter har ett stort förtroende och hög betalningsvilja för svenskproducerade livsmedel. Dessa mervärden är ofta understödda av svensk lagstiftning, vilket kan leda till att primärledet har svårare att använda dessa mervärden och få ersättning från marknaden när man utvecklar sina egna unika produktegenskaper, varumärken och branschstandarder.

Det finns potential att ytterligare kommunicera de värden som svenskt jordbruk ger upphov till och utveckla starka varumärken kopplade till dessa värden. Detta kan skapa konkurrensfördelar för svenskt jordbruk. Genom detta är det möjligt att ta ut en merbetalning för svenska produkter och då till viss del kompensera jordbruket, i de fall en mer strikt lagstiftning innebär konkurrensnackdelar i form av högre produktionskostnader.

Konsumenternas ökade efterfrågan av närproducerade livsmedel med tydligare märkning är ett exempel på nya konsumtionstrender. Det innebär att starka varumärken och mervärdeskonceptet går att utveckla, vilket skapar nya affärsmöjligheter. På världsmarknaden råder stark konkurrens där många faktorer såsom möjlighet att konkurrera med priset, kvalitet och livsmedelssäkerhet har betydelse för svenska produkters framgång. Även här krävs det en starkare och mer fokuserad varumärkesbyggnad.

Trots att fler jordbruksföretag säljer direkt till slutkonsument är gårdsförädling fortfarande en tämligen begränsad företeelse. De flesta

primärproducenter säljer hela sin produktion till företag inom förädlingsledet, vilket gör att primärledet har mycket litet inflytande över den förädling och marknadsföring som görs i efterföljande led. Detta gör att primärledet står för en relativt liten del av produktens slutvärde och har därmed en svag position i värdekedjan.

Digital teknik möjliggör nya affärsmodeller för att stärka primärproducenterna och komma i närmare kontakt med konsumentledet. Utveckling av detta kan ske inom ramen för CAP. Detsamma gäller visst stöd för att utveckla mervärdeskoncept och för att marknadsföra specifika egenskaper. I huvudsak är ovanstående behov dock något som hanteras genom samordnade insatser utanför CAP, inom ramen för livsmedelsstrategin.

5.4 Allmänt mål 2

Stärka miljövård och klimatåtgärder och bidra till unionens miljö- och klimatrelaterade mål.

Särskilt mål 4. Bidra till begränsning av och anpassning till klimatförändringar samt till hållbar energi.

5.4.1 Inlagring av kol och växthusgasavgång från organogena jordar

Potentialen att lagra in kol i biomassa och i marken behöver nyttjas.

Relaterar till behoven 50 och 54 (se Bilaga 1).

Kan till viss del mötas inom CAP

Det finns en potential att genom till exempel utvecklade odlingsmetoder och odlingssystem öka kolinlagringen i jordbruksmarken. Utöver kolinlagring kan även dessa åtgärder bidra till bättre bördighet, markstruktur, vattenhushållning och biologisk mångfald. CAP kan vara ett ändamålsenligt verktyg för att till viss del möta behovet av att ta tillvara denna potential på jordbruksmark. Stöden kan kombineras med kunskapsspridning för att vara effektiva. Insatser som kombinerar kolinlagring med andra målsättningar inom CAP bör prioriteras. Även nationella befintliga insatser kan komma att behövas för att möta behovet av ökad kolinlagring.

Merparten av de organogena jordarna utgörs av skogsmark och impediment. Insatser som medför att våtmarker i landskapet anläggs eller restaureras kan finansieras av CAP. Även andra insatser kan övervägas.

5.4.2 Förnybar energi och energieffektivisering

Produktion och tillvaratagande av råvaror för produktion av förnybar energi behöver uppmuntras, liksom arbetet med att ersätta fossil energi med förnybar samt att effektivisera energianvändningen.

Relaterar till behoven 52, 56 och 58 (se Bilaga 1).

Kan till viss del mötas inom CAP

Ökad produktion och tillvaratagande av resurser för produktion av förnybar energi inom de areella näringarna kan bidra till att skynda på energiomställningen i samhället. Produktionen av förnybara energiråvaror och av förnybar energi bör i huvudsak styras av efterfrågan. I allmänhet har Sverige valt att främja förnybar energi genom stöd till konsumtionen av sådan energi, främst genom differentierade skatter och reduktionsplikt för drivmedel, vilket ökar möjligheterna för kostnadsmässigt effektiva lösningar. Effektivisering drivs i huvudsak av andra krafter än CAP.

För att öka effektiviteten och tydligheten, bör så långt som möjligt insatser för samma ändamål hanteras i en åtgärd. I fråga om investeringar för produktion av förnybar energi, konvertering och effektivisering har nationella stöd varit mer attraktiva än stöd via CAP. Befintliga nationella stöd kan därför även fortsättningsvis vara viktiga för att möta behoven. CAP kan finansiera vissa insatser.

Helt fossilfria företag utgör föredömen för arbetet med omställningen av jordbruket. Särskilda incitament inom CAP kan övervägas som stimulans till att fullt ut genomföra konverteringen.

5.4.3 Anpassad produktion till klimatförändringarna och minskad relativ påverkan på klimatet

Det finns behov av att underlätta för lantbruket att anpassa produktionen till effekterna av klimatförändringarna. Det finns också ett behov av att stärka jordbrukets möjligheter att minska klimatpåverkan per viktenhet producerad produkt.

Relaterar även till behoven Jordbruksmarkens produktionsförmåga och Klimatanpassning som hanteras under särskilt mål 1.

Relaterar till behoven 17, 20, 21, 50, 53, 55, 60, 63, 66, 69, 83 och 148 (se Bilaga 1).

Kan till viss del mötas inom CAP

Insatser som underlättar lantbrukets anpassning till ett förändrat klimat kan förebygga och mildra konsekvenserna för näringarna. Kunskap, innovationer och investeringar krävs för att t.ex. nya grödor och förändrade produktions- och uppfödningssystem ska kunna utvecklas och tillämpas. Detsamma gäller insatser som skapar bättre beredskap och kapacitet för att hantera ändrade nederbörds- och temperaturförhållanden, såsom behovet av stärkt vattenhushållning.

Svenskt jordbruk har hög produktivitet och såväl i animalieproduktionen som i växtodlingen är resursutnyttjandet effektivt jämfört med de flesta andra länder. Ur ett globalt klimatperspektiv är det därför viktigt att den höga produktiviteten och resurseffektiviteten i svensk livsmedelsproduktion bibehålls och utvecklas ytterligare, såväl inom djurhållning som växtodling. Det finns också en potential i de areella näringarna att ytterligare bidra till omställningen till en biobaserad ekonomi, t. ex. genom utveckling och tillvaratagande av biomassa för användning till förnybar energi och förnybara material.

Flera olika typer av insatser inom CAP kan bidra till att möta behovet av att anpassa produktionen till ett förändrat klimat samt minska relativ klimatpåverkan från jordbruket. Forskning och utveckling kan emellertid inte hanteras inom ramen för CAP. Däremot kan CAP komma att möta närliggande behov inom kunskapskedjan, till exempel öka utbytet mellan forskning och praktik.

Särskilt mål 5. Främja hållbar utveckling och effektiv förvaltning av naturresurser som vatten, mark och luft.

5.4.4 Minskad belastning på mark, luft och vatten

Det finns behov av att fortsätta och stärka arbetet med att minska jordbrukssektorns belastning på mark, luft och vatten på ett sätt som samverkar med behovet av ökad konkurrenskraft i sektorn.

Relaterar till behoven 16, 17, 20, 61, 62, 64, 65, 69, 70 och 83 (se Bilaga 1).

Relaterar även till behov Jordbruksmarkens produktionsförmåga och Klimatanpassning under särskilt mål 1.

Kan till viss del mötas inom CAP

CAP kan delvis möta det behov av insatser för att minska jordbrukssektorns belastning på mark, luft och vatten. Behoven framgår av ramdirektivet för vatten, handlingsplanen för hållbar användning av växtskyddsmedel samt luftvårdsprogrammet. Utöver finansiering via CAP kan även befintliga nationella medel bidra till att nå de mål och ambitioner som är uppsatta, särskilt i de fall där nationella medel enklare, snabbare eller på andra sätt kan erbjuda mer attraktiva insatser som lättare leder till att åtgärder genomförs. Även ett starkt kunskapssystem behövs för att åtgärdsarbetet för ökad vatten- och luftkvalitet blir framgångsrikt.

De senaste årens väderlek har uppmärksammat samhället på behovet av att vårda odlingsmarken som produktionsresurs, att ha en effektiv vattenhushållning och att utveckla och använda metoder med hänsyn till behovet av förbättrad markbördighet. Jordbrukarna har ett grundläggande ekonomiskt intresse av att underhålla och förbättra markbördigheten och CAP kan bidra till att understödja utvecklingen på området.

Genom samverkan i större områden, t.ex. i byn, föreningens geografiska utbredning eller avrinningsområdet, kan insatser effektiviseras, kunskap och erfarenheter utbytas. och det skapas drivkrafter för fler att genomföra miljöinsatser och insatser som bidrar till sammanhängande ekosystem i landskapet. Insatser som leder till ökad samverkan kan därför vara angelägna.

5.4.5 Utveckling och spridning av kunskap om hållbar produktion

Fortsatt forskning, utveckling och rådgivning behövs för att ta fram och sprida kunskap om hur jord- och skogsbrukets miljö- och klimatarbete kan stärkas samtidigt som produktionen totalt sett ökar.

Relaterar till behoven 61, 69,133 och 134 (se Bilaga 1).

Kan till viss del mötas inom CAP

Kunskapsspridning och möjligheter till innovation är centralt för att utveckla lösningar på de komplexa utmaningar som lantbruket står inför på flera områden. Fortsatt utvecklingsarbete och kunskapsspridning där olika mål i livsmedelsproduktionen kombineras är därför angeläget och i detta avseende kan CAP vara ett av flera verktyg. Detta innebär t.ex. att både miljö och produktionsaspekter behöver beaktas. Ett ensidigt fokus kan annars leda till suboptimering och ineffektivitet. För att nå ett långsiktigt hållbart jordbruk och livsmedelsproduktion behöver fokus framöver vara att integrera alla aspekter av hållbarhet. Forskning kan däremot inte hanteras inom CAP.

Särskilt mål 6. Bidra till att skydda den biologiska mångfalden, stärka ekosystemtjänster samt bevara livsmiljöer och landskap.

5.4.6 Biologisk mångfald i slättbygd

I den allt mer intensivt brukade slättbygden behövs en balans mellan produktion och att bevara och förstärka den biologisk mångfalden, kulturlandskapets värden och ekosystemtjänsterna.

Relaterar till behoven 63, 71, 72, 76, 79, 80, 83, 85, 119 och 149 (se Bilaga 1).

Kan till viss del mötas inom CAP

Jordbruksverkets plan för odlingslandskapets biologiska mångfald pekar tydligt på behovet av insatser för att värna den biologiska mångfalden i slättlandskapet. Även ur ett produktionsperspektiv är ekosystemtjänster, t.ex. pollinering, nödvändiga. Kostnadseffektiva insatser för biologisk mångfald i det storskaliga slättlandskapet, såsom anläggning av småbiotoper och våtmarker, kan rymmas inom den strategiska planen för CAP. Även vissa insatser för att främja samverkan för att kunna skapa och bibehålla sammanhängande ekosystem i odlingslandskapet kan inrymmas.

5.4.7 Värdefulla gräsmarker

Både som foderresurs och för bibehållen biologisk mångfald behöver värdefulla gräsmarker skötas och bevaras.

Relaterar till behoven 72, 75, 76, 79, 80, 84 och 87 (se Bilaga 1).

Kan till viss del mötas inom CAP

Stärkta, breda och mer flexibla insatser för biologisk mångfald i gräsmarker kan bryta de negativa utvecklingstrenderna för arter och livsmiljöer i odlingslandskapet, vilket framgår av SWOT-analysen. Fortsatt konkurrenskraftig uppfödning av betande djur är viktig för att kunna bevara den biologiska mångfalden i betesmarkerna på ett effektivt sätt, medan även andra och delvis manuella insatser behövs i vissa av gräsmarkstyperna. Det är angeläget att möta behoven av att sköta befintliga hävdberoende gräsmarker, såväl innanför som utanför Natura 2000-områden, med kostnadseffektiva insatser via CAP. Dessa insatser kan omfatta både åtgärder riktade mot markernas skötsel och åtgärder för att stärka lönsamheten i grovfoderbaserat djurhållning. Behovet av förenkling och effektivisering av CAP är stort och även befintliga nationella insatser är viktiga för att nå de mål och ambitioner som är uppsatta för den biologiska mångfalden i gräsmarker.

5.4.8 Genetisk mångfald

Hotade lantraser och kultursorter behöver bevaras för att säkra den genetiska mångfalden för framtiden, trots att dessa har svårt att möta jordbrukets lönsamhetskrav.

Relaterar till behov 81 (se Bilaga 1).

Kan till viss del mötas inom CAP

Sveriges skyldigheter att bevara hotade husdjursraser och växtsorter följer av Internationella fördraget för växtgenetiska resurser samt Konventionen för biologisk mångfald. Dessa genetiska resurser är viktiga utgångspunkter för husdjursavel och förädling av växter som är anpassade till svenskt klimat. Kommissionen för genetiska resurser för livsmedel och jordbruk inom FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) tar fram handlingsplaner för bevarandearbetet. Behovet i fråga om bevarande av växtgenetiska resurser bör även fortsättningsvis hanteras via befintliga nationella insatser, medan bevarande av husdjursgenetiska resurser är mer lämpliga att hantera inom CAP.

5.4.9 Kompetens om biologisk mångfald

Det finns ett behov av att öka kunskapen om hur biologisk mångfald kan främjas i jord- och skogsbruket och hur dess ekosystemtjänster kan bidra till produktionen.

Relaterar till behoven 73, 74, 75, 78, 80, 87 och 143 (se Bilaga 1).

Kan mötas inom CAP

Behoven av att ta fram ny kunskap, samt att sammanställa, sprida och nyttja den kunskap som finns är angelägna för att kunna möta utmaningar om ökad produktion, tillvaratagande av resurser och hållbarhet. CAP är ett viktigt verktyg för att nå behov inom kunskapssystemet, såsom rådgivning, gemensamt lärande och utvärdering, informationsspridning och ökat utbyte mellan olika aktörer i systemet, men även nationella insatser är värdefulla för att möta behovet av kunskap. Handlingsplanerna för grön infrastruktur och kunskapsunderlag för skogliga naturvärden kan vara värdefulla planeringsverktyg för att öka kunskaperna om var insatser är angelägna och underlagen kan nyttjas i samband med t.ex. rådgivning eller andra initiativ. Även kunskapsbaserade verktyg som underlättar för aktörer att ta till sig nya metoder och tekniker bör tillgängliggöras och användas. Digitaliseringen och en förstärkning av kunskapssystemet i allmänhet kan underlätta i detta arbete.

5.4.10 Ekologisk produktion

Underlätta för att öka den ekologiska produktionen.

Relaterar till behov 72, 73 och 119 (se Bilaga 1).

Kan mötas inom CAP

En ökad ekologisk produktion kan svara mot flera av målen i CAP. Konsumenternas intresse för ekologiska produkter har över en längre tidsperiod uppvisat en ökande trend och den efterfrågan behöver kunna mötas av producenterna. I den åtgärdsplan med etappmål för produktion, konsumtion och export av ekologiska livsmedel, som Jordbruksverket har tagit fram i samråd med myndigheter, företag och organisationer i hela livsmedelskedjan, finns det en ambition att ekologisk produktion ska öka i takt med efterfrågan och att exporten ska öka. Enligt Jordbruksverkets plan

för odlingslandskapets biologiska mångfald bedöms också ekologisk produktion i slättbygd bidra till bevarandet av biologisk mångfald. CAP kommer bidra till att möta behovet av insatser som underlättar fortsatt omställning till, och en ökad, ekologisk produktion.

5.5 Allmänt mål 3

Förbättra den socioekonomiska strukturen i landsbygdsområden.

Särskilt mål 7. Locka och understödja unga jordbrukare och underlätta affärsutveckling i landsbygdsområden.

5.5.1 Underlätta generationsväxling

Det finns behov att underlätta för nya jordbrukare, renägare och andra företagare att etablera sig på marknaden. En underlättad generationsväxling är också viktig för att främja omställningen till en cirkulär och biobaserad ekonomi.

Relaterar till behoven 40, 88 och 97 (se Bilaga 1).

Kan mötas inom CAP

Generationsskifte och föryngring inom svenskt jordbruk och rennäring är viktigt för fortsatt livsmedelsproduktion i Sverige. Företagsöverlåtelser i jordbruks- och trädgårdsföretag kommer i allt högre grad att innebära stora kapitalinsatser och i linje med konkurrenskraftsutredningens bedömning kommer det att kräva en ökad dynamik, nya ägare och nya kategorier av ägare för att kunna överlåta och investera. Ett underlättande av överlåtelser kan därför stärka konkurrenskraften.

Steget till att starta och driva ett eget rennäringsföretag är långt med tanke på att det tar lång tid att bygga upp en egen hjord, både tidsmässigt och ekonomiskt. Det krävs oftast andra kompletterande inkomster för att klara ekonomin. För att samer ska kunna och våga etablera sig som renskötare kommer det därför att behövas marknadskompletterande insatser.

Vad gäller vattenbruk kommer det inom ramen för den europeiska havs- och fiskerifonden (EHFF) 2021-2027 sannolikt gå att bevilja stöd till vattenbrukare som etablerar sig i sektorn genom t.ex. startstöd. Denna typ av investeringsstöd har funnits inom ramen för nuvarande havs- och

fiskeriprogrammet och haft stor efterfrågan. Möjlighet till stöd genom EHFF kan möta vissa behov inom branschen men huruvida vissa typer av behov ska mötas inom ramen för CAP måste utredas vidare. Komplementariteten mellan fonderna måste tydliggöras. Dels eftersom vattenbruk är en landsbygdsnäring och dels för att man kan konstatera att fiskodling i ökande grad kombineras med lantbruk och kan utgöra en form av diversifiering inom jordbruket genom ett integrerat lant- och vattenbruk som är cirkulära system. Detta innebär att vattnet går runt i ett system, genom en biobädd och gödseln används därefter i jordbruket.

5.5.2 Stärkt affärsmässighet på landsbygden

Det finns behov att stärka affärsmässigheten och främja innovationskraften inom svenskt jordbruk (inklusive rennäringen) samt inom andra verksamheter på landsbygderna än jordbruk.

Relaterar till behoven 10, 36, 89, 92, 102, 104, 111, 137 och 139 (se Bilaga 1).

Kan till viss del mötas inom CAP

I linje med konkurrenkraftsutredningens bedömning bör en väsentlig del i arbetet med stärkt svensk konkurrenskraft inom jordbruks- och trädgårdsföretag vara att öka fokus på produktionsprocesser, marknad, företagsledning och entreprenörskap. Inte minst inom trädgårdsnäringen finns potential att öka produktionen genom innovationer och automatiserade produktionsprocesser. Kompetensen inom dessa områden behöver öka. Det finns även behov av utbildning i företagande inom exempelvis upplevelseturism och annan besöksnäring, småskalig livsmedelsförädling, hästföretagande och grön omsorg m.m.

Etablering och utveckling av verksamheter bör underlättas. Det kan bland annat ske genom att ta tillvara på digitaliseringens möjligheter till både nya affärsmöjligheter och till att överbrygga de geografiska avståndsnackdelar som kan finnas på landsbygderna. Regelförenklingar är fortsatt viktiga för att underlätta företagandet.

Ett mer diversifierat näringsliv på landsbygderna kan bl.a. bidra till att minska sårbarheten för orter med få arbetsgivare och liten mångfald i näringslivet. Den tjänstebaserade ekonomin behöver fortsätta växa på

landsbygderna för att skapa en mångfald i näringslivet och för att öka möjligheten till sysselsättning.

5.5.3 Kapitalförsörjning på landsbygden

Det finns behov att underlätta kapitalförsörjningen för jordbruksföretag (inklusive häst- och rennäringen) samt för små och mikroföretag i landsbygderna som inte bedriver jordbruksverksamhet. Det är en förutsättning för att fler företag ska etablera sig och verka i landsbygderna.

Relaterar till behoven 104 och 106 (se Bilaga 1).

Kan till viss del mötas inom CAP

Utöver jordbruksföretagen avses företag på landsbygden som enligt EU:s rekomendation 2003/361 definieras som små- och mikroföretag. Det är företag med högst 50 anställda och en årsomsättning som inte överstiger 10 miljoner euro. Den parlamentariska landsbygdskommitén har gjort bedömningen att det kan vara särskilt svårt för företagen på landsbygden att få privat lånefinansiering. Ett skäl är att värdeutvecklingen för fastigheter under lång tid varit mer gynnsam i storstäder än på landsbygden, vilket påverkar säkerheten som företagen kan lämna när de söker lån. En annan orsak är att bankernas fysiska närvaro minskat på landsbygden, vilket riskerar att leda till försämrade förutsättningar för utlåning till landsbygdsföretag.

Detta motiverar fortsatta marknadskompletterande insatser inom CAP för att underlätta kapitalförsörjningen för små företag på landsbygderna.

Det verkar dock vara ett mindre problem för svenska jordbruksföretag att få extern finansiering,[4] men det kan delvis förklaras av att svenska jordbruksföretag under en längre period haft möjlighet att beviljas investeringsstöd inom CAP.

5.5.4 Arbetsmiljö

Arbetsmiljön inom jordbruket behöver förbättras och antalet arbetsrelaterade olyckor och dödsfall i jord- och skogsbruket behöver minska.

[4] Agrifood (2019) samt Företagens villkor och verklighet (FVOV) om gröna näringar. https://tillvaxtverket.se/statistik/vara-undersokningar/resultat-fovven-2017/2018-11-28-foretag-i-grona-naringar-hindras-av-krangliga-regler.html (Tillväxtverket 2019)

Relaterar till behov 97 (se Bilaga1).

Kan till viss del mötas inom CAP

En god arbetsmiljö är en förutsättning för att åstadkomma en attraktiv jordbrukssektor som kan locka nya företagare och arbetskraft. Det handlar både om att förbättra den allmänna arbetsmiljön och minska riskerna. Jord- och skogsbruket är olycksdrabbade näringar med ett högt antal dödsfall i förhållande till antalet sysselsatta. Många arbetsmoment är riskfyllda som exempelvis användning av tunga maskiner, hantering av stora djur och trädfällning med motorsåg. En del i arbetet med att åstadkomma långsiktiga förändringar för att minska antalet olyckor är ökade kunskaper hos företagen om risker och säkert arbete. CAP kan användas till att stödja en sådan kompetensutveckling, i första hand med sikte på jordbruket. CAP kan även till del bidra till att stödja investeringar, innovationer och spridning av ny teknik som kan förbättra jordbrukets arbetsmiljö.

Särskilt mål 8. Främja sysselsättning, tillväxt, jämställdhet, social delaktighet och lokal utveckling i landsbygdsområden, inbegripet bioekonomin och hållbart skogsbruk.

5.5.5 Utveckling genom nya företagare

För att främja utvecklingen av nya produkter och tjänster på de svenska landsbygderna så finns det behov att attrahera unga, välutbildade, entreprenöriella och innovativa personer att bosätta sig där och att verka därifrån.

Relaterar till behoven 95, 97, 103 och till viss del 39 (se Bilaga 1).

Kan mötas inom CAP

Bristen på kompetens är ett uttalat problem på Sveriges landsbygder och lyfts ofta fram som ett stort hinder för företagens utveckling och tillväxt. Storstadskommuner har en högre andel högutbildad arbetskraft. Samtidigt har invånarna i Sveriges landsbygder svagare tillgång till utbildning i närområdet vilket gör att ungdomar flyttar för att skaffa sig en utbildning och relativt få av dem kommer tillbaka. Landsbygdskommuner har oftare en högre andel lågutbildade, det vill säga personer som inte läst vidare efter grundskola eller folkskola. Landsbygdskommuner har också en lägre andel av befolkningen som läst vidare efter gymnasiet. Detta präglar både

karaktären på de arbetstillfällen som finns kvar där och på de jobb som skapas. Attraktiviteten för arbetstagare och entreprenörer att bo och verka i landsbygden behöver därför öka, bl.a. genom att öka andelen attraktiva arbetstillfällen (se även avsnitt 5.5.6). Den parlamentariska landsbygdskommittén kom i sitt slutbetänkande fram till att kompetens är en av grunderna för ekonomisk tillväxt och utveckling. De konstaterade vidare att det därför är angeläget med arbetstillfällen som kräver en hög utbildningsnivå på landsbygden.

5.5.6 Attraktiv landsbygd

För att Sveriges landsbygder ska fortsätta utvecklas behöver människor vilja bo och verka där. Därför finns det ett behov att främja attraktiva boende- och livsmiljöer och ideellt engagemang för landsbygderna. Det har även potential att främja besöksnäringen samt arbetskraftens mångfald.

Relaterar till behoven 96, 99, 100, 101, 105, 107, 109, 110, 114, 125 och 144 (se Bilaga 1).

Kan mötas inom CAP

En minskande befolkning minskar förutsättningarna för att upprätthålla en god kommersiell och offentlig service samt en väl fungerande infrastruktur. Detta beror på att kostnaden per användare blir för hög när befolkningen understiger en viss kritisk volym. Forskning visar att en mängd olika faktorer påverkar val av bostadsort. Därför är det angeläget att CAP fortsätter att bidra till att utveckla attraktiva landsbygder och livaktiga civilsamhällen. Landsbygdernas attraktivitet kan stärkas exempelvis genom leadermetoden eller särskilda insatser för att förbättra tillgången till kommersiell service- och de möjligheter som digitaliseringen medför. Fortsatt bredbandsutbyggnad är därför också viktig, särskilt i de glesare delarna av landet. Sverige kan även bli bättre på att utnyttja potentialen i attraktiva natur- och kulturmiljöer samt kulturverksamhet. Även den potential som nya svenskar kan ge skulle kunna tillvaratas bättre. Allt detta för en god livskvalitet och för en utvecklad besöksnäring.

Särskilt mål 9. Se till att EU:s jordbruk svarar bättre på samhällets krav på livsmedel och hälsa, inbegripet säkra, och näringsrika livsmedel som producerats på ett hållbart sätt, matsvinn samt djurskydd.

5.5.7 Djurvälfärd och djurhälsa

Det finns behov att upprätthålla Sveriges goda djurvälfärd och djurhälsa.

Relaterar till behoven 14 och 124 (se Bilaga 1).

Kan mötas inom CAP

Genom att upprätthålla en god djurvälfärd och djurhälsa bör en fortsatt låg användning av antibiotika säkerställas vilket bidrar till att bekämpa antibiotikaresistens. Det bidrar också till att möta konsumenternas förväntningar på djurhållningen och till en fortsatt hög kvalitet på svenska livsmedel. De ökade kostnader som kan följa av detta kan vara svåra för svenska jordbrukare att få ersättning för på marknaden. I vissa fall kan åtgärder inom CAP användas för att kompensera lantbrukarna för ökade kostnader.

5.6 Övergripande mål

Identifierade behov under CAP:s övergripande mål redovisas under de övriga allmänna målen.

5.6.1 Kunskapssystemet, AKIS

Kunskapssystemet AKIS är det nätverk av aktörer som på olika sätt arbetar med kunskap inom lantbrukssektorn. Delvis kan AKIS även omfatta kunskapsaktörer inom en bredare landsbygdsutveckling. Systemet stöds av olika insatser som kan finansieras via CAP, andra offentliga medel eller privata medel.

Kunskapssystemet hanteras av behoven 93, 94, 113, 132-141 (se Bilaga 1). Se även särskilt mål 2.

Det finns ett behov av att stärka kunskapssystemet i Sverige inom alla de områden som CAP omfattar och CAP kan bidra till att möta dessa behov, såväl vad gäller insatser som stärker utbytet och spridningen av kunskap och erfarenheter mellan olika aktörer i systemet som insatser som uppmuntrar till utveckling av kunskap och innovationer. Goda exempel på lönsamma och hållbara företag ska nyttjas. Insatserna för kunskapssystemet behöver kompletteras genom befintliga nationella anslag för en stärkt kunskapskedja,. Medel från andra europeiska initiativ, såsom Horisont Europa och andra

näraliggande fonder kan också ge viktiga bidrag för landsbygdernas utveckling.

6. Fortsatt process

För att kommunicera resultatet av behovsanalysen, och för att inhämta kompletterande synpunkter på de behov som identifierats, remitteras denna PM till berörda intresseorganisationer och myndigheter.

Nästa steg i interventionslogiken är att utarbeta förslag till åtgärder för att möta de identifierade behoven. I detta arbete kommer erfarenheterna från tidigare tillämpning av CAP vara viktiga. För att förenkla CAP är det avgörande att utformningen av åtgärder underlättar för företagare och andra intressenter. Regeringens avsikt är därför att inte ha fler åtgärder än vad som bedöms som nödvändigt. Regeringen har även gett Jordbruksverket i uppdrag att inrätta en förenklingsgrupp med företrädare för relevanta aktörer. Den huvudsakliga uppgiften är att granska åtgärdsförslagen när dessa utarbetas, bedöma den administrativa bördan av olika regler och villkor och när så är lämpligt, föreslå ytterligare förenklingar.

I den strategiska planen måste också budgetfördelning, indikatorer och kvantifierade mål framgå. Dessutom ska den administrativa modellen för genomförandet av planen beskrivas. Arbetet med den strategiska planen är därför inte möjligt att slutföra innan de finansiella förutsättningarna, såväl gällande omfattningen på EU-medel för perioden 2021-2027(MFF) som den nationella medfinansieringen i pelare 2, är kända. Förhandlingarna om EU:s fleråriga budgetram kommer även påverka när beslut kan fattas om de olika förordningarna som reglerar innehåll och genomförande av CAP. Tidplanen för det fortsatta arbetet med den strategiska planen behöver därför anpassas till det pågående förhandlingsarbetet på EU-nivå. Nuvarande tidplan utgår från att ett förslag till strategisk plan för CAP ska kunna överlämnas till kommissionen runt årsskiftet 2021/2022.

Bilaga 1

Bruttolista med behov baserat på Jordbruksverkets SWOT-analys

Behoven i listan är sorterade utifrån CAP:s målstruktur (se även PM avsnitt 5.1). Vad gäller behoven 142-148 har dessa tillkommit efter en bearbetning av Jordbruksverket och ligger därför av praktiska skäl sist i listan. Efter varje behov återfinns en beteckning, t.ex. S4 O3 vilket är en hänvisning till aktuella SWOT-faktorer. Dessa återfinns i Jordbruksverkets SWOT-analys som bifogas remissutskicket.

Allmänt mål 1. Främja en smart, motståndskraftig och diversifierad jordbrukssektor som säkerställer livsmedelstryggheten.

1. Vi behöver främja bärodlingen för att på så sätt bättre utnyttja även mindre arealer åkermark. (S1 O12)

2. Vi behöver stärka kopplingarna mellan forskningen och jordbruksföretagen för att bättre utnyttja potentialen för innovation, kunskaps- och tekniskspridning. (S2 O7)

3. Vi behöver ökad samverkan och digitalisering för att ytterligare främja produktiviteten. (S2 O8)

4. Vi behöver ytterligare kommunicera de värden och den höga kvalitet på maten som svenskt jordbruk ger. (S4 O3)

5. Vi behöver utnyttja tillväxten i den tätortsnära landsbygden för att diversifiera och minska den ekonomiska sårbarheten inom jordbrukssektorn. (S5 O10)

6. Vi behöver se till att rennäringen även i fortsättningen kan utnyttja marker som inte är lämpliga för annat jordbruk och därmed mildra effekterna av klimatförändringarna. (S6 O11)

7. Vi behöver stötta jordbruket i utmaningarna med att hitta nya grödor som kan användas i vårt nordliga klimat men som också kan anpassa produktionen till de nya förutsättningar som klimatförändringarna medför. (W1 O1)

8. Utgått med anledning av Jordbruksverkets revidering

9. Vi behöver hitta nya lösningar för att göra det lönsamt att bruka mark med sämre markegenskaper. (W2 O7)

10. Vi behöver uppmuntra utbildning och kompetensutveckling i allmänhet, och i synnerhet när det gäller affärsmässighet och företagande, och att hantera risker såsom extremväder. Mycket kunskap finns i landet, men den kommer inte alltid ända fram till företagen. (W3W4 O4O7)

11. Vi behöver fånga upp den kompetens och det nytänkande som kan finnas hos nya svenskar. Detta kan bidra till bättre kompetensförsörjning. (W3 O5)

12. Vi behöver fortsätta främja utvecklingen av digitalisering och automation för att på så sätt minska jordbrukets beroende av stöd. (W5 O6)

13. Vi behöver en nationell aktör som kan öka samverkan mellan aktörerna i kunskapssystemet för att på så sätt öka lönsamheten inom animalieproduktionen. (W5 O9)

14. Vi behöver ett fortsatt starkt djurskydd, trots kostnaderna för detta, för att möta konsumenternas förväntningar om både gott djurskydd och låg antibiotikaanvändning. (W7 O3)

15. Vi behöver se över regelverk och beskattning för att se om de är värda de konkurrensnackdelar de skapar. (W8 O2)

16. Vi behöver hitta brukningsmetoder som minskar behovet av växtskyddsmedel. (W11 O7)

17. Vi behöver bevara kvaliteten på den jordbruksmark vi har, för att inte den begränsade tillgången på mark ska hindra företagens utveckling. Det handlar bland annat om att motverka jordpackning och bevara mullhalterna, samt rusta upp dräneringen. (S1 T4)

18. Vi behöver se till att jordbruket kan hitta den personal som behövs, särskilt med tanke på att strukturomvandlingen innebär att en större andel av de som är sysselsatta inom sektorn är anställda istället för att driva egna gårdar. (S3 T2)

19. Vi behöver uppmuntra till fortsatt diversifiering av jordbruksföretag för att minska sårbarheten i samband med ändrade klimatförhållanden. (S5 T6)

20. Vi behöver underlätta för jordbruket att fortsätta minska sin miljöbelastning, för att bevara de ekosystemtjänster vi har kvar och på så sätt säkra den framtida produktionen. (S6 T7)

21. Vi behöver utnyttja vår förmåga att hitta samsyn mellan jordbruksnäring och politik för att hantera svåra situationer såsom extremt väder. (S7 T6)

22. Vi behöver genomföra livsmedelsstrategin för att förbättra vår förmåga att möta den ökade konkurrensen. (S8 T1)

23. Vi behöver göra jordbruket attraktivt även för personer med högre utbildning som har alternativa karriärvägar. (W3 T3)

24. Vi behöver öka kunskapen i jordbruksföretagen om hur man hanterar risker och prissvängningar. (W4 T1)

25. Vi behöver insatser från samhället för att hantera de växande viltstammarna och den skada de orsakar jordbruket. (W5 T8)

26. Vi behöver möta den ökande konkurrensen genom att satsa på våra positiva särdrag, såsom det höga djurskyddet. (W7 T1)

27. Vi behöver hjälpa jordbruket att klara både den hårdnande konkurrensen och den höga koncentrationen i efterföljande led i livsmedelskedjan. (W6 T1)

28. Vi behöver hitta fler och konkurrenskraftiga alternativ till importerade insatsvaror. (W9 T1)

29. Vi behöver hitta sätt att hantera effekterna av de höga transport-kostnaderna som blir resultatet av långa avstånd, för att möta den ökande globala konkurrensen. (W10 T1)

30. Vi behöver verka för enkla regelverk och kontroller och för välavvägda skattesatser så att konkurrenskraften inte hämmas utan goda skäl. (W8 T5)

Särskilt mål 2. Öka marknadsorienteringen och konkurrenskraften, med ett större fokus på forskning, teknik och digitalisering.

31. Vi behöver bli bättre inom jordbruket på att utnyttja den potential som finns generellt i landets starka kunskaps- och innovationssystem. (S1 O1)

32. Vi behöver ta vara på de möjligheter som digitalisering och automatisering erbjuder, för att öka produktiviteten och stärka konkurrenskraften. Den goda kunskapsnivån i landet underlättar detta. (S2S3 O2)

33. Vi behöver underlätta för jordbruket att hitta sin roll i den cirkulära ekonomin. Den goda kunskapsnivån i landet underlättar den nödvändiga moderniseringen och tekniskspridningen. (S2 O5)

34. Vi behöver hitta sätt att ta del av den ökande globala efterfrågan. Det innebär att vi behöver öka produktiviteten och därmed konkurrenskraften, bland annat genom innovation och tekniskspridning. (W1 O1O3)

35. Vi behöver underlätta för primärledet både att korta livsmedelskedjan genom att hitta nya affärsmodeller, och att få bättre insyn i marknaden. (W2 O2)

36. Vi behöver utnyttja den potential som finns i landet för innovation och tekniskspridning för att på så sätt lyfta affärsmässigheten och anpassningsförmågan hos företagen. (W4 O1)

37. Vi behöver mer tillämpad forskning inom jordbruket, så att vårt starka kunskaps- och innovationssystem kommer till sin rätt inom sektorn. (S1 T1)

38. Vi behöver satsa mer på forskning inom jordbrukssektorn, och på att få till en bra tvåvägskommunikation mellan näringen och forskningen. Det är först när resultaten omsätts i praktiken som de får en effekt på produktiviteten och lönsamheten. (W1W5 T1)

39. Vi behöver göra jordbrukssektorn attraktiv för högutbildade personer, för att på så sätt öka produktiviteten. (W3 T2)

40. Vi behöver underlätta generationsväxlingen och göra sektorn attraktiv för yngre aktörer med hög affärsmässighet. (W4 T3)

41. Vi behöver satsa ytterligare på kunskaps- och innovationssystemet inom jordbruket, och dessutom behöver de insatser som finns synas i statistiken. (W6 T4)

Särskilt mål 3. Förbättra jordbrukarnas position i värdekedjan.

42. Vi behöver hjälpa jordbrukssektorn att utveckla olika mervärdeskoncept för att fånga upp det ökade intresset för matens ursprung och produktionssätt. På så sätt kan primärproduktionen få en större del av förädlingsvärdet. (S1 O4)

43. Vi behöver se över regelverk och rekommendationer för offentlig upphandling för att se om en annan tillämpning kan och bör främja mervärden i svensk livsmedelsproduktion. (S2 O5)

44. Vi behöver hjälpa jordbrukssektorn att utveckla starka varumärken för att på så sätt kunna utnyttja de möjligheter som kan erbjudas av nya handelsavtal. (S2 O1)

45. Vi behöver främja en fungerande konkurrens i alla led i livsmedelskedjan. (W1 O2)

46. Vi behöver underlätta för primärproduktionen att hitta nya vägar till konsumenten via digitala lösningar för att på så sätt öka företagens affärsmässighet. (W1 O3)

47. Vi behöver bli bättre på att marknadsföra svenska mervärden, särskilt eftersom försprånget mot vissa konkurrenter håller på att minska. (S2 T2)

48. Vi behöver se till att en större del av betalningsviljan för svenska mervärden slår igenom i primärproduktionen. (S3 T1 och W2 T1)

49. Vi behöver se över balansen mellan lagstiftning och frivillighet för att primärproduktionen ska kunna få betalt för sina mervärden på bästa sätt. (W3 T2)

Allmänt mål 2. Stärka miljövård och klimatåtgärder och bidra till unionens miljö- och klimatrelaterade mål.

Särskilt mål 4. Bidra till begränsning av och anpassning till klimatförändringar samt till hållbar energi.

50. Vi behöver hitta balansen mellan att använda skog och jordbruksmark som kolsänkor och att använda den i produktion av livsmedel och biomassa. Vallodling bidrar till att mullhalten är i balans vilket bidrar till klimatmålet. (S2 O3O4)

51. Vi behöver uppmuntra till mer hållbar matkonsumtion. Det betyder bland annat att den totala animaliekonsumtionen behöver minska. Samtidigt har svenskt kött ofta mindre klimatpåverkan än importerat, så det är framför allt konsumtionen av importkött som bör minska. (S4 O1)

52. Vi behöver uppmuntra en fortsatt omställning till fossilfri och energisnål växthusproduktion. Ambitiösa politiska klimatmål kan göra det lättare för företagen att ställa om genom att dessa leder till förbättrade förutsättningar för användning av förnybar energi. (S6 O2)

53. Vi behöver satsa mer på tillämpad forskning för att minska utsläppen av växthusgaser från djurhållning och växtodling per producerad enhet samt för att kunna öka kolinlagringen i jordbruksmark. (W1W3 O1O3)

54. Vi behöver hitta balansen mellan intresset att producera på organogena jordar och intresset att begränsa utsläppen genom att ta marken ur produktion. (W2 O4)

55. Vi behöver underlätta för både djurhållning och växtodling att anpassa sig till klimatförändringarna. Det handlar till exempel om att utnyttja en längre växtsäsong, förändra betesdriften eller att ha beredskap för torka och översvämningar. Ett lyckat anpassningsarbete kan minska utsläppen från växtodlingen samt bidra till att svensk kött även i fortsättningen står sig bra klimatmässigt. (W3W5 O1O5)

56. Vi behöver fortsätta omställningen till ett fossilfritt samhälle, för att minska klimateffekten av jordbrukets och skogsbrukets transporter med anledning av de stora geografiska avstånden. (W4 O2)

57. Vi behöver uppmuntra fortsatt betalningsvilja för svenskt kött. Våra naturliga förutsättningar gynnar animalieproduktionen mer än växtodling, och animalieproduktionen står sig bra i en internationell jämförelse av klimateffekter. (W5 O1)

58. Vi behöver underlätta för jordbruket och skogsbruket att utnyttja de naturresurser vi har för att ställa om till förnybar energi. Det gäller både ekonomiska incitament och enklare regler för statligt stöd. Det handlar t.ex. om fleråriga energigrödor, mellangrödor och energi från

gödsel och halm. Den höga utbildningsnivån och starka institutioner bör underlätta omställningen. (S1 T2T3, S4 T2T3 och S7 T2T3)

59. Utgått med anledning av Jordbruksverkets revidering

60. Vi behöver uppmuntra till minskad klimatpåverkan från växtodlingen. Ett sätt kan vara att ta tillvara de möjligheter som klimatförändringarna kan leda till. Idag hämmas anpassningsarbetet av brister i både kunskap och lönsamhet. (W3 T1)

Särskilt mål 5. Främja hållbar utveckling och effektiv förvaltning av naturresurser som vatten, mark och luft.

61. Vi behöver fortsätta satsa på forskning, innovation och rådgivning för att hålla nere utsläppen av växtnäring och växtskyddsmedel. (S2S3 O1)

62. Vi behöver uppmuntra grannsamverkan, men även markägarnas egenintresse, för att kunna skapa och bibehålla sammanhängande ekosystem i odlingslandskapet. Det starka föreningslivet kan bidra i det arbetet. (S4S5 O3)

63. Vi behöver utnyttja de möjligheter som våtmarker och dränering ger för att uppnå de svenska miljömålen. Det är särskilt viktigt eftersom det ändrade klimatet väntas medföra både ökad nederbörd och längre torrperioder. (W1W3 O2)

64. Vi behöver fortsätta arbetet med att minska sektorns miljöbelastning på mark, luft och vatten för att nå de svenska miljömålen. (W1 O1O2)

65. Vi behöver uppmuntra samverkan och samordning för att uppnå större miljönytta av åtgärder som minskar läckaget av näringsämnen. (W1 O3)

66. Vi behöver öka takten i dränering av åkermark. (W3 O2)

67. Vi behöver se till att den svenska jordbrukssektorns konkurrenskraft ökar i Sverige, för att vi ska fortsätta dra nytta av de positiva miljöeffekter sektorn skapar. (S1 T1)

68. Vi behöver trots våra generellt sett goda förutsättningar för jordbruk vara beredda på att hantera vattenbrist och torka. (S1 T3)

69. Mot bakgrund av klimatförändringar och ökad intensitet i växtodlingen måste odlingsstrategier och odlingsmetoder utvecklas för att minska riskerna med ökad användning av växtskyddsmedel. (S5 T2)

70. Vi behöver hitta balansen mellan å ena sidan ökad konkurrenskraft och å andra sidan negativ miljöpåverkan från primärproduktionen. (W1 T1)

71. Vi behöver bevara småbiotoperna i slättlandskapet trots den ökade konkurrens som globaliseringen medför. (W2 T1)

Särskilt mål 6. Bidra till att skydda den biologiska mångfalden, stärka ekosystemtjänster samt bevara livsmiljöer och landskap.

72. Vi behöver främja odlingslandskapets ekosystemtjänster genom att uppmuntra varierande brukningsmetoder. (S1 O3)

73. Vi behöver fortsätta satsa på kompetensutveckling för att underlätta satsningar på ny teknik och nya metoder. (S2S7 O4)

74. Vi behöver utnyttja kunskaperna i de regionala handlingsplanerna för att satsa på ny teknik och nya metoder inom jord- och skogsbruket. (S4S5 O4)

75. Vi behöver stötta jordbruksföretag som sköter värdefulla gräsmarker genom att uppmuntra varierande brukningsmetoder. (W1O3)

76. Vi behöver främja en diversifierad jordbruksproduktion och nya brukningsmetoder för att på så sätt minska konflikten mellan jordbrukets positiva miljöeffekter och en konkurrenskraftig produktion. (W3 O3O4)

77. Vi behöver öka jordbrukssektorns möjligheter att ta betalt för de mervärden den skapar, till exempel genom certifiering och varumärken. (W2 O3)

78. Vi behöver sprida kunskap om hur olika skogsbruksmetoder kan främja skogens miljövärden. (W4 O3)

79. Vi behöver se till att ett allt intensivare jordbruk inte hotar de ekosystemtjänster som odlingslandskapet producerar. (S1 T1)

80. Vi behöver utnyttja och förbättra jordbrukarnas miljömedvetenhet för att motverka att arter försvinner lokalt på grund av fragmentering av landskapet. (S2 T5)

81. Vi behöver bevara hotade lantraser och sorter för att säkra den genetiska mångfalden för framtiden trots att dessa har svårt att möta jordbrukets lönsamhetskrav. (S3 T2)

82. Vi behöver se till att skogsbruket inte hotar den biologiska mångfalden. (S3 T3T7)

83. Vi behöver minska näringsläckaget för att bevara balansen i ekosystemen och därmed skydda den biologiska mångfalden. (S3 T4)

84. Vi behöver stötta jordbruksföretag som sköter värdefulla gräsmarker genom att öka det djurhållande jordbrukets lönsamhet. (W1 T2)

85. Vi behöver säkerställa ett lönsamt och hållbart jordbruk för att bevara sektorn och dess positiva miljöeffekter. (W3 T2)

86. Vi behöver hitta balansen mellan att bevara den biologiska mångfalden (inklusive rovdjuren) och att bevara rennäring och fäbodbruk. (W3 T6 och S6 T6)

87. Vi behöver bevara värdefulla gräsmarker för att behålla den biologiska mångfalden inklusive rödlistade arter. (W1 T2T3)

Allmänt mål 3. Förbättra den socioekonomiska strukturen i landsbygdsområden.

Särskilt mål 7. Locka och understödja unga jordbrukare och underlätta affärsutveckling i landsbygdsområden.

88. Vi behöver underlätta generationsväxlingen för att främja omställningen till en biobaserad ekonomi och ta vara på nya möjligheter inom jordbruket och vattenbruket. (S1 O1O4)

89. Vi behöver utnyttja det starka entreprenörskapet för att även utveckla hästnäringen. (S2 O6)

90. Vi behöver naturbruksskolor och KY-utbildningar på många platser i landet för att fånga upp det växande intresset för de gröna näringarna. (S4 O1)

91. Vi behöver se över arrendelagstiftningen så att den inte har oönskade effekter på markpriserna. (W2 O3 och W2 T1))

92. Vi behöver underlätta för andra verksamheter än jordbruk att etablera sig på landsbygden, bland annat genom att utveckla affärsmöjligheter som ny teknik kan erbjuda. (W3 O2)

93. Vi behöver mer behovsdriven forskning för att förstärka kunskaps- och innovationssystemet på landsbygden. (W5 O5)

94. Vi behöver komplettera AKIS med att bättre utnyttja de goda exemplen på lönsamma företag inom de gröna näringarna. (W5 O2)

95. Vi behöver uppmuntra personer med entreprenörskap och innovationsförmåga att välja landsbygden för att säkerställa en fortsatt utveckling av nya produkter och tjänster. (S2 T2)

96. Vi behöver utnyttja det starka sociala kapitalet till att motverka utflyttning och därmed kompetensflykt. (S3 T2)

97. Vi behöver göra jordbruket, landsbygden och tillverkningsindustrin mer attraktiv för unga. (W1 T4)

98. Vi behöver se över skattelagstiftningen för att underlätta generationsväxlingen och på så sätt förbättra innovationskraften på landsbygden. (W4 T3)

Särskilt mål 8. Främja sysselsättning, tillväxt, jämställdhet, social delaktighet och lokal utveckling i landsbygdsområden, inbegripet bioekonomin och hållbart skogsbruk.

99. Vi behöver locka nya boende till landsbygden. Faktorer som kan locka nya personer är t.ex. lägre levnadskostnader och attraktiva miljöer. (S1S5 O2 O5)

100. Vi behöver bli bättre på att utnyttja våra attraktiva natur- och kulturmiljöer för att främja besöksnäringen. (S1 O10)

101. Vi behöver utveckla leader-modellen för att fånga upp det ideella engagemanget som finns på landsbygden. (S6 S7 O8O9)

102. Vi behöver utnyttja de möjligheter som globalisering och digitalisering ger, i och med att företagens fysiska placering kan bli mindre viktig för möjligheten att nå kunderna. (W1 O1O4)

103. Vi behöver locka välutbildade personer att stanna på landsbygden (eller återvända efter utbildningen). Med digitaliseringens hjälp kan man bo på landsbygden och ändå ha ett jobb i staden. (W2 O4)

104. Vi behöver underlätta för den tjänstebaserade ekonomin att fortsätta växa även på landsbygden, för att på så sätt skapa fler alternativa sysselsättningar. Detta är särskilt viktigt eftersom urbaniseringen väntas fortsätta vilket försvårar för många kommuner att upprätthålla servicen. (W3W7 O3)

105. Vi behöver motverka bristen på lokalt kapital genom att vidareutveckla leadermetoden och främja företagsamhet på landsbygden. (W5 O6O8)

106. Vi behöver olika modeller för kapitalförsörjning till landsbygdens företag. (W5 O6)

107. Vi behöver ta vara på de möjligheter som nya svenskar kan ge när det gäller arbetskraft och ökad mångfald i näringslivet. (W6 O7)

108. Vi behöver se till att brist på bostäder inte hämmar inflyttning till landsbygden. (W9 O5)

109. Vi behöver få ett helhetsperspektiv på landsbygdens situation för att på bästa sätt kunna fånga upp det ökande intresset för landsbygden istället för att sprida ut insatserna för glest och ofokuserat. (W11 O5)

110. Vi behöver utnyttja landsbygdens fördelar (billigare arbetskraft, attraktiva miljöer, entreprenörskap) för att behålla företag och uppmuntra nya att etablera sig där, för att inte urbaniseringen ska urholka landsbygdens livskraft. (S1S2S3 T2T3)

111. Vi behöver främja entreprenörsanda och företagsklimat på landsbygden för att på så sätt möta den globala konkurrensen. (S3 T1)

112. Vi behöver hitta en rimlig avvägning mellan behovet av att transporterna ska betala sina miljökostnader och att personer behöver kunna bo på landsbygden. (W1 T4)

113. Vi behöver förstärka innovations- och kunskapssystemet på landsbygden, i synnerhet som många enklare jobb försvinner i takt med globaliseringen och digitaliseringen. (W4 T5)

114. Vi behöver hitta sätt att göra landsbygden så attraktiv att tillräckligt många väljer att bosätta sig där för att vi ska kunna förvalta naturresurserna samt upprätthålla god samhällsservice och infrastruktur. Det är särskilt viktigt att yngre personer väljer landet framför staden. (W8 T2T6)

115. Vi behöver lyfta landsbygdsnormen som ett alternativ till staden. (W10 T7)

Särskilt mål 9. Se till att EU:s jordbruk svarar bättre på samhällets krav på livsmedel och hälsa, inbegripet säkra och näringsrika livsmedel som producerats på ett hållbart sätt, matsvinn samt djurskydd.

116. Vi behöver fortsätta ge konsumenterna förutsättningar att göra medvetna val av säkra livsmedel av hög kvalitet. (S1 O2)

117. Vi behöver underlätta för jordbruket att bemöta den ökande efterfrågan på vegetariska produkter. (S1 O4)

118. Vi behöver fortsätta arbeta för att öka den svenska livsmedels-produktionen. Om sektorn blir mer politiskt prioriterad kan den också locka t.ex. forskningsresurser till sig. (W1 O1)

119. Vi behöver fortsätta underlätta ökad ekologisk produktion. (W1 O3)

120. Vi behöver bygga vidare på konsumenternas goda kunskaper om svenska livsmedelskvalitet så att de också inkluderar kollektiva nyttigheter (som biologisk mångfald och djurskydd). (W2 O2)

121. Vi behöver hitta sätt att minska kadmiumhalterna i svensk mat, utan att detta motverkar det övergripande målet att öka livsmedelsproduktionen. (W3 O1)

122. Vi behöver minska produktionsförlusterna för att undvika onödig miljöbelastning. Detta skulle även bidra till målet att öka produktionen på ett hållbart sätt. (W4 O1)

123. Vi behöver utnyttja konsumenternas kunskaper och intresse för att minska matsvinnet. (W4 O2)

124. Vi behöver fortsätta hålla en hög nivå på smittskyddet, för att på så sätt säkra en fortsatt hög kvalitet på svenska produkter och säkerhet för konsumenterna. (S1S4 T3)

125. Vi behöver se till att även de glesare landsbygderna får tillgång till säkra livsmedel av hög kvalitet. (S1 T2)

126. Vi behöver fortsätta tillämpa en restriktiv användning av antibiotika och sprida den insikten till så många andra länder som möjligt. (S2 T5)

127. Vi behöver säkerställa en god tillgång till veterinär service i hela landet, särskilt som globaliseringen ökar risken för smittspridning. (S3 T3)

128. Vi behöver bibehålla vår starka krisorganisation med samverkan mellan näringen och myndigheterna, särskilt som risken för smittspridning ökar med globaliseringen. (S5 T3)

129. Vi behöver satsa på forskning och rådgivning inom klimatanpassning, för att på så sätt hjälpa sektorn att hantera ökande svängningar i produktionsförhållandena. (W1 T1)

130. Vi behöver hjälpa konsumenterna att förstå vad olika märken och certifieringar betyder, så att de kan göra medvetna val. (W2 T4)

131. Vi behöver uppmuntra fler veterinärer att intressera sig för jordbrukets djur, särskilt med tanke på att globaliseringen leder till ökad risk för smittspridning. (W5 T3)

Övergripande mål. Modernisering av sektorn genom att främja och utbyta kunskap, innovation och digitalisering i jordbruket och i landsbygdsområden samt uppmuntra sektorn att ta till sig dessa.

132. Vi behöver ett utvecklat kunskaps- och innovationssystem så att landsbygdens och jordbrukets företag ges bättre förutsättningar att utvecklas i takt med övriga näringslivet.

133. Vi behöver stärka lönsamheten i jordbruket för att öka möjligheterna till innovation och kunskapsutveckling.

134. Vi behöver forskning, innovation och utveckling som integrerar jordbruksproduktion och miljöpåverkan för att utveckla vår förmåga att producera effektivt med mindre miljöpåverkan.

135. Vi behöver större fokus på tillämpad forskning för en hållbar livsmedelsproduktion.

136. Vi behöver öka utbytet av kunskap mellan jordbruket och andra sektorer i näringslivet.

137. Vi behöver utveckla kompetensutvecklingen kopplat till entreprenörskap, innovation och affärsutveckling.

138. Vi behöver stärka kopplingen mellan forskning och jordbruksföretagen för att snabbare tillämpa ny kunskap.

139. Vi behöver ta tillvara erfarenheter från nya svenskar för att utveckla nya affärsmöjligheter.

140. Vi behöver säkra tillgången till kompetensutveckling för jordbruksföretag i hela landet.

141. Vi behöver bättre kunskap om hur digitaliseringens möjligheter bör användas för kunskapsutveckling, kunskapsspridning och innovationer kring en hållbar utveckling.

Efter revidering av SWOT- analysen i december har följande behov tillkommit:

142. Vi behöver se till att konsumenternas intresse för matens ursprung och produktionssätt omsätts i konkret efterfrågan på svenska produkter av hög kvalitet, både i Sverige och på exportmarknaderna. (S4 O4O6)

143. Vi behöver öka vår kunskap om skogens miljövärden, bland annat för att motverka lokalt artutdöende. (W4 T5)

144. Vi behöver se till att bredbandstäckning av hög kvalitet fortsätter att expandera. (S4 T8)

145. Vi behöver se till att direktstöden utformas på ett sätt som inte hämmar strukturomvandlingen så mycket att våra företag inte klarar konkurrensen från importen. (S3 T1) (särskilt mål 1)

146. Vi behöver utnyttja vår goda förmåga till teknikutveckling och innovation för att ta fram effektiva maskinsystem och hållbara odlingsmetoder för att hitta alternativ till glyfosat. (S2 T5) (särskilt mål 2)

147. Vi behöver minska den hämmande effekt som kapitalisering av direktstöden har på köp och försäljning av jordbruksmark, så att det blir lättare för yngre och effektivare lantbrukare att ta sig in i sektorn och expandera sin verksamhet. (W1 T3) (särskilt mål 2)

148. Vi behöver fortsätta utveckla effektiva åtgärder som minskar animalieproduktionens klimatpåverkan så att den svenska produktionen även i fortsättningen är mer klimateffektiv relativt andra länder. Det är inte minst viktigt eftersom våra naturliga förutsättningar gynnar animalieproduktion mer än växtodling. (W1W5 O1) (särskilt mål 4)

149. Vi behöver sköta, restaurera och skapa nya våtmarker i odlingslandskapet för att främja ekosystemtjänster och förstärka förutsättningarna för rödlistade arter. (S1 T3) (särskilt mål 6)

150. Vi behöver bibehålla ett gott djurskydd och god djurhälsa för att tillgodose konsumenternas efterfrågan på livsmedel som producerats med låg användning av antibiotika. (S2 O2) (särskilt mål 9)

Förutsättningar för den gemensamma jordbrukspolitiken 2021–2027

SWOT-analys

Innehåll

1 Bakgrund, syfte och metod 4

1.1 Mål för den framtida gemensamma jordbrukspolitiken 4

1.1.a Tvärgående mål 4

1.1.b Allmänna mål 4

1.1.c Särskilda mål 5

1.2 Metod 5

1.3 Avgränsningar 6

1.4 Disposition och läsanvisningar 7

2 Mål att beakta för Sverige 9

2.1 Svenska mål relaterade till området konkurrenskraftigt jordbruk 9

2.1.a Livsmedelsstrategin ett viktigt politiskt instrument 9

2.2 Svenska mål relaterade till området miljö och klimat 10

2.3 Svenska mål relaterade till området landsbygdsutveckling 11

2.3.a Landsbygdspropositionen håller samman politiken för landsbygderna 11

2.3.b Konsumenterna förväntar sig hög kvalitet 12

3 Sveriges jordbruk 12

3.1 Övergripande nulägesbeskrivning 13

3.1.a Betesvall och spannmål dominerar åkerarealen 13

3.1.b Mjölk- och nötköttsproduktion dominerar animalieproduktionen 14

3.1.c Trädgårdssektorn producerar betydande värden på liten yta 15

3.1.d Rennäringen är förbehållen samerna 16

3.1.e Sverige är nettoimportör av jordbruksprodukter och livsmedel 17

3.1.f Stora regionala skillnader 18

4 SWOT-analys 20

4.1 Allmänt mål – Främja en smart, motståndskraftig och diversifierad jordbrukssektor för livsmedelstryggheten 20

4.1.a Stödja jordbruksinkomster som det går att leva på och jordbrukets motståndskraft i unionen för att förbättra livsmedelstryggheten 21

4.1.b Öka konkurrenskraften och marknadsorienteringen, med ett större fokus på forskning, teknik och digitalisering 41

4.1.c Förbättra jordbrukarnas position i värdekedjan 53

4.2 Allmänt mål – Stödja miljövård och klimatåtgärder och bidra till EU:s miljö- och klimatmål ... 57
4.2.a Bidra till begränsning av och anpassning till klimatförändringar samt till hållbar energi ... 58
4.2.b Främja hållbar utveckling och effektiv förvaltning av naturresurser som vatten, mark och luft ... 66
4.2.c Bidra till att skydda den biologiska mångfalden, stärka ekosystemtjänster samt bevara livsmiljöer och landskap ... 75
4.3 Allmänt mål – Förbättra den socioekonomiska strukturen i landsbygdsområden ... 85
4.3.a Attrahera unga jordbrukare och underlätta affärsutveckling i landsbygdsområden ... 86
4.3.b Främja sysselsättning, tillväxt, social delaktighet och lokal utveckling i landsbygdsområden, inbegripet bioekonomin och hållbart skogsbruk ... 94
4.3.c Adressera samhällets förväntningar på mat och hälsa ... 110
4.4 Tvärgående mål - Modernisera sektorn genom att främja och utbyta kunskap, innovation och digitalisering ... 117
4.4.a Sveriges system för kunskap och innovation inom lantbruket (AKIS) ... 117
4.4.b Grundförutsättningarna är goda för en hållbar utveckling ... 118
4.4.c Utmaningarna är stora ... 119
4.4.d Ökat kunskapsutbyte, innovation och digitalisering kan bidra till en hållbar utveckling 119
5 Bilagor ... 121
5.1 Bilaga 1, deltagare på workshop ... 121
5.2 Bilaga 2, deltagare på sakrådet ... 123

1 Bakgrund, syfte och metod

Arbetet med att utforma en strategisk plan för genomförandet av EU:s gemensamma jordbrukspolitik (GJP) i Sverige tar avstamp i en analys av förhållanden och förutsättningar i svenskt jordbruk och i Sveriges landsbygder samt de möjligheter och utmaningar som förväntas påverka utvecklingen framåt. Detta har gjorts genom en SWOT-analys som presenteras i denna rapport.

SWOT-analysen utgår från målen för den gemensamma jordbrukspolitiken och pekar på faktorer som påverkar möjligheten att nå dessa mål. SWOT-analysen säger inte någonting om målen för politiken eller vilken politik som bör införas utan syftar till att visa hur olika faktorer påverkar möjligheten att nå målen.

1.1 Mål för den framtida gemensamma jordbrukspolitiken

Den framtida gemensamma jordbrukspolitiken i EU rymmer det som tidigare delats upp i pelare I (direktstöd och marknadsstöd) och pelare II (landsbygdsprogrammet). Målen för den gemensamma jordbrukspolitiken är ännu inte fastställda men för närvarande diskuteras ett tvärgående mål, tre allmänna mål och nio specifika mål för politiken. Denna SWOT fokuserar på faktorer som påverkar de specifika och det tvärgående målet. I rapporten diskuterar vi dessutom om målen är tillräckliga och relevanta i förhållande till den gemensamma jordbrukspolitikens allmänna mål samt i relation till andra svenska mål (se kapitel 2).

1.1.a Tvärgående mål

Det tvärgående målet för den gemensamma jordbrukspolitiken är följande:

> Modernisering av sektorn genom främjande av kunskap, innovation och digitalisering i jordbruk och landsbygder.

1.1.b Allmänna mål

För att nå det tvärgående målet ska stöd och åtgärder som politiken innehåller syfta till att ytterligare förbättra den hållbara utvecklingen av jordbruk, livsmedel och landsbygder. De ska bidra till att nedanstående allmänna mål uppnås:

A. Främja en smart, uthållig och diversifierad jordbrukssektor som garanterar livsmedelssäkerhet.
B. Stödja miljövård och klimatåtgärder och bidra till EU:s miljö- och klimatmål.
C. Förbättra den socioekonomiska strukturen i landsbygdsområdena.

1.1.c Särskilda mål

Följande nio mål ska bidra till uppfyllandet av de tre allmänna målen:

1. Stödja jordbruksinkomster som det går att leva på och jordbrukets motståndskraft i unionen för att förbättra livsmedelstryggheten.
2. Öka konkurrenskraften och marknadsorienteringen, med ett större fokus på forskning, teknik och digitalisering.
3. Förbättra jordbrukarnas position i värdekedjan.
4. Bidra till begränsning av och anpassning till klimatförändringar samt till hållbar energi.
5. Främja hållbar utveckling och effektiv förvaltning av naturresurser som vatten, mark och luft.
6. Bidra till att skydda den biologiska mångfalden, stärka ekosystemtjänster samt bevara livsmiljöer och landskap.
7. Locka unga jordbrukare och underlätta affärsutveckling i landsbygdsområden.
8. Främja sysselsättning, tillväxt, social delaktighet och lokal utveckling i landsbygdsområden, inbegripet bioekonomin och hållbart skogsbruk.
9. Se till att EU:s jordbruk svarar bättre på samhällets krav på livsmedel och hälsa, inbegripet säkra, näringsriktiga och hållbara livsmedel, matsvinn samt djurskydd.

1.2 Metod

SWOT-analysen har strukturerats utifrån de nio särskilda målen ovan. Analysen identifierar således ett antal faktorer som påverkar förutsättningarna att nå dessa nio mål. De kan delas in i faktorer som å ena sidan underlättar respektive försvårar uppfyllandet av mål och å andra sidan är interna respektive externa.

De *interna* faktorerna kan aktören själv påverka, de beskriver vilka *styrkor (S för strengths)* respektive *svagheter (W för weaknesses)* som aktören själv har. Styrkorna underlättar måluppfyllelsen och svagheterna försvårar.

De *externa* faktorerna kan aktören inte påverka själv. De beskriver vilka *möjligheter (O för opportunities)* respektive *hot (T för threats)* som omvärldsförhållandena innebär. Möjligheterna underlättar måluppfyllelsen och hoten försvårar.

	Faktorer som underlättar uppfyllandet av målet	Faktorer som försvårar uppfyllandet av målet
Interna faktorer	**Styrkor**	**Svagheter**
Externa faktorer	**Möjligheter**	**Hot**

Processen med att identifiera SWOT-faktorer har genomförts i flera steg:

1. Jordbruksverket arbetade fram ett första utkast.
2. SWOT-faktorerna diskuterades på en workshop med en bred grupp av externa intressenter.[1] Workshopen syftade till att
   a) komplettera listan med SWOT-faktorer
   b) bistå med källhänvisningar till SWOT-faktorerna
   c) bistå med bedömningar av regionala och sektoriella variationer.
3. Jordbruksverket bearbetade workshopmaterialet inklusive kompletteringar från externa intressenter via e-post.
4. Näringsdepartementet anordnade ett sakråd med en bred grupp av externa intressenter.[2] Huvudsyftet med detta sakråd var att ytterligare komplettera SWOT med regionala och branschspecifika faktorer. Inbjudna organisationer framgår av bilagan.
5. Jordbruksverket levererade ett slutligt förslag[3] till SWOT.
6. Departementet tog sedan över dokumentet och höll ytterligare ett sakråd den 1 oktober 2019. De stämde också av med kommissionen.
7. Jordbruksverket levererade kompletteringar i december 2019 och i maj 2020.

I kapitel 4 i denna rapport presenterar vi de SWOT-faktorer som identifierats.

1.3 Avgränsningar

Denna SWOT beaktar huvudsakligen mål och SWOT-faktorer på en generell nivå. Det är en medveten förenkling, som kan vara acceptabel i många fall. Men, i andra fall är det just skillnader i förutsättningar mellan exempelvis landsändar, sektorer, typer av landsbygd, naturtyper, kön eller etnicitet som utgör grunden för att det finns behov av politiska insatser. SWOT-analysen beaktar endast de fall där regionala eller sektoriella variationer har

[1] Inbjudna till workshop finns i bilaga 1.

[2] Inbjudna till sakrådet finns i bilaga 2.

[3] Jordbruksverkets uppdrag var att ta fram ett utkast till SWOT-analys, vilket har resulterat i detta förslag. När förslaget levererats till Näringsdepartementet kan ytterligare justeringar komma att ske under det fortsatta arbetet.

väsentlig betydelse men gör ingen fördjupad analys av sådana variationer för varje SWOT-faktor.

Vidare görs inte någon genomgående avvägning av vilka faktorer som kan bedömas ha stor eller liten betydelse för möjligheten att nå olika mål eller någon avvägning mellan vilka mål som bör prioriteras.

När vi använder begreppet ”jordbruk” så inkluderar vi också trädgårdsnäringen (frukt, bär, grönsaker och prydnadsväxter), om det inte uttryckligen står något annat i texten. Däremot ingår inte skog, fiske, hästverksamhet eller rennäring i begreppet såsom vi använder det här.

Definitionen av landsbygd är komplicerad. Enligt SCB är befolkningen på landsbygden de som bor utanför tätort, vilket vi använder i vissa kartor (se 3.1.f). För uppföljning och utvärdering brukar det däremot krävas en definition som befinner sig på en lämplig administrativ nivå för att det ska vara möjligt att göra bra analyser med tillräckligt statistiskt underlag. Därför baseras SWOT-analysen mer på en kommunindelning i olika regiontyper.[4]

1.4 Disposition och läsanvisningar

Kapitel 2 redogör för svenska mål och program som berör jordbruket, livsmedelssektorn eller landsbygderna, och kopplar detta till mål på EU-nivå och global nivå.

Kapitel 3 ger en övergripande bild över det svenska jordbruket.

Kapitel 4 är baserat på de särskilda målen i kommissionens förslag till planförordning. Texten under varje mål inleds med en sammanfattning, följt av en nulägesbeskrivning samt SWOT-faktorer för varje mål.

[4] Tillväxtanalys (2014). *Bättre statistik för en bättre regional- och landsbygdspolitik.* Rapport 2014:4

Tabell 1. Målstruktur

Allmänna mål	**Särskilda mål**	**Behandlas i avsnitt**
1. Främja en smart, resilient och diversifierad jordbrukssektor som garanterar livsmedelssäkerhet	1. Stödja jordbruksinkomster som det går att leva på och jordbrukets motståndskraft i unionen för att förbättra livsmedelstryggheten.	4.1.a
	2. Öka konkurrenskraften och marknadsorienteringen, med ett större fokus på forskning, teknik och digitalisering.	4.1.b
	3. Förbättra jordbrukarnas position i värdekedjan.	4.1.c
2. Stödja miljövård och klimatåtgärder och bidra till EU:s miljö- och klimatmål.	4. Bidra till begränsning av och anpassning till klimatförändringar samt till hållbar energi.	4.2.a
	5. Främja hållbar utveckling och effektiv förvaltning av naturresurser som vatten, mark och luft.	4.2.b
	6. Bidra till att skydda den biologiska mångfalden, stärka ekosystemtjänster samt bevara livsmiljöer och landskap	4.2.c
3. Förbättra den socioekonomiska strukturen i landsbygdsområdena.	7. Locka *och underlätta för* unga jordbrukare och underlätta affärsutveckling i landsbygdsområden.	4.3.a
	8. Främja sysselsättning, tillväxt, *jämställdhet,* social delaktighet och lokal utveckling i landsbygdsområden, inbegripet bioekonomin och hållbart skogsbruk	4.3.b
	9. Se till att EU:s jordbruk svarar bättre på samhällets krav på livsmedel och hälsa, inbegripet säkra, näringsriktiga och *hållbart producerade* livsmedel, matsvinn samt djurskydd.	4.3.c
4 Modernisering av sektorn genom främjande av kunskap, innovation och digitalisering i jordbruk och landsbygder	Tvärgående mål	4.4

2 Mål att beakta för Sverige

SWOT-analysen är främst inriktad på målen i den kommande gemensamma jordbrukspolitiken. Det finns även många andra mål och strategier som vi i Sverige behöver förhålla oss till. Här beskrivs översiktligt sådana mål inom områdena konkurrenskraft, miljö och klimat samt landsbygdsutveckling.

FN:s globala hållbarhetsmål (Agenda 2030) är en gemensam utgångspunkt för Sveriges arbete med alla mål i den gemensamma jordbrukspolitiken. De globala målen är integrerade och odelbara och balanserar de tre dimensionerna av hållbar utveckling: den ekonomiska, den sociala och den miljömässiga. De tre hållbarhetsdimensionerna hör ihop. Välfungerande ekosystem är en förutsättning för mänskligt välstånd och ekonomisk utveckling.

I regeringens handlingsplan för 2018-2020 konstateras att Sverige genom nationellt och internationellt ledarskap ska vara drivande i genomförandet av Agenda 2030 och målen för hållbar utveckling. Planen identifierar 6 fokusområden, varav ett är en hållbar och hälsosam livsmedelskedja. Inom detta fokusområde anges bl.a. att en konkurrenskraftig och hållbar livsmedelskedja som underlättar för hållbara och hälsosamma matvanor ska främjas.

2.1 Svenska mål relaterade till området konkurrenskraftigt jordbruk

2.1.a Livsmedelsstrategin ett viktigt politiskt instrument

I Sverige fattades år 2017 ett politiskt beslut om en livsmedelsstrategi. Livsmedelsstrategin består av ett övergripande mål och tre strategiska mål, där jordbrukets konkurrenskraft har en central roll. Det övergripande målet för livsmedelsstrategin är en konkurrenskraftig livsmedelskedja där den totala livsmedelsproduktionen ökar, samtidigt som relevanta nationella miljömål nås, i syfte att skapa tillväxt och sysselsättning och bidra till hållbar utveckling i hela landet. Produktionsökningen, både konventionell och ekologisk, bör svara mot konsumenternas efterfrågan. En produktionsökning skulle kunna bidra till en ökad självförsörjningsgrad av livsmedel. Sårbarheten i livsmedelskedjan ska minska.

Målet för det strategiska området om regler och villkor är att utformningen av regler och villkor ska stödja målet om en konkurrenskraftig och hållbar livsmedelskedja där produktionen ökar. Detta genom ändamålsenliga skatter och avgifter, regelförenklingar, administrativa lättnader och andra åtgärder för att stärka konkurrenskraften och lönsamheten.

Målet för det strategiska området om konsument och marknad är att konsumenterna ska ha ett högt förtroende för livsmedlen och kunna göra medvetna och hållbara val, exempelvis av närproducerat och ekologiskt. Marknaden för livsmedel ska kännetecknas av väl fungerande konkurrens. Den svenska livsmedelsexporten ska ges förutsättningar att öka för att möta efterfrågan på relevanta marknader.

Målet för det strategiska området om kunskap och innovation är att stödja kunskaps- och innovationssystemet för att bidra till ökad produktivitet och innovation i livsmedelskedjan samt hållbar produktion och konsumtion av livsmedel.

2.2 Svenska mål relaterade till området miljö och klimat

Det finns ett stort antal nationella och internationella miljö- och klimatrelaterade mål vars uppfyllelse påverkas av en levande landsbygd som bidrar till att förvalta natur- och kulturmiljöer. De främsta av dessa mål är de av den svenska riksdagen beslutade svenska miljömålen som består av 16 miljökvalitetsmål och ett övergripande generationsmål[5]. Målbilden och relationen mellan olika mål inom miljö och klimat är ofta komplex. Många mål återfinns i flera dokument och kan vara formulerade på delvis olika sätt. Många av dem bygger på de EU-rättsakter som räknas upp i bilaga XI till planförordningen. De svenska miljömålen är Sveriges sätt att arbeta med nationella och internationella åtaganden inom miljöområdet. Här följer en förenklad sammanfattning av generationsmålet och några av de svenska miljökvalitetsmål som är relevanta för jordbrukspolitiken:

- **Generationsmålet**
  Generationsmålet är det övergripande målet som visar inriktningen för Sveriges miljöpolitik. Målet visar på den samhällsomställning som krävs för att vi till kommande generationer ska kunna lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta. Generationsmålet är vägledande för miljöarbetet på alla nivåer i samhället. Arbetet för att nå generationsmålet sker främst inom de 16 miljökvalitetsmålen.
- **Begränsad klimatpåverkan**
  Nettoutsläppen av växthusgaser till atmosfären ska minska. Detta kan åstadkommas genom såväl minskade bruttoutsläpp av växthusgaser som genom ökad inlagring av kol.
- **Ett rikt odlingslandskap och Ett rikt växt- och djurliv**
  Dessa mål syftar främst till att bevara biologisk mångfald, kulturmiljöer och förutsättningar för friluftslivet samt att ekosystemtjänster vidmakthålls. Ett rikt odlingslandskap innebär också att bevara jordbruksmarkens produktionsförmåga samt innefattar även bevarande av husdjurs och odlade växters genetiska resurser.
- **Ingen övergödning**
  Tillförseln av kväve och fosfor till sjöar och vattendrag samt Sveriges omgivande hav ska inte vara större än vad som fastställts i nationella mål och internationella konventioner. Tillförseln av nitrat, och fosfor från jordbruksmark och utsläpp av ammoniak från jordbruket behöver minska.
- **Giftfri miljö**
  Halterna av naturfrämmande ämnen är nära noll och deras påverkan på människors hälsa och ekosystemen är försumbar. Halterna av naturligt förekommande ämnen är nära bakgrundsnivåerna.

[5] Sveriges miljömål, 2019. Webbsida http://sverigesmiljomal.se/miljomalen/

- **Grundvatten av god kvalitet**
  Tillgången ska säkras långsiktigt och gäller både mängd och kvalitet på vatten. Dessutom ska effekterna av torka och översvämningar mildras.
- **Myllrande våtmarker**
  Våtmarkernas ekologiska och vattenhushållande funktion i landskapet ska bibehållas och värdefulla våtmarker bevaras för framtiden. Ett stort antal växter och djur är beroende av olika våtmarker. Många hotade eller missgynnade arter är kopplade till dessa naturmiljöer. En orsak är att stora arealer våtmark har torrlagts och förstörts i Sverige sedan början av 1800-talet.
- **Levande skogar**
  Skogens och skogsmarkens värde för biologisk produktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras samt kulturmiljövärden och sociala värden värnas. Mer än halva Sveriges yta täcks av skog. Skogen erbjuder unika livsmiljöer för djur och växter, är en viktig källa till förnybara råvaror och är värdefull för friluftsliv och rekreation.
- **Storslagen fjällmiljö**
  Fjällen ska ha en hög grad av ursprunglighet vad gäller biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Verksamheter i fjällen ska bedrivas med hänsyn till dessa värden och så att en hållbar utveckling främjas. Särskilt värdefulla områden ska skyddas mot ingrepp och andra störningar. Fortsatt renskötsel liksom annan djurhållning behövs för att bevara ett vidsträckt och betespräglat fjällandskap som erbjuder livsmiljöer för många arter. Samtidigt måste rennäringens behov av stora sammanhängande betesområden balanseras mot behovet av anläggningar för bland annat friluftsliv, naturturism, vindkraft och mineralbrytning.

Det regionala samarbetet kring Östersjön är av särskild vikt för Sverige. Inom EU arbetar vi med den så kallade Östersjöstrategin som bland annat handlar om att rena havet och förebygga effekterna av klimatförändringarna. Vi arbetar också med den så kallade Baltic Sea Action Plan (kopplat till HELCOM) där även andra angränsande länder är med i samarbetet.

2.3 Svenska mål relaterade till området landsbygdsutveckling

2.3.a Landsbygdspropositionen håller samman politiken för landsbygderna

Landsbygdspropositionen[6] lägger grunden för en sammanhållen politik för Sveriges landsbygder och innehåller ett övergripande mål och tre delmål.

Det övergripande målet i landsbygdspropositionen är en livskraftig landsbygd med likvärdiga möjligheter till företagande, arbete, boende och välfärd som leder till en långsiktigt hållbar utveckling i hela landet. Detta innefattar landsbygdernas förmåga att ta till

[6] *En sammanhållen politik för Sveriges landsbygder – för ett Sverige som håller ihop*. Prop. 2017/18 179.

vara förutsättningarna för företagsamhet och sysselsättning är långsiktigt hållbar, samtidigt som miljömålen nås. Landsbygderna ska bidra till att stärka Sveriges konkurrenskraft i en utveckling mot en cirkulär, biobaserad och fossilfri ekonomi och till ett hållbart nyttjande av naturresurserna samt till att relevanta miljömål uppfylls.

De tre delmålen har som syfte att integrera tre dimensioner av hållbar utveckling. Delmålen ligger även i linje med FN:s strategi för hållbar utveckling, Agenda 2030.

Delmål 1: Landsbygdernas förmåga att ta till vara förutsättningarna för företagsamhet och sysselsättning ska vara långsiktigt hållbar, samtidigt som miljömålen nås. Landsbygderna ska bidra till en positiv utveckling av Sveriges ekonomi.

Delmål 2: Landsbygderna ska bidra till att stärka Sveriges konkurrenskraft i en utveckling mot en cirkulär, biobaserad och fossilfri ekonomi och till ett hållbart nyttjande av naturresurserna samt till att relevanta miljömål uppfylls.

Delmål 3: Likvärdiga förutsättningar för människor att arbeta, bo och leva i landsbygderna.

Utöver landsbygdspolitiken bör också den nationella strategin för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015–2020 beaktas.

2.3.b Konsumenterna förväntar sig hög kvalitet

Sverige strävar efter att konsumenterna ska ha tillgång till säkra livsmedel som uppfyller de krav som konsumenterna förväntar sig. Det finns flera strategier och propositioner som är av betydelse i sammanhanget. Framför allt kännetecknas våra ambitioner av följande:

- **Bevara möjligheten till effektiv behandling av bakteriella infektioner**
  Minska risken för antibiotikaresistens för att möjliggöra fortsatt effektiv behandling hos såväl människor som djur.
- **Produktionen, konsumtion och export av ekologiska produkter bör öka**
  Ekologisk odling kan ses som en metod, eller ett medel, för att uppnå en rad andra tillståndsmål.
- **Upprätthålla höga standarder för djurskydd**
  Konsumenterna förväntar sig att vi upprätthåller höga standarder för djurskydd inom jordbruket.
- **Minska matsvinnet i alla led**
  Den svenska handlingsplanen förespråkar satsningar på samarbete, forskning och innovation, samt på att förändra konsumenternas beteende.

3 Sveriges jordbruk

Detta kapitel ger en övergripande bild av det svenska jordbruket. Denna kompletteras med nulägesbeskrivning för vart och ett av de nio särskilda målen i SWOT-analysen i kapitel 4.

3.1 Övergripande nulägesbeskrivning

Sveriges jordbruk producerar varor värda omkring 53 miljarder kronor om året. Omkring en tredjedel av detta utgörs av mjölk och nötkött. Växtodling utom trädgård utgör omkring 40 procent, och de återstående 30 procenten kommer framför allt från gris- och fjäderfäkött samt från trädgårdssektorn.

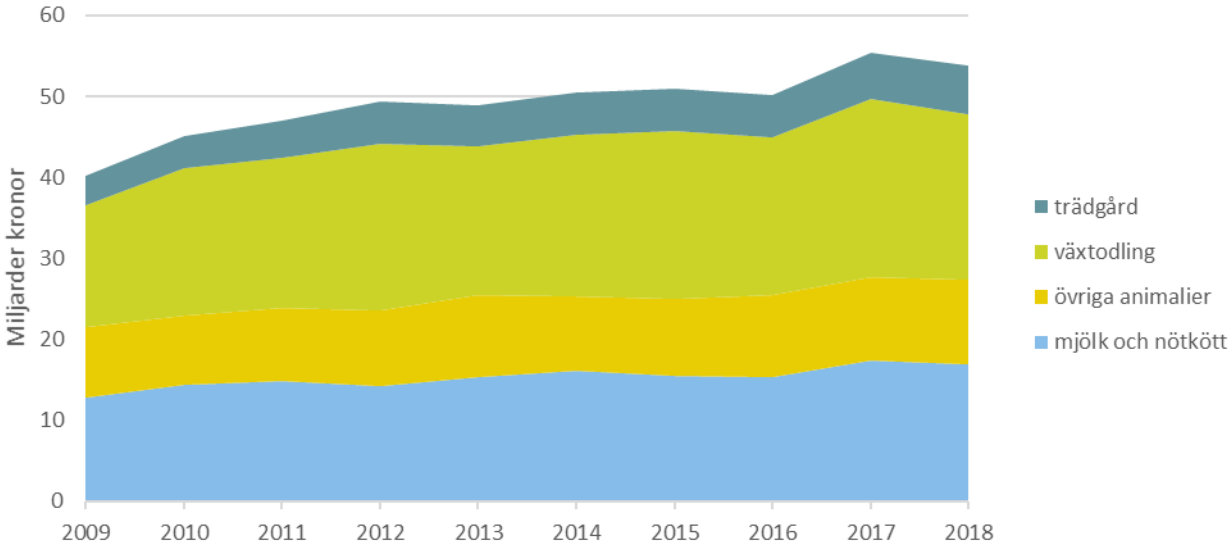

Figur 1. Produktionsvärde 2009-2018, miljarder kronor
Källa: Jordbruksverket

Det sammanlagda produktionsvärdet hade en positiv utveckling fram till år 2017. Nedgången under 2018 kan förklaras av svår torka i landet det året.

3.1.a Betesvall och spannmål dominerar åkerarealen

Arealen jordbruksmark har legat ganska stabilt kring 3 miljoner hektar de senaste tio åren. Av detta är 2,6 miljoner hektar åkermark. Åkermarken används framför allt till slåtter- och betesvall, vete och korn. Sverige har under föregående och nuvarande programperiod haft en ökande kvot av permanent gräsmark i landet.

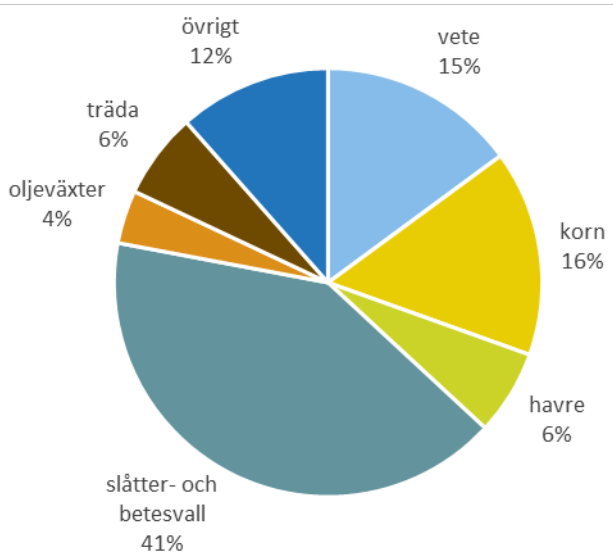

Figur 2 Åkermarkens användning 2018
Källa: Jordbruksverket

I de grova drag som figuren ovan visar har markanvändningen inte ändrats nämnvärt de senaste tio åren. På detaljerad nivå pågår dock en del förändringar. Till exempel minskar odlingen av sockerbetor, potatis och energiskog samtidigt som odlingen av majs och grönfoderväxter ökar. En annan förändring är att rapsen i allt större utsträckning sås på hösten.

3.1.b Mjölk- och nötköttsproduktion dominerar animalieproduktionen

Mjölk och nötkött är viktiga produkter i det svenska jordbruket. De hänger dessutom nära samman, eftersom omkring 60 procent av det svenska nötköttet kommer från djur från mjölkproduktionen. Antalet nötkreatur är ungefär detsamma nu som för tio år sedan, omkring 1,5 miljoner djur. Antalet mjölkkor har dock minskat med tio procent under den perioden, samtidigt som antalet kor för uppfödning av kalvar har ökat.

Mjölkkobesättningarna ökar snabbt i storlek. År 2016 hade den genomsnittliga mjölkko-besättningen 85 kor. Det är mer än dubbelt så många som motsvarande siffra tretton år tidigare; år 2003 var det genomsnittliga antalet kor 41 djur per gård. Kvantiteten invägd mjölk har dock en nedåtgående trend under de senaste tio åren, och svenska produkter tappar andelar av hemmamarknaden gentemot importen. År 2018 var den svenska andelen av förbrukningen[7] nere på 72 procent.

Fårnäringen är liten i Sverige. Antalet får har ökat något under den senaste tioårsperioden och är nu strax under 300 000 djur. Antalet företag med får har också ökat, så det genomsnittliga antalet djur per gård har inte ändrats nämnvärt de senaste tio åren. Näringen

[7] Med förbrukning avses konsumtion i slaktad vikt.

är tämligen småskalig. I genomsnitt har en gård omkring 30 vuxna djur. Mer än hälften av djuren finns dock på gårdar med mer än 49 vuxna djur.

Produktionen av **griskött** har länge haft en nedåtgående trend i Sverige, framför allt på grund av hård konkurrens från utlandet. Sedan några år tillbaka har dock konsumenternas efterfrågan på svenskt griskött växt tydligt och detta har lett till ökad produktion både år 2017 och år 2018. Låg användning av antibiotika och god djurvälfärd är mervärden som finns i den svenska grisproduktionen och som konsumenter uppskattar alltmer.

Samtidigt som konsumtionen av svenskt griskött stiger i Sverige så minskar den totala konsumtionen av griskött sedan flera år tillbaka. Det är importerat griskött som står för hela minskningen. Sammantaget leder detta till att andelen svenskt griskött ökar.

Äggproduktion bedrivs av omkring 3 000 företag. Den svenska äggproduktionen har ökat stadigt under den senaste tioårsperioden och andelen svenska ägg av den totala förbrukningen är över 90 procent. Detta är betydligt mer än för fågelkött. Den höga andelen beror på en kombination av att färska svenska ägg är en självklarhet för många svenska hushåll och att vi sedan EU-inträdet har ett skydd mot import av färska ägg för direktkonsumtion som inte kan intygas komma från salmonellafria besättningar i andra länder.

Även produktionen av **fågelkött** ökar och är den typ av animalieproduktion som ökat mest de senaste decennierna. År 2014 producerades för första gången mer fågelkött än nötkött i Sverige. Svenska produkter har nästan 70 procent av marknaden. Liksom för gris- och nötkött har svenskarnas växande intresse för svenska mervärden, som låg antibiotika-förbrukning och god djurvälfärd, påverkat andelen svensk matfågel av förbrukningen positivt de senaste åren. Fågelkött produceras av ganska få företag. Antalet är omkring 200 om man inkluderar småföretagen.

3.1.c Trädgårdssektorn producerar betydande värden på liten yta

Trädgårdsodlingen är en relativt kapital-, arbets- och kunskapsintensiv gren av jordbruket, som producerar betydligt högre värden per ytenhet än jordbruket i allmänhet. Under år 2017 nyttjades drygt 13 600 hektar på friland och knappt 310 hektar växthusyta till just trädgårdsodling i Sverige. På dessa ytor producerade 1 952 företag trädgårdsprodukter värda mer än 5,3 miljarder kronor. Det innebär att 3 procent av de svenska jordbruksföretagen producerade omkring 10 procent av alla jordbruksprodukters samlade värde på 0,5 procent av den tillgängliga åkermarken.

Trädgårdsodlingen utgör en komplex bransch och består av företag med en rad olika inriktningar, odlingsformer och förutsättningar. Här finns allt från stora specialiserade växthusföretag med fokus på någon enskild gröda, till små företag som bedriver både växthus- och frilandsodling av såväl köks- som prydnadsväxter vid sidan av animalieproduktion och spannmålsodling.

Precis som det svenska jordbruket i övrigt, har trädgårdsodlingen upplevt en kraftig strukturrationalisering. Sedan år 1990 har antalet företag minskat till färre än hälften, medan odlingsarealerna är mer eller mindre oförändrade.

Produktionen består till större delen av frilandsodlade grönsaker. Produktionen består av många olika produkter, men morötter och lök står för de största volymerna. I växthusen odlas i första hand prydnadsväxter, gurka och tomat. Frukt- och bärodlingen domineras av äpplen och jordgubbar.

En mycket stor del av frilandsodlingen bedrivs i de sydligaste delarna av Sverige. Också växthusodlingen sker till största delen i söder, men omkring 25 procent av odlingen sker i Svealand.[8]

3.1.d Rennäringen är förbehållen samerna

Renskötseln är en samisk näring som i Sverige är förbehållen samerna. All rennäring bygger på det fria naturbetet eftersom renar är vandringsdjur. Det finns cirka 4 600 renägare (som äger minst en ren), varav 85 procent bor i Norrbottens län. 40 procent är kvinnor. Antalet renar i Sverige varierar mellan 225 000 och 280 000 i vinterhjord.

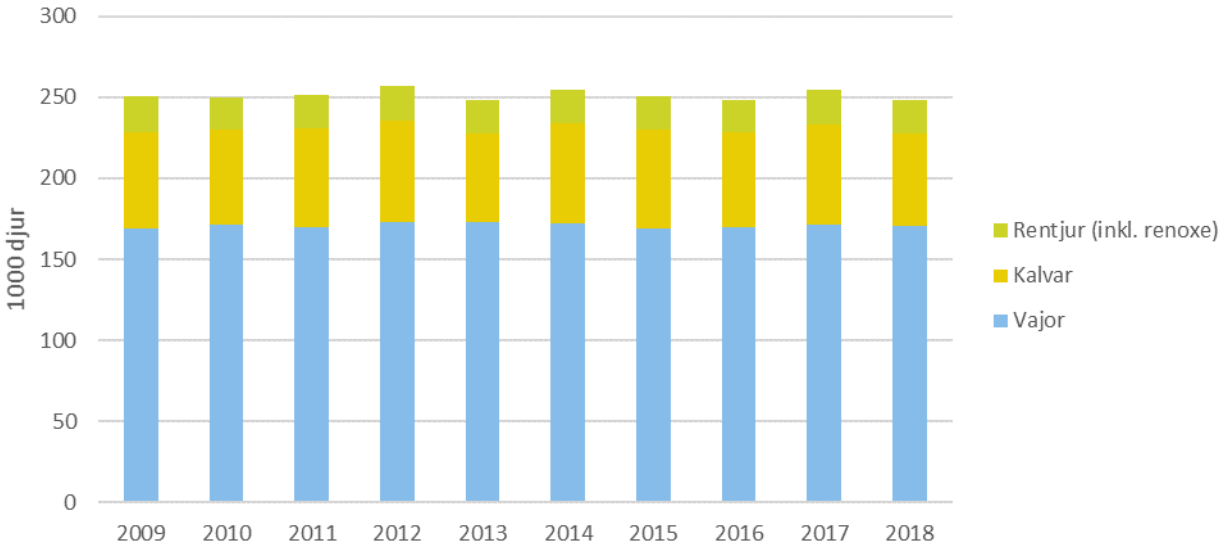

Figur 3 Antal renar i Sverige, 1000 djur
Källa: Sametinget

Rennäringen är beroende av stora betesarealer eftersom renarna rör sig efter årstidsväxlingarna. För vandringarna mellan olika betesmarker utnyttjar renen bestämda vandringsleder. Under vissa tider på året, framför allt i samband med kalvmärkning, höstslakt och flytt till vinterbetesområdena, samlar renskötarna renarna i större hjordar som drivs efter urgamla flyttleder. Det är nästan omöjligt att ändra en flyttled eftersom renarna är

[8] Jordbruksverket (2017). Statistikrapport 2017:02 (uppdaterad med data från 2017).

lättskrämda vanedjur. I vissa områden är flyttlederna avskurna av exempelvis industriaktiviteter, bilvägar och järnvägar. Då måste renarna fraktas till nya betesområden med lastbil.

Renslakten ger omkring 1,4 miljoner ton om året. Priset till uppfödaren har ökat markant de senaste åren, och har på senare tid legat över 65 kronor per kilo. För tio år sedan låg priset vanligen omkring 50 kronor per kilo.[9]

3.1.e Sverige är nettoimportör av jordbruksprodukter och livsmedel

Sverige importerar jordbruksprodukter och livsmedel till ett betydligt större värde än vad vi exporterar. Under år 2018 uppgick importen till 120 miljarder kronor och exporten till 53 miljarder kronor.[10]

Både importen och exporten ökar stadigt. De senaste tio åren har de ökat med nästan 60 procent. Eftersom importen är så mycket större betyder detta att handelsunderskottet inom sektorn ökar stadigt i absoluta tal.

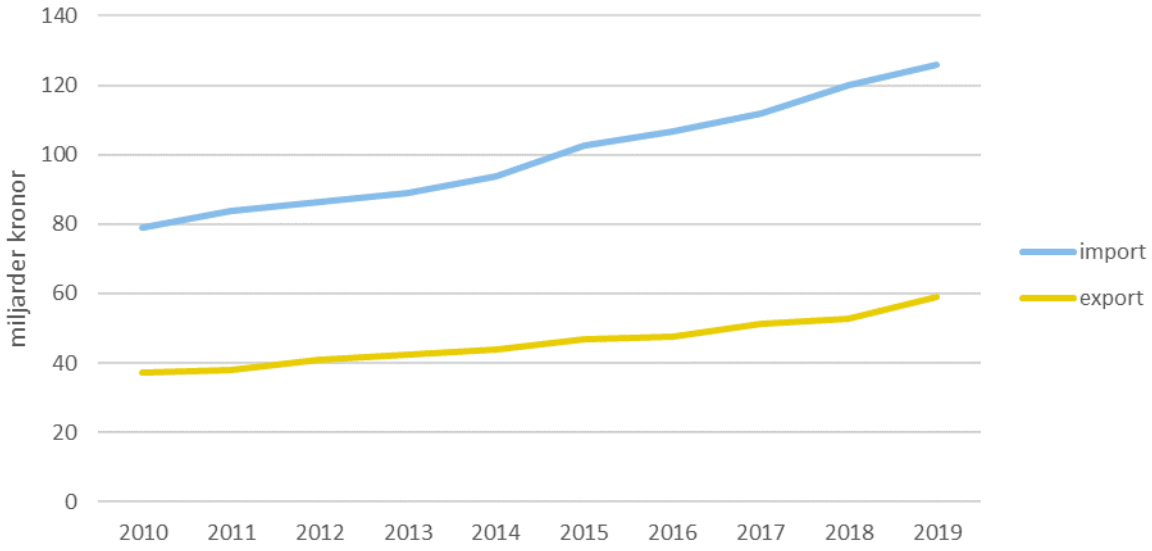

Figur 4 Sveriges import och export av jordbruksprodukter och livsmedel exkl. fisk 2010–2019, miljarder kronor
Källa: SCB

Importen består framför allt av vin, kött, mejeriprodukter samt frukt och grönsaker. Viktiga exportprodukter är vodka, olika förädlade livsmedel, vegetabiliska fetter och mjölkpulver.

[9] Sametingets webbplats, hämtat 7 maj 2019.

[10] SCB. Jordbruks- och livsmedelsproduktion syftar här på KN-nummer 1-24, utom nr 3 (fisk).

3.1.f Stora regionala skillnader

Olika förutsättningar för odling

Det är mycket olika förutsättningar för jordbruk i olika delar av Sverige. Skånska jordbrukare arbetar på samma breddgrad som jordbrukare i Danmark, medan det nordligaste jordbruket i Sverige ligger norr om polcirkeln. Terräng, arrondering och jordmån varierar också mellan olika regioner. På slättlandet i söder och runt de stora sjöarna är förutsättningarna bra och jordarna ger god avkastning (omkring 6 500 kg per hektar för vårkorn, över 8 000 kg per hektar för vårvete). I skogs- och mellanbygder är avkastningen sämre och där dominerar den grovfoderbaserade animalieproduktionen.

Spannmål och andra grödor odlas i första hand där förutsättningarna är bäst. Drygt hälften av åkerarealen finns på slättmarkerna i södra och mellersta Sverige. En dryg tredjedel finns i skogs- och mellanbygd i samma region. Endast en tiondel av åkermarken finns i norra Sverige. I slättbygden finns också större delen av produktionen av ägg samt gris- och fjäderfäkött, vilket innebär att djuren finns nära odlingen av foderspannmål.

För betesmarkerna är fördelningen nästan den motsatta när det gäller slätt- respektive skogs- och mellanbygd i södra och mellersta Sverige. Omkring två tredjedelar av betesmarkerna finns i skogs- och mellanbygd, medan en dryg fjärdedel finns på slättmarkerna, och omkring 8 procent i norra Sverige. De här andelarna har inte ändrats nämnvärt de senaste tio åren. Vallen ligger också i första hand i skogs- och mellanbygd eller i norra Sverige. Eftersom produktionen av mjölk, nötkött och fårkött till övervägande del är baserad på grovfoder så ligger en stor del av de sektorerna i skogs- och mellanbygderna.

Kartorna nedan illustrerar de stora geografiska skillnaderna på två sätt:

Den vänstra kartan visar temperatursumman under vegetationsperioden i hela landet.[11] Ju längre norrut man kommer, desto kallare är det och desto kortare är vegetationsperioden. Det är därför mycket stora skillnader mellan olika landsändar. Om temperatursumman är under 1500 grader anses det påverka odlingsförutsättningarna.

Den mellersta kartan visar olika stödområden inom kompensationsstödet 2014–2020. Endast de vita områdena är de som inte anses behöva någon form av kompensation för sämre naturgivna förutsättningar. Omkring hälften av jordbruksarealen ligger inom områden som under perioden 2014–2020 fick stöd eftersom de ansågs ligga i områden med sämre förutsättningar för jordbruk.

[11] Temperatursumman beräknas per år som summan av varje dags skillnad mellan dagsmedeltemperaturen och +5 grader under vegetationsperioden. Vegetationsperioden börjar när fem dagar med medeltemperatur över +5 grader inträffat, och slutar när fem dagar med dagsmedeltemperatur under +5 grader har inträffat.

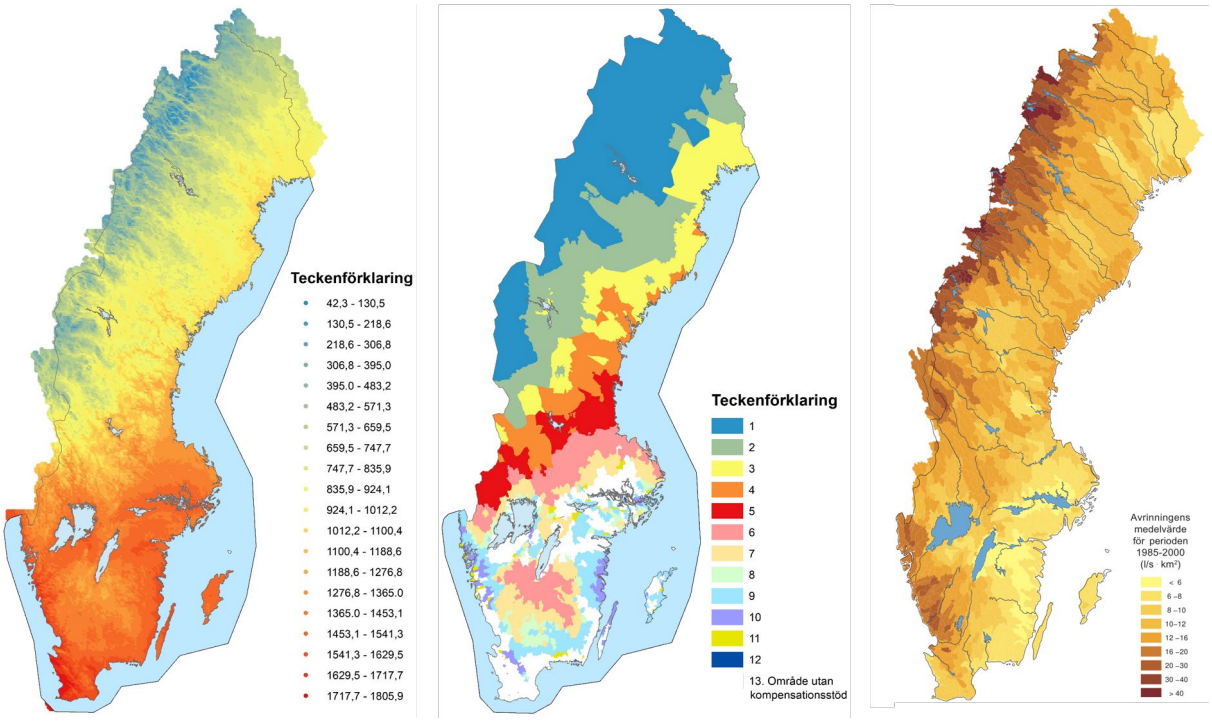

Figur 5 Skillnader i förutsättningar mellan olika regioner - Från vänster: karta som visar temperatursumma under växtperioden (dygnsgrader), karta med indelning i kompensationsstödsområden år 2019 samt karta över medelavrinning (l/s km2)
Källa: Jordbruksverket (vänster, mitten), SMHI (höger)

Det finns även betydande skillnader i vattentillgången i olika delar av landet. Nederbörden är störst i landets västra delar medan avdunstningen främst beror av temperaturen är störst i södra delen av Sverige. Det innebär att risken för vattenbrist och torka är störst i sydöstra Sverige. Avrinningen, det vill säga skillnaden mellan nederbörd och avdunstning är tre till fem gånger större på västkusten än i sydöstra Sverige och upp mot tio gånger höge i fjälltrakterna.[12]

Nötkreaturen är viktiga för områden med sämre produktionsförutsättningar
Jordbruket i skogsbygden och Norrland är starkt beroende av lönsamheten i mjölk- och nötköttsproduktionen, eftersom det finns få andra produktionsinriktningar som kan bedrivas med den låga markkvalitet och det klimat som finns i dessa områden. Exempelvis finns 41 procent av nötkreaturen i skogsbygdsområden, medan dessa områden bara svarar för 28 procent av arealen jordbruksmark i landet. I Norrland medför de låga hektarskördarna att det behövs uppemot dubbelt så stor areal per djur för att producera grovfoder, jämfört med de södra delarna av landet. I Norrland används cirka 80 procent av jordbruksmarken till att producera grovfoder till djuren.

[12] SMHI (2002). *Avrinningen i Sverige.* Faktablad nr 12

Jordbruket domineras av mjölk- och nötköttsproduktion i områden med sämre naturliga förutsättningar för jordbruk. På många håll i dessa områden är de alternativa sysselsättningsmöjligheterna samtidigt färre. En förklaring är att dessa delar av landet är jämförelsevis glest befolkade. Skogsbruk inklusive dess förädlingsled har, relativt sett, stor betydelse för sysselsättningen i skogsbygderna och i Norrland.

4 SWOT-analys

I detta kapitel presenterar vi de SWOT-faktorer som identifierats för vart och ett av de nio särskilda målen samt det tvärgående målet som anges för den gemensamma jordbrukspolitiken. Kapitlet är indelat i tre delar, vilka motsvarar de tre allmänna målen som den gemensamma jordbrukspolitiken slår fast. Under vart och ett av dessa inordnas tre särskilda mål, vilka varit i fokus för SWOT-analysen. Därtill görs en särskild analys med anledning av det tvärgående målet. Varje avsnitt inleds med en nulägesbeskrivning för det särskilda målet.

4.1 Allmänt mål – Främja en smart, motståndskraftig och diversifierad jordbrukssektor för livsmedelstryggheten

Det svenska jordbrukets konkurrenskraft och lönsamhet har utvecklats svagt under de senaste tio åren, jämfört med näringslivet som helhet. Detta beror delvis på en jämförelsevis svag ökning av produktiviteten, som i sin tur är en följd av att satsningar på kunskap och innovation är förhållandevis låg i livsmedelskedjan. Om lönsamheten fortsätter att försämras kommer produktionen fortsätta minska och minska på fler områden än idag.

Primärproducenterna har fått en mer affärsmässig roll i en allt mer diversifierad och dynamisk livsmedelskedja vilket ställer stora krav på förutseende, anpassning och flexibilitet. För att anpassa sig behöver de utveckla sin affärsmässighet, marknadsorientering och produktivitet samt investera i ny teknik, specialisera, diversifiera, öka förädlingsgraden eller hitta nya marknader, nischer och kortare vägar till konsumenter inom eller utom landet.

Det är helt avgörande för det enskilda företaget att hitta just sina möjligheter för att utvecklas till ett konkurrenskraftigt företag. Det kan vara dyrt och svårt men det är nödvändigt på sikt, och gäller såväl branscher som enskilda företagare. Hit hör att använda ny kunskap och teknik, exempelvis digitalisering, samt att företagarna lär sig mer om företagsledning och affärsutveckling.

4.1.a Stödja jordbruksinkomster som det går att leva på och jordbrukets motståndskraft i unionen för att förbättra livsmedelstryggheten

Nulägesbeskrivning

Svag lönsamhet inom jordbruket

Jordbruksföretagen har i genomsnitt en dålig lönsamhet om man jämför med ekonomin som helhet. Den uppskattade timlönen (inklusive stöd) inom jordbruket är i grova drag hälften av vad den är inom hela ekonomin. Genomsnittet för EU är ungefär detsamma.

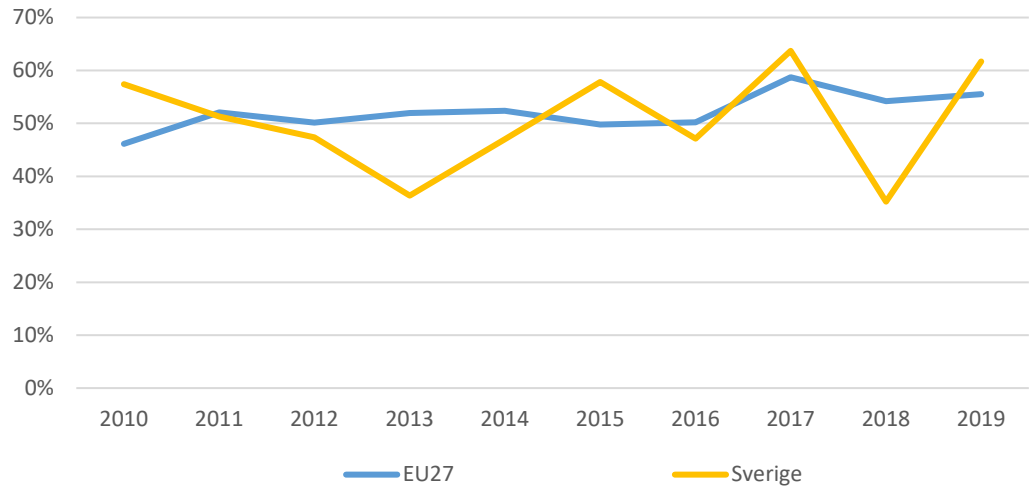

Figur 6. Timlön (företagsinkomst per obetald AWU) i jordbruket jämfört med hela ekonomin 2010-2019, procent
Källa: Eurostat (kontextindikator C26 samt egen beräkning)

Det är stora skillnader mellan sektorerna. Framför allt uppvisar nötköttsproducenterna genomgående lägre siffror än de andra större sektorerna i landet. Sektorn för gris- och fjäderfäkött har de senaste åren legat nästan tre gånger högre (med undantag för 2014).

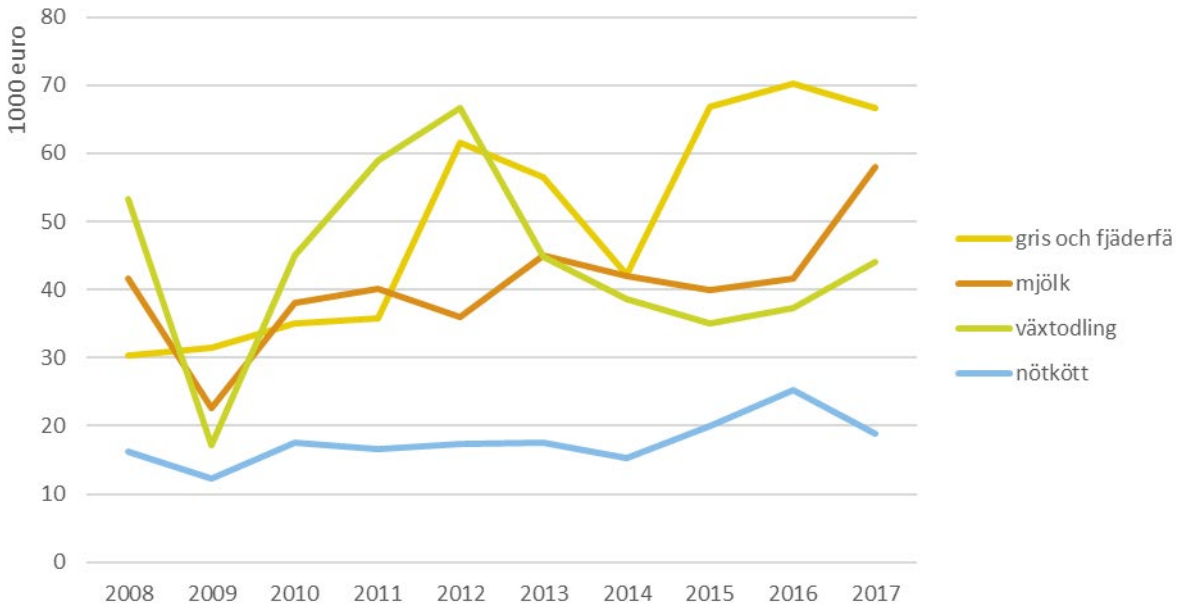

Figur 7. Nettoförädlingsvärde per årsarbetskraft 2008-2017 för valda sektorer, 1000 euro
Källa: FADN, post 15, 45, 49 och 50.

Datan i figuren ovan går bara till 2017. Med tanke på den svåra torkan sommaren 2018 är det troligt att vi skulle ha sett en nedgång i nettoförädlingsvärdet om vi redovisat data också för det året. Figuren inkluderar inte trädgårdssektorn eller lammproduktionen eftersom FADN:s data för dessa sektorer bygger på för få företag för att vara pålitlig.

Att det är stora skillnader mellan produktionsgrenarna ser man också om man jämför utvecklingen i Sverige med den i EU som helhet. Om man ser till utvecklingen på tio år så minskar den svenska produktionen av mjölk, nötkött och griskött, samtidigt som EU som helhet haft en betydligt mer positiv utveckling för dessa produkter. Särskilt för mjölk är skillnaden slående; EU-snittet har ökat med 17 procent samtidigt som den svenska produktionen minskat med 5 procent. Samtidigt har den svenska produktionen av matfågel och spannmål sett en betydligt mer positiv utveckling[13].

[13] Eurostat redovisar inga totalsiffror för fågelkött, eftersom några länders data betecknas som konfidentiella. Den genomsnittliga trenden för de länder som det finns data för är en ökning med 13 % under 2015-2019.

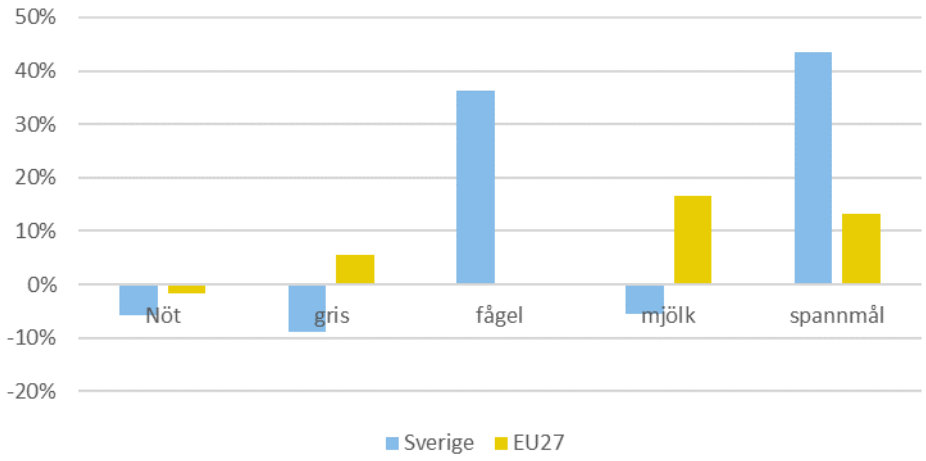

Figur 8. Ändring av produktionen i ton från 2010 till 2019 i Sverige och EU27, procent
Källa: Eurostat

Stöden utgör för många företag en betydande del av nettoförädlingsvärdet. Det är dock stora skillnader mellan sektorerna. Framför allt skulle den genomsnittliga nötköttsproducenten ha en mycket svag lönsamhet utan stöden, men även för mjölkproducenter och spannmålsodlare har stöden stor betydelse. För de mindre reglerade sektorerna gris- och fågelkött är stöden inte av samma vikt för den specialiserade produktionen.

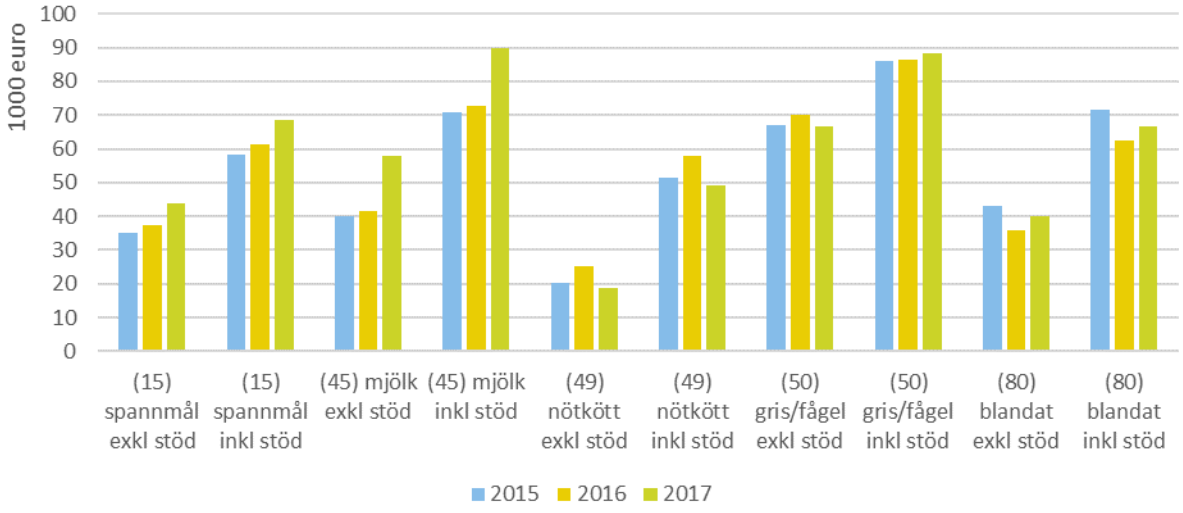

Figur 9. Nettoförädlingsvärde med och utan stöd 2015-2017, 1000 euro
Källa: FADN. "Stöd" i figuren inkluderar inte investeringsstöd.

Figuren ovan visar på genomsnittlig lönsamhet per produktionsgren. Skillnaden är dock stor mellan olika företag, vilket gör att de som har en bättre lönsamhet än genomsnittet har bättre

förutsättningar att fortsätta och även klara större investeringar. De som har lägre lönsamhet över tid har däremot svårare att bedriva en långsiktig produktion och svårare att investera.[14]

Skillnader i lönsamhet mellan olika regioner

Stora delar av Sverige utgörs av skogs- och mellanbygder med ganska dåliga naturliga förutsättningar för jordbruk. Det är inte oväntat att lönsamheten (mätt som nettoförädlingsvärdet) är sämre i områden med sämre naturgivna förutsättningar.

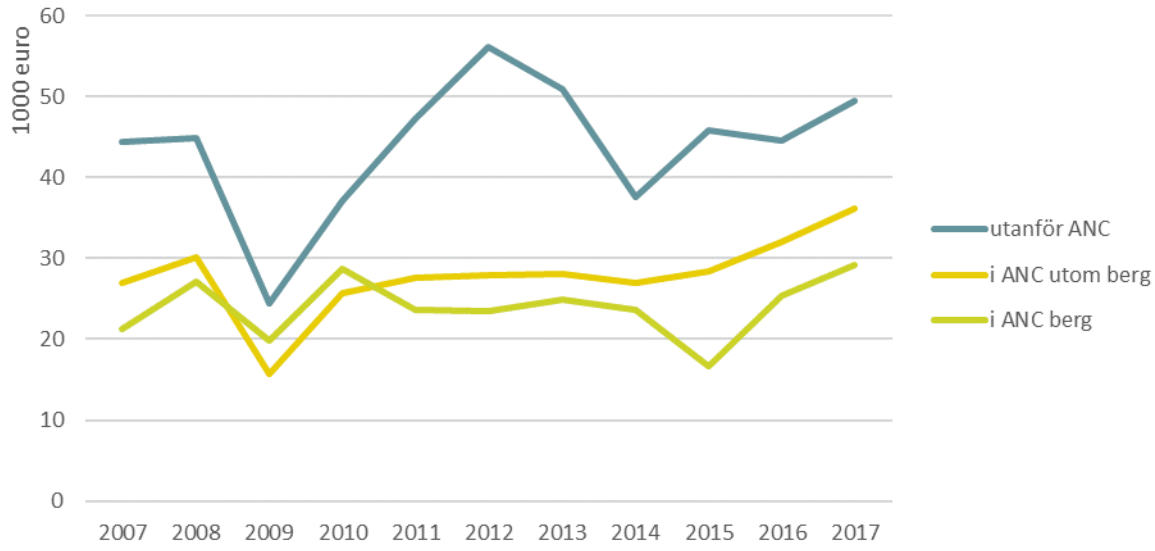

Figur 10. Nettoförädlingsvärde per arbetstidsenhet 2007-2017, 1000 euro
Källa: Farm Accountancy Data Network

Det genomsnittliga nettoförädlingsvärdet har fluktuerat en hel del under perioden, men har oftast legat nästan hälften så högt i områden med naturliga begränsningar (ANC) än i områden med bättre förutsättningar. Man bör komma ihåg att figuren ovan visar just genomsnitt – det är stora skillnader i naturgivna förutsättningar även inom ANC-området, och därmed också i vilken produktion som bedrivs i olika områden. Se avsnitt 3.1.f ovan för detaljer om detta. Kompensationsstödet bidrar alltså till att jämna ut inkomstskillnaderna inom jordbruket.

Företagen blir färre och större

År 2016 fanns det omkring 63 000 jordbruksföretag i Sverige. Antalet minskar snabbt; bara tio år tidigare fanns det över 72 000 företag i landet.

[14] LRF Konsult (2019). *Lantbrukets lönsamhet – november 2019*. Siffrorna avser medelgårdar som bygger på verkliga företag fram till 2018, och prognos för 2019.

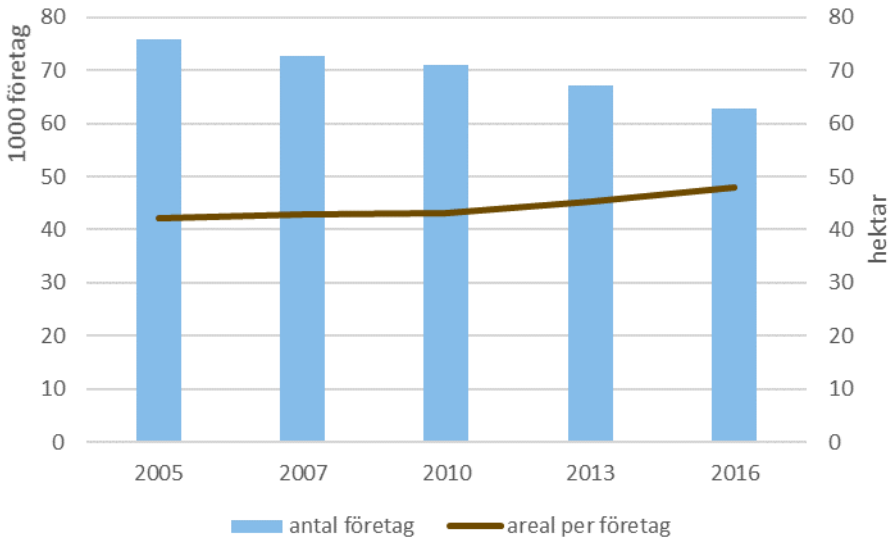

Figur 11. Antal företag och areal per företag 2005-2016
Källa: Eurostat, kontextindikator 17

Samtidigt blir företagen större. Ett genomsnittligt företag brukade år 2016 en areal på 48 hektar, jämfört med 42 hektar tio år tidigare. De företag som har djur har dessutom fler djurenheter. År 2005 hade dessa företag i genomsnitt 43,3 djurenheter, och 2016 hade den siffran ökat till 49,6 djurenheter. Djurtätheten är dock stabil under perioden på 0,57 djurenheter per hektar.

De flesta jordbruksföretagen i Sverige bedrivs på deltid. Många jordbrukare har alltså andra inkomstkällor än jordbruket. Den nedåtgående trenden i antal företag gäller både heltids- och deltidsföretagen. År 2016 fanns totalt omkring 15 500 heltidsföretag och 47 500 deltidsföretag.

Heltidsjordbruken är mycket större än deltidsjordbruken. Under år 2016 brukades 72 procent av jordbruksmarken av den knappa fjärdedel företag som var heltidsjordbruk, vilket innebär att den genomsnittliga arealen åker- och betesmark som brukades av heltidsföretag var nästan åtta gånger så stor som för övriga jordbruksföretag (140 kontra 18 hektar). Heltidsjordbruken växer snabbt. Den genomsnittliga arealen åkermark som brukades av heltidsjordbruk ökade från 97 till 121 hektar mellan åren 2007–2016, samtidigt som andelen större heltidsföretag (som brukade mer än 100 hektar åkermark) ökade från 32 till 42 procent.

Samtidigt som antalet företag har minskat inom jordbruket så har antalet företag med kombinationsverksamhet ökat de senaste tio åren, både som en andel av totalen och i absoluta tal. År 2016 uppgav omkring 43 procent av företagen att de har kombinationsverksamhet. Tio år tidigare var motsvarande siffra bara 23 procent.

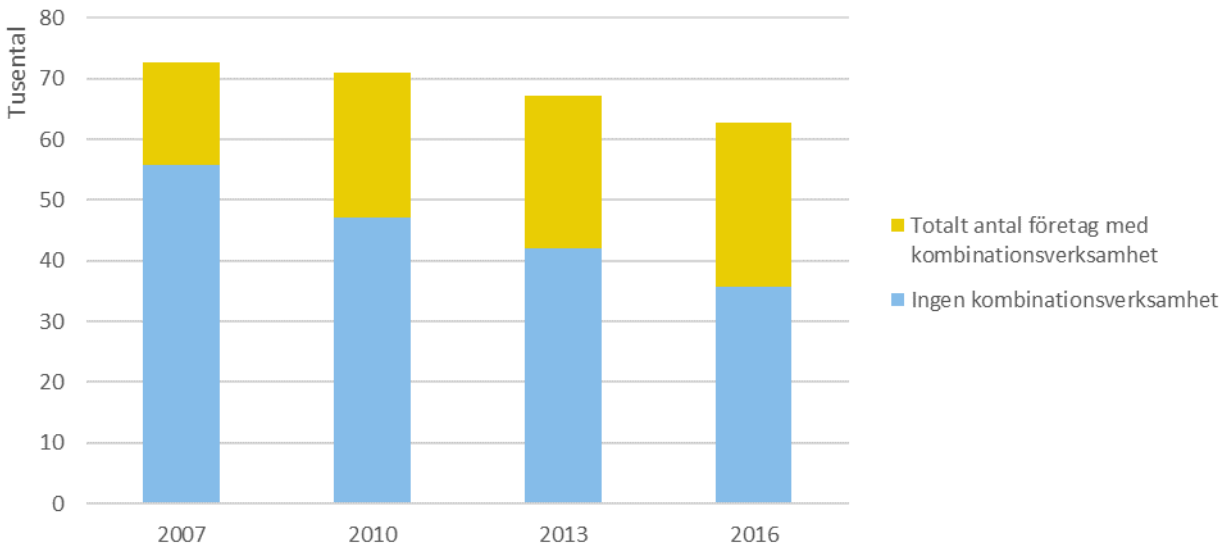

Figur 12. Kombinationsverksamhet i jordbruket 2007-2016
Källa: Jordbruksverket

Den vanligaste kombinationen är olika former av entreprenadarbete, framför allt inom jordbruket men också utanför det. Turism och andra fritidsaktiviteter är också en vanligt förekommande kombination.

Att jordbrukarnas privata ekonomi i växande grad bygger på inkomster från arbeten utanför jordbruket försvårar levnadsvillkoren för jordbruken i glesbygd. En konsekvens av detta är att sysselsättningen i jordbruket följer utvecklingen på den regionala arbetsmarknaden, det vill säga minskar mest i de mest glesa landsbygderna och minst i den storstadsnära landsbygden. Urbaniseringen innebär alltså en utmaning också för jordbruksföretagen, som till skillnad mot företag i andra näringar inte lika enkelt kan följa efter befolkningen till storstäderna eftersom jordbruksmarken är en geografiskt fast produktionsfaktor. [15]

Skillnader mellan män och kvinnor

De flesta jordbruksföretagare är män. Av de jordbruk som drivs som enskild firma var det år 2016 bara 17 procent som drevs av kvinnor. Andelen har dock ökat något på senare år; tio år tidigare var den 14 procent.

I könsfördelningen mellan jordbruksföretagen syns ett mönster. Ju större åkerareal ett jordbruksföretag har desto färre av dem sysselsatta är kvinnor. För företag med mindre än 2 hektar är andelen kvinnor cirka 49 procent. För företag i kategorin med störst areal, mer än 100 hektar, är andelen cirka 39 procent. Samma mönster går igen bland företagsledarna. Kvinnor driver cirka 27 procent av enskilda jordbruksföretag med mindre än 2 hektar

[15] Bjerke, L. och Johansson, S. (2015). *Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder*. Center for Entrepreneurship and Spatial Economics Jönköping International Business School.

åkermark. Andelen bland företag med mer än 100 hektar är drygt 4 procent. Siffrorna avser år 2017[16].

Beträffande gårdsstödet syns skillnader mellan män och kvinnor. År 2019 var könsfördelningen för sökande av gårdsstöd 76 procent män och 16 procent kvinnor. Resterande 8 procent söktes av en organisation. Av utbetalat stöd uppgick andelen till kvinnor år 2019 till 7 procent, medan andelen för män var 67 procent. Resterande 26 procent gick till organisationer[17].

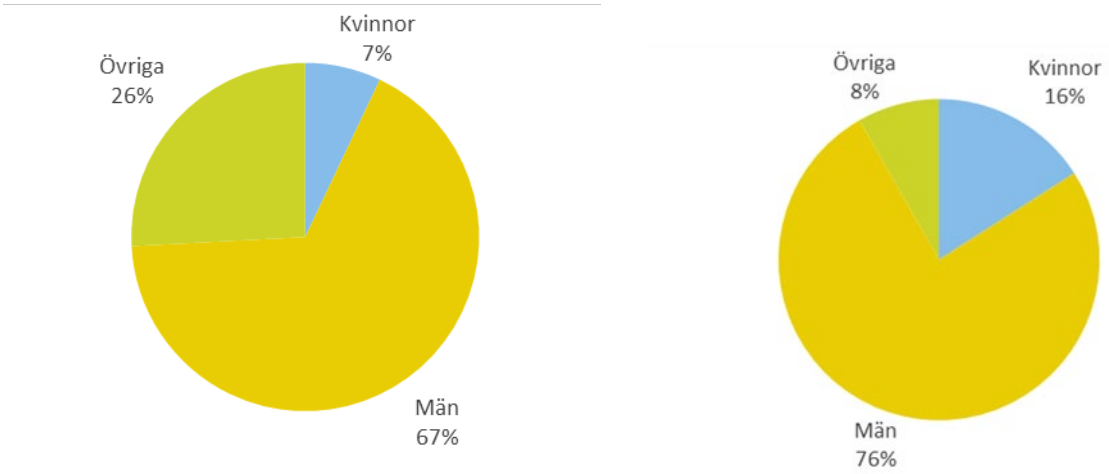

Figur 13 Utbetalt gårdsstöd år 2019, andel av stödbelopp (till vänster) och av antal sökande (till höger). Källa: Jordbruksverket.

För investeringsstöd inom jordbruk var den genom snittliga könsfördelningen år 2017 7 procent kvinnor, 70 procent män och 23 procent organisationer. Det är inom de traditionella jordbruksinriktningarna som de flesta investeringarna görs. Mjölkproduktion, nötköttsproduktion och växtodling står för drygt 77 procent av alla ärenden för investeringar inom jordbruket. Andelen kvinnliga sökande är större inom andra inriktningar som rennäring, övrig djurproduktion samt frukt, växthus, plantskolor, frilandsodling. Inom startstödet är bara en fjärdedel av de som beviljats stöd kvinnor, medan resterande andel tilldelats män[18].

[16] Jordbruksverket, (2018). *Indikatorer och statistik uppdelat per kön – inom jordbruket, landsbygdsprogrammet och i Sveriges landsbygder*.

[17] Utbetalat belopp för gårdsstöd 2019, uttag ur Jordbruksverkets system 2020-03-30.

[18] Jordbruksverket, (2018). *Indikatorer och statistik uppdelat per kön – inom jordbruket, landsbygdsprogrammet och i Sveriges landsbygder*.

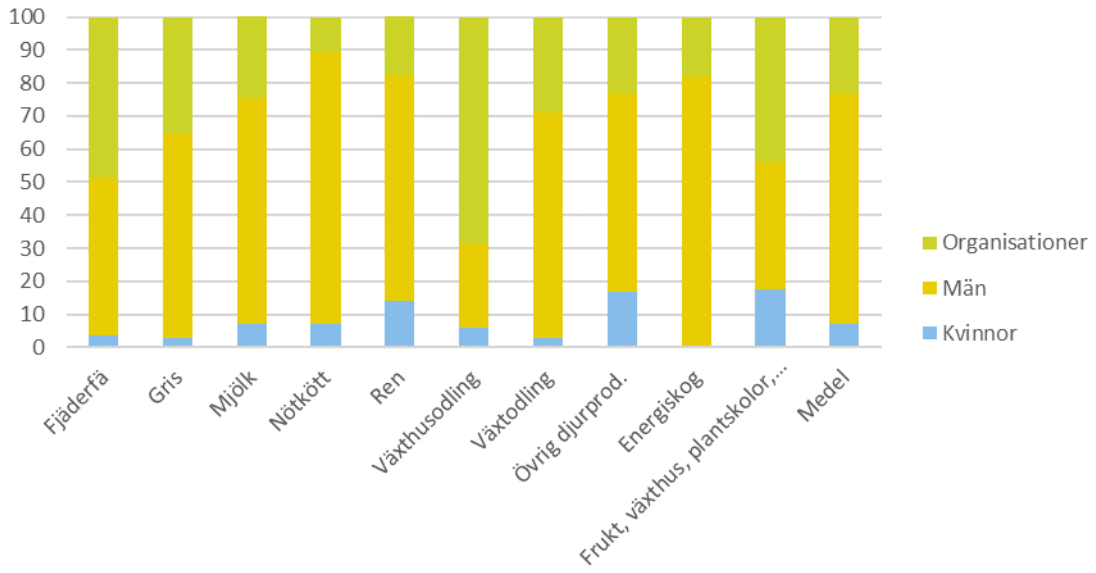

Figur 14. Investeringsstöd inom landsbygdsprogrammet
Källa: Jordbruksverket.

För de investeringsstöd som riktas till andra verksamheter än jordbruk, såsom detaljhandel, turism och restaurangverksamhet, är könsfördelningen mer jämn: 17 procent av de sökande var kvinnor och 41 procent var män. De investeringsstöd med störst andel kvinnor är de till hantverk och häst, inklusive turism. Där var andelen sökande kvinnor 42 respektive 39 procent, medan andelen sökande män uppgick till 33 respektive 40 procent. Siffrorna gäller 2017 års ansökningar[19].

[19] Ibid.

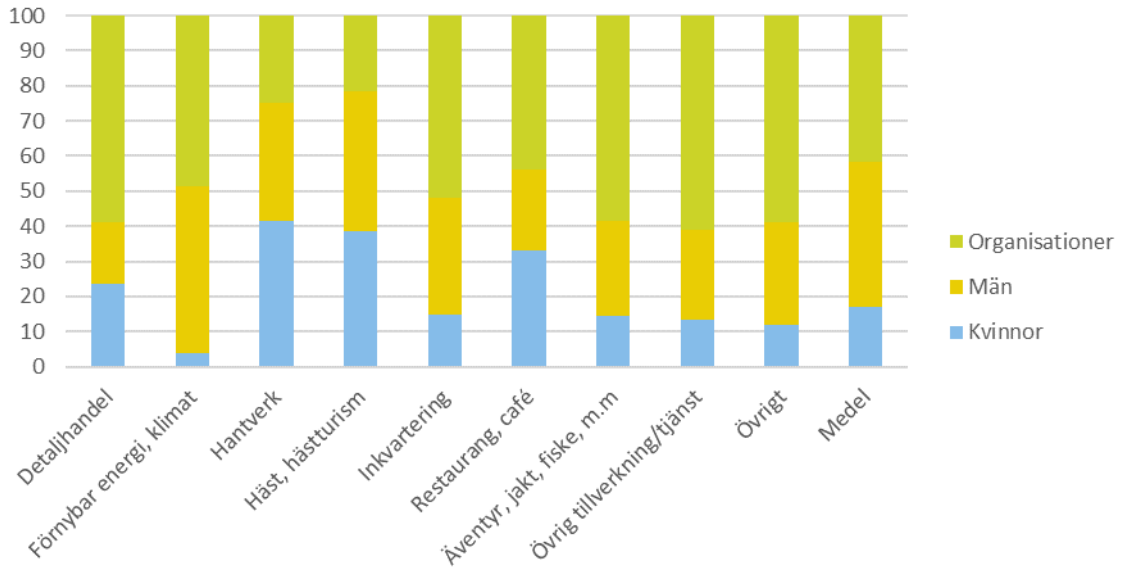

Figur 15. Investeringsstöd inom landsbygdsprogrammet till annat än jordbruk
Källa: Jordbruksverket

Den sammanlagda förvärvsinkomsten för jordbrukare är lägre för kvinnor än för män. Skillnaden har dock minskat något. År 2016 låg kvinnors förvärvsinkomst på 88 procent av männens. Motsvarande siffra tio år tidigare var 83 procent.

Det är inga nämnvärda skillnader mellan olika landsändar, utan både nivån och trenden ser ungefär likadana ut i hela landet.

Risker hanteras i viss mån av marknaden

Vid tillfällen där olika kriser drabbat jordbruket och rennäringen, såväl produktionskopplat som marknadskopplat, har det visat sig att enskilda producenter hamnat i stora svårigheter. De reguljära stödsystem som finns har visat sig ge ett otillräckligt stöd i krissituationer även om gårdsstödet i viss mån fungerar som inkomstförsäkring. Det har vuxit fram en rad olika riskhanteringsverktyg på marknaden för att minska riskerna för jordbrukarna. Exempel på sådana åtgärder är prissäkring, kontraktsodling och märkningssystem. Krislägen har inte sällan lett till att aktörerna i livsmedelskedjan gått samman för att gemensamt lösa problemen, vilket ofta varit framgångsrikt, även om det också lett till en minskning av antalet jordbruk.

Det finns även ett brett utbud av försäkringar som täcker produktionsrisker i animalie-produktionen. Merparten av animalieproducenterna har sin produktion försäkrad. För salmonella finns det även ett statligt finansierat försäkringsskydd som kan kompletteras med privata försäkringar. Inom växtodlingen är det betydligt färre försäkringar som erbjuds. Det finns några enstaka försäkringar som avser några väl definierade risker, försäkringar mot hagelskador är vanligast förekommande. Det saknas däremot försäkringar mot torka och nederbörd i för stor mängd. På grund av den höga risken skulle premien bli allt för hög för att vara attraktiv för jordbrukarna.

Det finns inte heller några inkomstförsäkringar som är riktade mot jordbruket. Det finns däremot företagsförsäkringar som ger ersättning vid sjukdom och andra störningar. Även inom skattelagstiftningen erbjuds möjligheter att göra resultatutjämningar mellan åren vilket ger företagen en jämnare skattekostnad mellan åren. Åtgärderna inom skattesystemet hjälper dock inte företag med låga inkomster.

SWOT-analys

Styrkor, särskilt mål 1

S1 God tillgång till mark och vatten av tillfredställande kvalitet
Trots att markförhållandena skiljer sig mycket åt mellan olika delar av landet är markens bördighet och produktionsförmåga (mullhalt, jordens packning, pH och markavvattning) acceptabel med tillfredsställande halt av organiskt kol i hela landet.[20] Det finns områden där åkermarken håller mycket hög kvalitet, framförallt i slättbygderna. Vattentillgången är relativt god, i synnerhet i jämförelse med länder i södra Europa.[21] Sveriges förutsättningar i form av naturgivna resurser innebär således goda möjligheter för en hållbar livsmedelsproduktion som både kan möta den nationella och den globala efterfrågan på livsmedel.[22]

S2 God generell kunskapsnivå ger hög produktivitet i jordbruksföretagen
Produktiviteten är hög i många produktionsgrenar jämfört med länder i vår omgivning.[23] Detta beror dels på att svenska jordbrukare har en god utbildningsnivå[24] tack vare ett utbildningssystem som erbjuder yrkesinriktade utbildningar inom jordbruk på såväl gymnasial som eftergymnasial nivå.[25] Det finns ett rådgivningssystem med flera olika aktörer i de flesta delar av landet som bidrar till en god kunskapsnivå i sektorn.[26]

---

[20] Naturvårdsverket (2015). *Mål i sikte - fördjupad utvärdering av miljökvalitetsmålen. Analys och bedömning av de 16 miljökvalitetsmålen i fördjupad utvärdering 2015*. Volym 2 av rapport 6662.

[21] *Nationell strategi för klimatanpassning* Prop. 2017/18:163; Mattsson, E. *et al*. 2018. *Jordbrukets behov av vattenförsörjning*. Jordbruksverket Rapport 2018:18.

[22] *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring.* SOU 2015:15

[23] Gård & Djurhälsan (2018). *InterPIG - Internationella rapporten 2017*. Husdjursstatistik 2018. Växa Sverige

[24] SCB (2018). *Befolkning efter utbildningsinriktning SUN 2000.* Hämtat från webbsida 11 juni 2019.

[25] *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring.* SOU 2015:15

[26] Ibid.

S3 Strukturomvandlingen bidrar till jordbrukets produktivitetstillväxt

En god produktivitetstillväxt är en förutsättning för att upprätthålla jordbrukets konkurrenskraft. En strukturomvandling inom jordbruket som resulterar i större företag är en faktor som lyfts fram i detta sammanhang och studier visar att sådan strukturomvandling resulterar i ökad produktivitet, främst på animaliesidan.[27] Ser man till utvecklingen det senaste decenniet kan man konstatera att strukturen på företagen i producentledet har utvecklats mot allt större företag.[28]

S4 Svenska jordbrukare producerar livsmedel med hög kvalitet

Jordbrukets konkurrenskraft och jordbrukarnas inkomster gynnas av att svenska jordbrukare producerar livsmedel med hög kvalitet.[29] Detta beror bland annat på att produktionen sker med god djuromsorg och djurhälsa,[30] ansvarsfull användning av läkemedel och bekämpningsmedel[31] och att det finns en hög säkerhet genom hela livsmedelskedjan. Detta resulterar i att svenska konsumenter har ett stort förtroende för svenskproducerade livsmedel och att det för många produkter finns en högre betalningsvilja för inhemskt producerade livsmedel i jämförelse med importerade livsmedel.[32] [33]

S5 Diversifierade företag minskar den ekonomiska sårbarheten

Många jordbruksföretag ägnar sig åt flera produktionsgrenar och har verksamheter inom andra näringar än jordbruk, exempelvis entreprenad, besöksnäring och livsmedelsförädling. Sådan diversifiering är vanligt förekommande och bidrar till att minska den ekonomiska sårbarheten i jordbruksföretagen.[34] Det är i stor utsträckning kvinnor som driver företag inom besöksnäring och livsmedelsförädling. Andelen kvinnor i företagsledningen för turism, hästverksamhet och förädling är omkring 80 procent.[35]

---

[27] Jordbruksverket (2017). *Jordbrukets produktivitet och struktur.* Jordbruksverket Rapport Nr. RA17:21.

[28] Jordbruksverket (2017). *Jordbruk och jordbruksföretagare 2016.* JO 34 SM 1701,

[29] *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring.* SOU 2015:15

[30] Sveriges Veterinärmedicinska anstalt (2017). *Antibiotika och djur inom EU.* SVA, 17 oktober 2017

[31] Livsmedelsverket (2018). *Kontroll av bekämpningsmedelsrester i livsmedel 2016.* Rapport NR 8 2018; Livsmedelsverket (2018). *Kontroll av restsubstanser i levande djur och animaliska livsmedel 2016.* Rapport NR 6 2018.

[32] Gullstrand, J. & Hammarlund C. (2007). *Säljer svenska mervärden på EU-marknaden?* SLI Rapport Nr. 2007:3

[33] Livsmedelsföretagen (2017). *Allmänhetens inställning till svensk mat och dryck och ekologiska livsmedel*.

[34] Jordbruksverket (2017). Jordbruksföretagens kombinationsverksamheter 2016. JO 47 SM 1701

[35] LRF jämställdhetsakademi (2019). *Jämställdhet i det gröna näringslivet.* LRF.

S6 Svenska livsmedel har jämförelsevis låg belastning på klimat och miljö
Livsmedelsproduktionen bidrar med både positiv och negativ miljöpåverkan men svensk livsmedelsproduktion kännetecknas i en internationell jämförelse av en hög standard inom miljö- och klimatområdet.[36] En ökad produktion av livsmedel har förutsättningar att bidra till att flera av miljömålen kan nås under förutsättning att tillväxten sker på ett hållbart och resurseffektivt sätt.[37] Som producent av olika typer av biomassa har jordbruket också en central roll i omställningen till en cirkulär och biobaserad ekonomi.[38] Svenskt jordbruk har således potential att bidra till att livsmedelskonsumtionens klimatpåverkan minskar.

S7 Motståndskraft mot extremväder
Det finns ett utvecklat arbetssätt där livsmedelskedjan samarbetar i krislägen. Samarbetet ger en samsyn om läget vilket underlättar för att vidta nödvändiga beslut.[39]

S8 Livsmedelsstrategin samlar näringens aktörer
Livsmedelsstrategin samlar såväl privata som offentliga aktörer kring en gemensam ambition att utveckla livsmedelsproduktionen på ett hållbart sätt. Samsynen kring behovet är en styrka. [40]

Svagheter, särskilt mål 1

W1 Ogynnsamma klimatförhållanden ger ett jordbruk med relativt svag lönsamhet
I delar av Sverige är de naturliga förutsättningar för jordbruksproduktion svaga; vegetationsperiodens längd är kortare än 170 dagar i mellersta och norra delarna av landet.[41] Detta resulterar i en kortare odlings- och betessäsong med lägre avkastning. Svenska klimatförhållanden ställer också högre krav på stallar vilket ökar kostnaderna inom animalieproduktionen. Detta gör att det är svårare att bedriva bland annat mjölkproduktion i norra Sverige utan kompensationsbidrag.[42]

W2 Markegenskaper försvårar produktionen
Uppemot en fjärdedel av åkerarealen har bristfällig dränering beroende på låg investeringstakt i täckdikning, eftersatt underhåll av diken och andra markavvattningsanläggningar samt förändrat klimat. Underhållet försvåras av att anläggningarna ofta är

---

[36] OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden*

[37] *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring.* SOU 2015:15

[38] Ibid.

[39] Jordbruksverket (2018). *Långsiktiga effekter av torka 2018*. Jordbruksverkets skrivelse dnr 2.2. 17-13253/18

[40] *En Livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet*. Prop. 2016/17:104.

[41] SMHI (2019). *Vegetationsperiod*. Hämtad från webbsida 22 maj 2019.

[42] Jordbruksverket (2018). *Jordbruksekonomiska undersökningen 2016*. JO 40 SM 1801

samfällda vilket innebär att flera fastighetsägare måste samverka.[43] Vissa områden kännetecknas av mosaiklandskap där åkrarnas storlek och gårdarnas arrondering resulterar i lägre produktivitet. Vissa jordar har höga kadmiumhalter,[44] vilket kan utgöra en hälsorisk och potentiellt ha en negativ påverkan på kvalitet och konkurrenskraft inom livsmedelskedjan.

W3 Otillräcklig kunskaps- och kompetensförsörjning

Ett utvecklat kunskaps- och kompetensförsörjningssystem som bidrar till ny kunskap, kunniga rådgivare och tillgång till kompetent arbetskraft är viktigt för hela livsmedelskedjan. Generellt kan det vara svårt för små, innovativa och nyetablerade företag att få tillgång till och finansiera kvalificerad rådgivning och annan kompetensutveckling som kan bidra till en god utveckling för företaget.[45]

Inom flera områden är kunskaps- och kompetensförsörjningen otillräcklig. Det gäller till exempel inom animalieproduktionen generellt[46] och specifikt för stallbyggande[47]. Kunskapen om jordbrukets dränering är också generellt låg.[48] Inom trädgårdsnäringen kan de producenter som ligger utanför de stora produktionsområdena ha sämre tillgång till rådgivning, fältvandringar, kurser och studiebesök. [49] [50]

W4 Otillräckliga kunskaper om företagsledning och affärsutveckling

Strukturomvandlingen inom jordbruket har medfört att företagen blir större, vilket kräver mer resurser och kompetens kring företagsledning och affärsutveckling. Variationen i företagarnas affärsmässighet är stor.[51] I många företag finns otillräcklig kompetens om företagsledning och styrning av produktionsprocesser, vilket hämmar produktiviteten och

---

[43] Jordbruksverket (2018). *Avvattning av jordbruksmark i ett förändrat klimat*. Rapport RA18:19

[44] Naturvårdsverket (2015). *Mål i sikte - fördjupad utvärdering av miljökvalitetsmålen. Analys och bedömning av de 16 miljökvalitetsmålen i fördjupad utvärdering 2015*. Volym 2 av rapport 6662.

[45] Jordbruksverket (2016). *Effektiva kompetensutvecklingsinsatser*. Rapport 2016:21.

[46] Jordbruksverket (2019). *Nationell kunskapsförsörjning för en hållbar och konkurrenskraftig animaliesektor*. Rapport nr 2019:4

[47] *Tillväxt och värdeskapande Konkurrenskraft i svenskt jordbruk och trädgårdsnäring, Delbetänkande av Konkurrenskraftsutredningen.* SOU 2014:38; Jordbruksverket (2018). *Kunskapsförsörjning för konkurrenskraftigt stallbyggande.* Rapport RA18:15

[48] Jordbruksverket (2018). *Avvattning av jordbruksmark i ett förändrat klimat*. Rapport RA18:19.

[49] Jordbruksverket (2019). *Bärodling och bärföretagande – kompetensbehov, möjligheter och utmaningar*. Rapport 2019:15

[50] SLU (2017). *Branschbeskrivning Trädgård – område hortikultur, utemiljö och fritidsodling*. SLU, Enheten för samverkan och utveckling 2017". ISBN 978-91-576-9536-9

[51] SLU (2018). *Rapport om uppdraget att, inom ramen för livsmedelsstrategin, utveckla samverkan och samverkansformer mellan forskning och rådgivning.* N2017/04769/JM

tillväxten i företagen.[52] Vad gäller innovation och affärsutveckling har det gängse företags- och innovationsstödjande systemet på många håll svårt att nå ut till jordbruksföretagen,[53] vilka ofta anlitar rådgivningsorgan som är nischade på jordbruksproduktion. Det finns stort behov av kompetensutveckling inom rådgivningssystemet inom innovation och affärsutveckling.[54]

W5 Lönsamheten är generellt låg inom jordbruket

Hälften av jordbrukarna upplever att lönsamheten är svag.[55] Detta leder till att svenskt jordbruk är ekonomiskt sårbart och jordbrukarna är beroende av olika stöd för att uppnå en tillräcklig arbetsinkomst och för att visa ett positivt resultat i sina företag.[56] Detta resulterar i en svag investeringsvilja i stora delar av branschen, och nuvarande investeringstakt är inte tillräcklig för att bibehålla nuvarande produktionsvolym.[57]

W6 Svag konkurrens i efterföljande led i livsmedelskedjan minskar marginalerna i jordbruket

Svag konkurrens i förädlingsled och detaljhandel påverkar jordbruksföretagens lönsamhet negativt.[58] Både livsmedelsindustrin och dagligvaruhandeln är branscher där ett fåtal företag står för en stor del av försäljningen vilket gör att marknadskoncentrationen är hög i båda dessa led.[59] Detta innebär att primärledet har få aktörer att förhandla med och utsätts därför för en hård prispress när inhemska råvaror kan ersättas med importerad råvara. Detta underminerar lönsamheten i primärledet.

W7 Det svenska djurskyddet medför högre kostnader

Svensk lagstiftning kring djurskydd och djurhållning är hårdare än i viktiga konkurrentländer, vilket i vissa fall avspeglas i högre produktionskostnader. Den svenska lagstiftningen som går utöver EU:s minimilagstiftning fördyrar i vissa avseenden produktionen i

---

[52] *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring.* SOU 2015:15

[53] OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden*

[54] *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring.* SOU 2015:15

[55] LRF Konsult (2018). *Lantbruksbarometern 2018.* Swedbank

[56] Jordbruksverket (2017). *EAA – Ekonomisk kalkyl för jordbrukssektorn 2005–2016*

[57] Jordbruksverket (2018). *Förprövningar av stallplatser 2017, På tal om jordbruk och fiske – fördjupning om aktuella frågor*.

[58] *Tillväxt och värdeskapande Konkurrenskraft i svenskt jordbruk och trädgårdsnäring*, *Delbetänkande av Konkurrenskraftsutredningen*, SOU 2014:38

[59] Konkurrensverket (2018). *Konkurrensen i livsmedelskedjan*. Rapport nr 2018:4

förhållande till konkurrentländerna och försämrar därmed konkurrenskraften hos svenska jordbruksföretag.

Ett gott djurskydd har samtidigt en djup förankring hos många konsumenter.[60] Trots att det finns en ökad medvetenhet bland konsumenter kring frågor som rör djurvälfärd blir svenska animalieproducenter oftast inte kompenserade för de merkostnader som den högre svenska standarden medför.[61] Svenska primärproducenter får förvisso ofta ett högre avräkningspris jämfört med primärproducenter i andra EU-länder och svenskproducerade animalieprodukter har ibland ett högre pris än importerade produkter, men det saknas studier som kan belägga att denna prispremie är tillräcklig för att kompensera primärproducenterna för högre kostnader för djurhållning. Däremot har importen av flera av dessa produkter börjat minska, bland annat som en följd av larm om antibiotikaresistens.[62]

W8 Regelverk och beskattning skapar konkurrensnackdelar
Jordbruket berörs av flera politiska mål och de regler och villkor som styr produktionen har sin utgångspunkt i flera politikområden. Utformningen av lagar och regler påverkar förutsättningarna för att driva företag som kan konkurrera på en global marknad.[63] Till detta kommer ett komplext stödsystem som medför administrativa kostnader samt höga skatter på bland annat energi och drivmedel som ytterligare ökar kostnaderna

W9 Hög andel importerade insatsvaror ger ett sårbart jordbruk
Svenskt jordbruk är sårbart då en stor del av produktionen baseras på importerade insatsvaror, som drivmedel, handelsgödsel, genetiskt material, växtskyddsmedel och foderråvaror.[64] Inom den ekologiska odlingen är detta beroende dock inte lika stort.

W10 Långa avstånd och gles befolkningsstruktur leder till höga transportkostnader
Långa avstånd och gles befolkning utgör problem, särskilt för det norrländska jordbruket, där leverantörer av insatsvaror är få och det finns en begränsad avsättningsmarknad i närområdet. Detta resulterar i höga transportkostnader och svag konkurrens vilket försämrar jordbrukets lönsamhet.

---

[60] Ibid.

[61] Jordbruksverket (2014). *Beteslagstiftningens effekter på lönsamheten i mjölkföretagen - en studie av tre typgårdar*. Rapport RA14:16

[62] Jordbruksverket, *Konsumtion och förbrukning av kött*, hämtat från webbplatsen 12 december 2019.

[63] *En Livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet*. Prop. 2016/17:104.

[64] MSB (2018). *Livsmedelsproduktion ur ett beredskapsperspektiv Sårbarheter och lösningar för ökad resiliens*; Försvarsdepartementet (2017). *Motståndskraft Inriktningen av totalförsvaret och utformningen av det civila försvaret 2021–2025.* Ds 2017:66

W11 Sämre tillgång till växtskyddsmedel och växtförädling
Sverige har i vissa fall tillgång till färre växtskyddsmedel av betydelse för produktionen än övriga konkurrentländer.[65] Samtidigt är inte marknadskrafterna tillräckliga för att svara för en växtförädling som fullt ut beaktar specifika svenska odlingsförhållanden. Bland annat med tanke på klimatförändringarna kan det innebära att möjligheterna att odla vissa grödor på ett lönsamt sätt minskar.

Möjligheter, särskilt mål 1

O1 Ett varmare klimat ger nya odlingsmöjligheter
Ett varmare klimat gör att odlingsgränsen för flera grödor flyttas norrut. Dessa klimatförändringar ger möjlighet till högre avkastning av befintliga grödor samt att odla nya grödor.[66] Detta kan medföra en ökad användning av outnyttjad mark som i dagsläget inte odlas eller där odlingen är extensiv.[67] Åtgärder för kompetensutveckling och innovation är en möjlighet för att öka resiliensen inom jordbruket för att bättre kunna möta ett mer varierat klimat.

O2 Ökat intresse från samhälle och politiker för ett konkurrenskraftigt svenskt jordbruk
Det finns en bred uppslutning i samhället kring den livsmedelsstrategi som beslutades år 2017. Livsmedelsstrategin ger en samsyn om de långsiktiga målen för svenskt jordbruk.[68] Livsmedelsstrategin kan bidra till att myndigheternas arbete blir mer inriktat på att främja utvecklingen i jordbruket.[69] [70]

O3 Konsumenternas kunskap och medvetenhet om svenska mervärden ökar
Konsumenternas kunskap och medvetande om ämnesområden där svenskt jordbruk har fördelar ökar, exempelvis inom miljö, djuromsorg och antibiotikaanvändning[71].[72] Detta kan komma att öka betalningsviljan för produkter med svenska mervärden. Det finns potential att ytterligare kommunicera de värden som svenskt jordbruk ger upphov till och utveckla starka varumärken kopplade till dessa värden. Detta kan skapa konkurrensfördelar för svenskt jordbruk som har kommit längre i lagstiftningen på många områden vad gäller till exempel

---

[65] *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring*. SOU 2015:15

[66] SMHI (2019). *Vegetationsperiod*. Hämtad från webbsida 22 maj 2019.

[67] Jordbruksverket (2018). *Jordbruksmarkens användning 2018*. JO 10 SM 1801

[68] Regeringen (2017). Riksdagsskrivelse 2016/17:338

[69] Jordbruksverket (2017). *Färdplan – Strategisk plan för åren 2017–2019*

[70] Förvaltningslagen, 2017/18:KU2, SFS 2017:900

[71] Yougov (2016), *Attityder kött, Svenskt Kött i Sverige AB*

[72] Bergström, A. och Harring, N. (2016). *Hållbarhetens horisont, Samhälle, Opinion och Medier i Västsverige*. SOM-rapport nr 68, sid 51-63

djurvälfärd och miljö. I andra länder återstår att göra anpassningar som redan gjorts i Sverige.[73] Att använda mervärden som konkurrensmedel är ett koncept som går att utveckla.[74]

O4 Kunskap ökar jordbrukets motståndskraft mot extremväder
Ökad kunskap i de olika delarna av livsmedelskedjan, till exempel hur riskhanteringsverktyg kan användas effektivare, ger möjlighet för ökad motståndskraft mot extrema vädersituationer.[75] Kunskap om hur skötselmetoder, grödval och kontraktsproduktion kan utnyttjas i situationer av extrema vädersituationer minskar jordbrukets sårbarhet.

O5 Invandrad arbetskraft kan öka nytänkandet och innovation i jordbruket
Invandring ökar tillgången på arbetskraft, särskilt i branscher som jordbruk som kan sysselsätta arbetskraft med relativt låg utbildningsnivå. Invandringen till Sverige tillför dessutom ny kunskap och nytänkande i sektorn. Detta skapar bättre förutsättningar för innovation och ökar möjligheterna att nå nya marknader.

O6 Digitalisering och automation kan öka jordbrukets produktivitet
Ny teknik öppnar upp för helt nya arbetsmetoder, vilket kan ge stora effekter på produktivitet och lönsamhet. Automatisering av arbetsmoment minskar arbetskraftskostnader och gynnar produktivitetsutvecklingen. Digitaliseringen innebär också att det kommer fram helt nya metoder och tjänster, bland annat kopplat till tillhandahållande och processande av så kallad big data. Digitalisering av olika administrativa system kan också leda till förenklad administration.[76]

O7 Outnyttjad potential för innovation, kunskaps- och tekniskspridning inom jordbruket
Svensk grundforskning är stark och världsledande inom flera områden som har hög relevans för utvecklingen inom jordbruk. Det finns dock en outnyttjad potential i forskningen som bedrivs genom bättre samverkan mellan leden så att den kommer till nytta i praktiken, till exempel genom en tydligare koppling till rådgivningsverksamheten.[77]

O8 Kunskapssystemet kan utvecklas genom ökad samverkan och digitalisering
Det svenska agrara kunskaps- och innovationssystemet har en potential att förbättras och kompletteras så att de bättre stödjer företagens behov och ökar deras möjligheter att bedriva

---

[73] *Tillväxt och värdeskapande Konkurrenskraft i svenskt jordbruk och trädgårdsnäring, Delbetänkande av Konkurrenskraftsutredningen.* SOU 2014:38

[74] Jordbruksverket (2018). *Mervärden som konkurrensmedel - affärsmodeller och kompetenser för framgångsrika mervärdesstrategier.* Rapport 2018:23

[75] Jordbruksverket (2018). *Långsiktiga effekter av torkan 2018*. Jordbruksverkets skrivelse 2.2.17-13253/18

[76] MackLean (2017). *Internet of Things - nu formas framtidens lantbruk*. Insikter #9

[77] SLU (2018). *Rapport om uppdraget att, inom ramen för livsmedelsstrategin, utveckla samverkan och samverkansformer mellan forskning och rådgivning.* N2017/04769/JM

en konkurrenskraftig och affärsmässig verksamhet. Det finns en potential att stärka kopplingarna mellan grundforskning, tillämpad forskning och rådgivning.[78] Både Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) och andra universitet och högskolor runt om i landet har potential att bidra till jordbrukets och landsbygdernas utveckling. Det är dock svårt att få till en samverkan mellan forskning och näringsliv om avstånden är alltför stora. Digitaliseringen kan i viss utsträckning överbrygga detta och kan innebära möjligheter till kunskapsutveckling för sektorn.

O9 En nationell aktör kan ge förbättrad kunskapsförsörjning till animalieproduktionen
Samverkan mellan de olika aktörerna i kunskapssystemet för animalieproduktionen behöver öka och det har förts fram förslag på att inrätta en sammanhållande aktör för kunskapsförmedling och samverkan inom animalieproduktionen[79]. Det handlar både om att överföra kunskap från forskning till praktisk tillämpning och kommersialisering i företagen och om att föra relevanta frågor från företagen till forskningen.

O10 God tillväxt i den tätortsnära landsbygden ger dragkraft till att utveckla jordbruket
I den mer tätortsnära landsbygden finns en god ekonomisk tillväxt och ett stort intresse för att kapitalisera på landsbygdernas naturtillgångar och jordbrukets råvaror.[80] Detta skapar efterfrågan på de varor och tjänster som jordbruksföretagen levererar. En växande besöksnäring på landsbygden bidrar också med att öka marknadsunderlaget för andra typer av verksamheter och erbjuder ökade möjligheter för jordbruksföretagen att diversifiera sina företag.

O11 Rennäringen bidrar till livsmedelsproduktionen
Rennäringen utnyttjar stora markarealer som är svåra att utnyttja för annan livsmedels-produktion. Rennäringen bidrar till att mildra konsekvenserna av klimatförändringarna genom att beta växlighet på tundran[81] och till biologisk mångfald[82].

O12 Potential för ökad svensk bärodling
Det finns en potential för ökad svensk produktion av bland annat bär, för att tillgodose en ökad efterfrågan och det importbehov som finns. Odlingen innebär en möjlighet att utnyttja

---

[78] OECD (2018). *The Swedish agricultural innovation system, Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden*.

[79] Jordbruksverket (2018). *Kunskapsförsörjning för konkurrenskraftigt stallbyggande*. Rapport 2018:15. Jordbruksverket (2019). *Nationell kunskapsförsörjning för en hållbar och konkurrenskraftig animaliesektor*. Rapport 2019:4

[80] *På väg mot en ny politik för Sveriges landsbygder*. SOU 2016:26

[81] Beest m.fl. (2016). *Reindeer grazing increases summer albedo by reducing shrub abundance in Arctic tundra*. https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/aa5128

[82] Tunòn och Sjaggo (2012). *Ájddo – reflektioner kring biologisk mångfald i renarnas spår – En kunskapssammanställning om renar och renbete*.

mindre åkermarker med god kvalitet. Bärföretagen ser störst behov av kompetensutveckling inom odling och livsmedelsförädling. Detta kan underlättas genom att utnyttja digitaliseringen för att erbjuda distansdeltagande både i gruppaktiviteter och enskild rådgivning.[83]

Hot, särskilt mål 1

T1 Globaliseringen skärper konkurrensen på inhemska och utländska marknader
Svensk livsmedelsproduktion utsätts för stark konkurrens från importerade livsmedel, som står för en stor del av den inhemska konsumtionen.[84] Konkurrensen från importerade produkter kan väntas öka till följd av bland annat Brexit.[85] På världsmarknaden råder stark prispress och det är svårt att få ut en prispremie för svenska mervärden utan att företagaren lägger ner resurser för att utveckla dessa.[86] Det krävs starkare och mer fokuserad varumärkesbyggnad för att få ut svenska mervärden på en internationell marknad. Gemensamma regler för till exempel djurvälfärd, klimat och miljö i hela EU kan leda till att det försprång som Sverige har på dessa områden i dag minskar.[87]

T2 Landsbygdernas avfolkning minskar jordbrukets attraktionskraft
Långa avstånd och gles befolkning utgör problem för svenskt jordbruk eftersom de personer som arbetar i företagen ofta bor i närhet till företaget. Detta gäller i synnerhet för företag som har djurhållning, vilket kräver tillsyn stora delar av dygnet alla dagar i veckan. Att stora delar av landsbygderna avfolkas innebär att jordbruket har svårare att hitta arbetskraft och branschen har svårt att attrahera yngre arbetskraft.[88]

Långa avstånd leder till långa transporter som resulterar i höga transportkostnader. Detta kan medföra att primärproducenter i vissa delar av landet har mycket få kunder i förädlingsledet, som i sin tur har svårt att uppnå tillräckligt stora volymer för att nå en lönsam produktion. Detta gäller särskilt i norra Sverige som i hög grad kännetecknas av glesa strukturer och långa avstånd.[89]

---

[83] Jordbruksverket (2019). *Bärodling och bärföretagande – kompetensbehov, möjligheter och utmaningar*. Rapport 2019:15.

[84] Jordbruksverket (2017). *Marknadsrapport nötkött utvecklingen till och med 2017*

[85] Jordbruksverket (2018). *Brexit - jordbruket, fisket, livsmedelsindustrin och politiken, På tal om jordbruk och fiske – fördjupning om aktuella frågor*

[86] Jordbruksverket (2018), *Mervärden som konkurrensmedel – affärsmodeller och kompetenser för framgångsrika mervärdesstrategier*, Rapport 2018:23

[87] Jordbruksverket (2010). *Kostnader och intäkter i svenskt jordbruk – en jämförelse med Danmark och Finland*. Rapport 2010:18

[88] Skolverket (2019). *Statistikdatabas.* Hämtat från webbsida 22 maj 2019

[89] Jordbruksverket (2018). *Landsbygdens utveckling i norra Sverige under 2013–2017.* Rapport 2018:21

T3 I regioner med stark ekonomisk tillväxt har jordbruket svårt att konkurrera om produktionsfaktorer

Jordbruket har svårt att konkurrera om arbetskraft och kapital med andra näringsgrenar. Antalet studerande på utbildningar kopplade till jordbruket har minskat.[90] Över tid har jordbruket fått svårare att konkurrera om kapital för att finansiera investeringar p.g.a. att företagen blivit allt större och allt mer specialiserade samt att verksamheten inte längre har samma koppling till mark som kan användas som säkerhet.[91] [92] I snabbt växande regioner finns också stor konkurrens om mark från andra sektorer, vilket driver upp priserna på jordbruksmark.[93]

T4 Tillgången på mark begränsar företagens utveckling

Mängden jordbruksmark är i princip konstant och en relativt liten andel av all mark omsätts på fastighetsmarknaden. Tillgången till jordbruksmark påverkar företagens möjlighet att nå effektiv storlek. Det finns dessutom begränsningar i vilka företagsformer som får äga jordbruksmark som innebär att aktiebolag inte tillåts, det kan verka hämmande på företagandet.[94]

T5 Regelverk och kontroller försvårar nytänkande och utveckling i livsmedelskedjan

Tolkningen av regler och annan myndighetsutövning kan hämma utvecklingen.[95] Svenska regler för betesdrift kan vara ett sådant exempel.[96] . Nästan hälften av företagen inom de gröna näringarna (jordbruk, fiske och skog) uppger att lagar och myndighetsregler är ett stort hinder för företagets utveckling och tillväxt.[97]

T6 Ändrade klimatförhållanden förändrar produktionsvillkoren i jordbruket

Även om klimatförändringar kan leda till att odlingsförutsättningarna blir bättre kommer de troligen också innebära att förutsättningarna i vissa områden försämras. En sådan utveckling

---

[90] Skolverket (2019). *Statistikdatabas.* Hämtat från webbsida 22 maj 2019

[91] LRF (2015). *Kapital till jordbruket – varifrån och till vem?*

[92] Tillväxtverket (2018). *Växtkraft i gröna näringar*. Rapport 0272, nr 9 i serien om Företagens villkor och verklighet.

[93] Johansson, S. och Nilsson, P. (2013). *Location Determinants of Agricultural Land Prices*. Review of Regional Research, Vol. 33, pp. 1-21

[94] *Tillväxt och värdeskapande Konkurrenskraft i svenskt jordbruk och trädgårdsnäring, Delbetänkande av Konkurrenskraftsutredningen.* SOU 2014:38

[95] *En Livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet*. Prop. 2016/17:104.

[96] Jordbruksverket (2014). *Beteslagstiftningens effekter på lönsamheten i mjölkföretagen - en studie av tre typgårdar*. Rapport 2014:16

[97] Tillväxtverket (2018), *Växtkraft för de gröna näringarna,* rapport 0272, nr 9 i serien om företagens villkor och verklighet.

är främst kopplad till större variationer i vädret med ökad risk både för intensiva regn och perioder med torka och vattenbrist. Nederbördsmängderna ökar i stora delar av landet men samtidigt medför ökad avdunstningen att vattentillgång sommartid minskar. Behovet av bevattning förväntas bli större samtidigt som konkurrensen om vattenresurserna kommer att öka.[98] Men jordens avkastning och behov av bearbetning påverkas också av minskad tjäle vilket kan utgöra ett hot.[99] Ett varmare klimat innebär också en ökad risk för angrepp och utbredning av växtskadegörare.[100]

T7 Försämring av ekosystemtjänster innebär ett hot mot jordbrukets produktionsmöjligheter

När den biologiska mångfalden minskar i olika ekosystem hotas jordbruket av att vissa ekosystemtjänster riskerar att reduceras eller helt försvinna. Ett exempel är att antalet individer och artrikedomen av vilda pollinerare har minskat, samtidigt som antalet domesticerade bisamhällen inte ökat lika snabbt som arealen grödor i behov av pollinering.[101]

T8 Viltstammar hotar jordbruket

I vissa delar av landet är viltstammarna av främst kronhjort och vildsvin så stora att de hotar jordbruket. De orsakar stora skador på åkrarna och innebär att det inte går att bruka marken rationellt.[102]

4.1.b Öka konkurrenskraften och marknadsorienteringen, med ett större fokus på forskning, teknik och digitalisering

Nulägesbeskrivning

Konkurrenskraften har en ganska svag utveckling

Konkurrenskraft kan definieras som förmågan hos enskilda företag att bedriva verksamhet som är lönsam på lång sikt, och kan till exempel mätas med olika lönsamhetsmått[103]:

- nettomarginalen, som visar hur effektivt ett företag utnyttjar sin omsättning för att skapa ett överskott

---

[98] Jordbruksverket (2018). *Avvattning av jordbruksmark i ett förändrat klimat*. Rapport 2018:19.

[99] *Nationell strategi för klimatanpassning*. Prop.2017/18:163.

[100] Jordbruksverket (2012). *Vässa växtskyddet för framtidens klimat*. Rapport 2012:10

[101] Brommarco, R. m.fl. 2012. Drastic historic shifts in bumblebee community composition in Sweden. Proc. R. Soc. B. 279: 309–315.

[102] Jordbruksverket (2010). *Vildsvin – Hur stora kostnader orsakar vildsvin inom jordbruket?* Rapport 2010:26

[103] Jordbruksverket (2019). *Utvärdering och uppföljning av livsmedelsstrategin – årsrapport år 2019.* Rapport 2019:9

- avkastning på eget kapital, som visar om det är lönsamt att ha kvar kapitalet i företaget eller om det är bättre att ta ut det och placera det i något annat
- rörelsemarginal, som visar det procentuella överskottet som varje omsättningskrona ger.

Siffrorna i figuren nedan avser ekonomin i de företag som är registrerade med SNI-kod inom primärproduktionen (inklusive fiske, vattenbruk och rennäring, men jordbruket är den i särklass största delen av sektorn). Statistiken omfattar all verksamhet i företagen och innehåller därför även annat än primärproduktion.

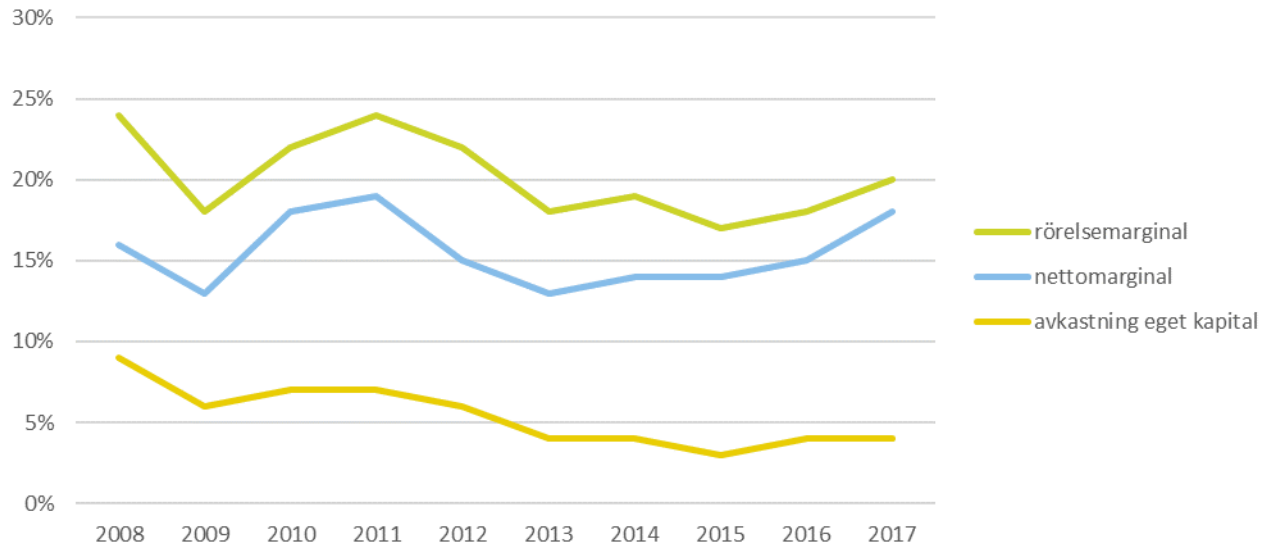

Figur 16 Lönsamheten inom primärproduktionen inklusive fiske, vattenbruk och rennäring 2008-2017
Källa: Jordbruksverket

Figuren ovan visar att lönsamheten varierar över tiden och avkastningen på eget kapital har minskat successivt. En rörelsemarginal och en nettomarginal på omkring 15 procent kan tyckas ganska bra, man bör komma ihåg att en stor del av företagen inom sektorn drivs som enskild firma. Det betyder att kostnaden för eget arbete inte har beaktats, utan ska täckas av marginalen. Om hänsyn tas till allt arbete så visar EAA-kalkylen[104] att löneutrymmet i genomsnitt motsvarar en månadslön på 13 700 kr, vilket är påfallande lågt jämfört med en genomsnittlig industriarbetarlön på omkring 28 000 kronor[105]. Beräkningen visar att lönsamheten inom jordbruket är låg.

[104] Egen bearbetning av statistik från EAA-kalkylen med hänsyn till 32 procent sociala avgifter. Källa: Jordbruksverket, statistiskt meddelande JO 45 SM 1802: EAA står för Economic Accounts for Agriculture och är en ekonomisk kalkyl för jordbrukssektorn som görs på samma sätt i hela EU.

[105] Avser privatanställda arbetare inom samtliga sektorer 2016-2018, enligt SCB.

Arbetskraftens produktivitet utvecklas sämre inom jordbruket än inom näringslivet generellt

Lönsamheten har ett positivt samband med förädlingsgrad och produktivitet. Om dessa båda faktorer förbättras är möjligheterna goda att även lönsamheten förbättras, och därmed även konkurrenskraften.

Arbetskraftens produktivitet (mätt som förädlingsvärde per årsarbetstid) är högre inom primärproduktionen än inom näringslivet generellt, men då ska man komma ihåg att stöden ingår i siffran för primärproduktionen. Produktiviteten har dock stagnerat i utvecklingen sedan år 2010, medan näringslivet under samma tid sett en ökning av produktiviteten med 13 procent. Även förädlingsgraden på omkring 35 procent (mätt som förädlingsvärdet genom nettoomsättningen) har varit oförändrad i flera år.[106]

Den stagnerande produktiviteten och oförändrade förädlingsgraden är förklaringen till att konkurrenskraften och lönsamheten utvecklats svagt. En förbättrad produktivitet och ökad förädlingsgrad är nödvändigt för att öka konkurrenskraften och nå livsmedelsstrategins övergripande mål. Både produktivitet och förädlingsgrad är direkta resultat av kunskap och innovation. Idag är satsningarna på kunskap och innovation förhållandevis låga inom livsmedelskedjan jämfört med andra sektorer i Sverige och livsmedelssektorn i andra länder.[107]

Inom jordbruket mäter man oftast produktiviteten som faktorinkomst per årsarbetskraft. Nedan redovisar vi därför även dessa uppgifter. Även det här måttet visar på en stagnerande arbetskraftsproduktivitet inom det svenska jordbruket, särskilt om man inte beaktar de höga siffrorna för 2019, som i skrivande stund är en prognos.

---

[106] Datan i det här stycket kommer från SCB, *Structural Business Survey*, och är den vi använder i utvärderingen av livsmedelsstrategin för att kunna göra jämförelser med andra sektorer. Den svenska företagsstatistiken innehåller fler jordbruksföretag än i många andra länder.

[107] Jordbruksverket (2019). *Utvärdering och uppföljning av livsmedelsstrategin – årsrapport år 2019.* Rapport 2019:9

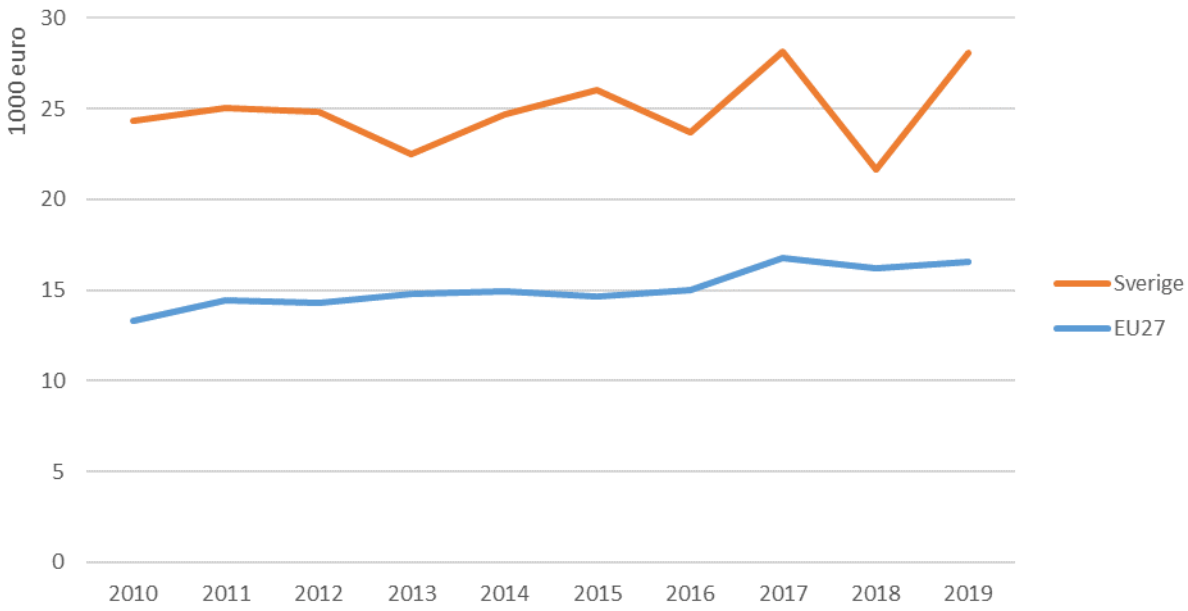

Figur 17 Arbetskraftens produktivitet (faktorinkomst per AWU) 2005-2019 i Sverige och EU, 1000 euro
Källa: Eurostat, kontextindikator C25

Den svenska produktiviteten ligger en bit över snittet för hela EU, men det är många länder som har en bättre produktivitet. De senaste åren har vi legat ungefär på tionde plats. Tendensen för EU som helhet är dessutom positiv samtidigt som utvecklingen i Sverige stagnerat.

Den totala faktorproduktiviteten har en svag utveckling

Den totala faktorproduktiviteten (TFP) har stagnerat, sett till jordbruket som helhet. En trendlinje för 2005-2018 visar på en svag nedgång under perioden, men man ska komma ihåg att 2018 var ett år med extrem torka och att utfallet det året drar ner helheten. Om man istället ritat trendlinjen till 2017 skulle den ha visat en viss ökning av TFP under perioden.

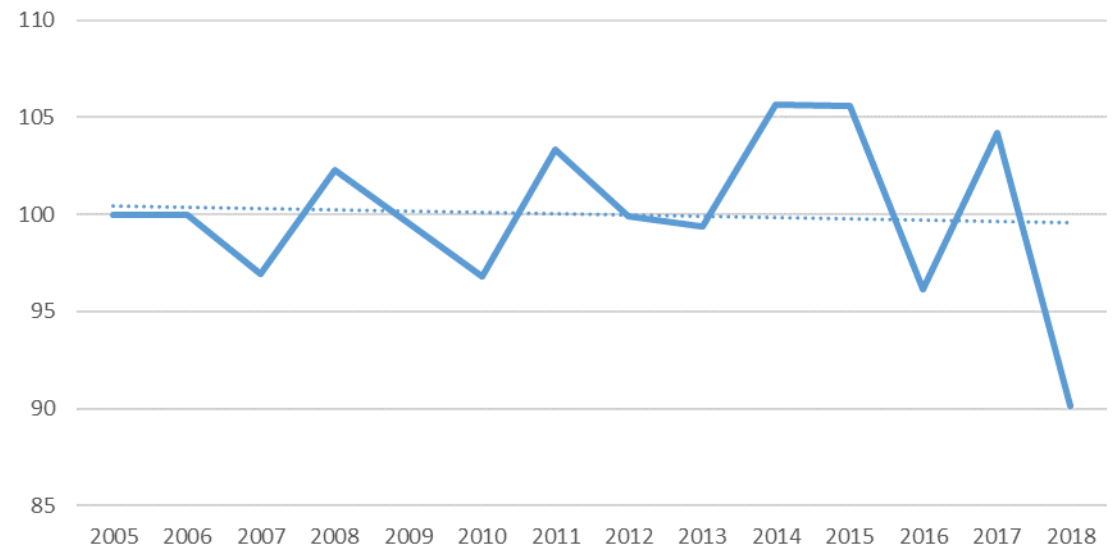

Figur 18. Total faktorproduktivitet inom jordbruket 2005-2018, index 2005=100
Källa: Eurostat kontextindikator C27.

OECD studerade nyligen produktiviteten inom svenskt jordbruk. De noterade en stor skillnad mellan olika sektorer: under perioden 2002-2014 ökade TFP för flera typer av animalieproduktion samtidigt som den minskade inom växtodlingen. OECD förklarar den utvecklingen framför allt med att insatsen av arbetskraft minskat markant i takt med att gårdarna blivit färre och större.[108]

Höga kapitalkostnader försvårar generationsväxlingen

En utmaning när det gäller att öka föryngringen inom jordbrukarkåren är den höga kapitalinsats som krävs vid ett gårdsköp eller vi ett generationsskifte. För unga intresserade av att starta lantbruk och utan ett större eget startkapital kan finansieringsfrågan vara ett oöverstigligt hinder, antingen genom att det är svårt att få lån eller genom att den ekonomiska marginalen i företaget skulle bli alltför liten för att bära stora lån.

Direktstöden bidrar till höga markpriser och dämpar därmed strukturomvandlingen inom jordbruket.[109] Kapitaliseringseffekten har störst påverkan, uttryckt i procent, i områden där stödet utgör en stor del av inkomsten medan motsatt förhållande råder där inkomst från produktionen utgör en större andel av inkomsten. I absoluta tal kan däremot kapitaliseringseffekten vara större i högavkastande områden.

---

[108] OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden - The Swedish agricultural innovation system*

[109] AgriFood (2018), *Reformen av CAP 2013 – lärdomar för en bättre jordbrukspolitik efter 2020*. Rapport 2018:1.

Avkastning jämfört med andra länder

På de bästa jordarna på slättlandet är avkastningen per hektar jämförbar med vad man kan få ut på kontinenten. I områden med sämre förutsättningar för jordbruk är avkastningen lägre. I genomsnitt kan man se en svag ökning av avkastningen per hektar, ungefär i samma takt som i närliggande EU-länder.

Å andra sidan är avkastningen inom mjölksektorn god i en europeisk jämförelse. År 2017 låg den svenska genomsnittliga avkastningen på 8,7 ton per ko, vilket var den femte högsta avkastningen inom EU27 det året..[110] Avkastningen per ko ökar dessutom ganska stadigt, men inte lika snabbt som i de andra länderna med hög avkastning.

God tillgång till växtskyddsmedel är nödvändigt för konkurrenskraften

Effektiva växtskyddsmedel är en förutsättning för att bedriva en lönsam växtodling. För flertalet grödor och skadegörare finns i dag ett fåtal växtskyddsmedel registrerade i Sverige och många av dessa medel har samma verksamma substans. När det inte finns tillgång till sådana medel uppstår kostnader, dels för att hantera det aktuella växtskyddsproblemet, dels i form av förlorad inkomst om det inte blir möjligt att bedriva en viss produktion.[111]

En aktuell fråga gäller ett kommande glyfosatförbud inom hela EU. Glyfosat ingår som verksamt ämne i världens mest använda ogräsmedel. Enligt en analys från Jordbruksverket[112] skulle ett förbud leda till minskade intäkter och ökade kostnader för både jordbruks- och trädgårdsnäringen. Dessutom skulle både kväveutlakningen och utsläpp av växthusgaser öka.

Ett förbud mot glyfosat skulle dock leda till en minskning av förekomsten av resthalter av glyfosat i miljön. Mer kunskap behövs kring vilken påverkan glyfosat har på artnivå (t.ex. för pollinerande insekter) samt vilka konsekvenser ett glyfosatförbud skulle få i ett större perspektiv genom förändrade odlingssystem. Det finns ett stort behov av fortsatta analyser samt av ett intensifierat arbete med lämpliga lösningar som kan motverka konsekvenser som ett glyfosatförbud skulle leda till för svensk livsmedelsproduktion och miljön.

---

[110] Europeiska kommissionen (2017). *Milk Market Observatory.* Uppdaterad 30 januari 2020.

[111] *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring.* SOU 2015:15

[112] Jordbruksverket (2019) *Vilka effekter kan ett glyfosatförbud medföra?* Rapport 2019:8.

SWOT-analys

Styrkor, särskilt mål 2

S1 Sverige har världsledande grundforskning och ett starkt nationellt kunskaps- och innovationssystem

Svensk grundforskning är världsledande inom flera områden där det finns potentiella tillämpningar inom jordbrukssektorn, exempelvis genetik, biokemi och nanoteknik. Sverige är som land också en stark innovationsmiljö med ett väl utvecklat nationellt kunskaps- och innovationssystem som grundas på många starka forskningsmiljöer, en hög generell utbildningsnivå, starka nationella institutioner och väl etablerade nationella och internationella nätverk.[113] Sverige är också ett av de länder som kommit längst vad gäller digitalisering och automation inom industrin och här finns stor potential till utveckling också inom jordbruket.[114]

S2 God generell kunskapsnivå underlättar modernisering och tekniskpridning i jordbruket

Det finns goda förutsättningar för att införa ny teknik och nya arbetsmetoder eftersom utbildningsnivån i jordbruket är jämförelsevis hög och Sverige är ett av de länder som generellt kommit längst vad gäller digitalisering och automation. Detta bidrar till möjligheter för produktivitetsutveckling och innovation i sektorn. Produktiviteten är hög i många produktionsgrenar jämfört med länder i vår omgivning.[115] Detta beror dels på att svenska jordbrukare har en god utbildningsnivå[116] tack vare ett utbildningssystem med yrkesinriktade utbildningar inom jordbruk på såväl gymnasial som eftergymnasial nivå.[117]

S3 God produktivitet stärker konkurrenskraften

Svenskt jordbruk har under lång tid visat på en god produktivitet. En stor del av den produktivitetsutveckling som skett i jordbruket under de senaste decennierna följer av en strukturomvandling som resulterat i att gårdarna blir större.[118] Ser man till utvecklingen det senaste decenniet kan man konstatera att strukturen på företagen i primärledet har utvecklats i gynnsam riktning.[119] En fortsatt god tillväxt av produktiviteten är en förutsättning för att

---

[113] OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden - The Swedish agricultural innovation system*

[114] Ibid

[115] Gård & Djurhälsan (2018). *InterPIG - Internationella rapporten 2017*. Husdjursstatistik 2018. Växa Sverige

[116] SCB (2018). *Befolkning efter utbildningsinriktning SUN 2000.* Hämtat från webbsida 11 juni 2019.

[117] *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring.* SOU 2015:15

[118] OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden - The Swedish agricultural innovation system*

[119] Jordbruksverket (2017). *Jordbruk och jordbruksföretagare 2016*. JO 34 SM 1701

svenskt jordbruk ska kunna hävda sig i en allt starkare konkurrens trots konkurrensnackdelar i form av ogynnsamt klimat, höga lönekostnader och kostnadskrävande regelverk för djurskydd och miljö.[120]

S4 Svenska jordbrukare producerar livsmedel med hög kvalitet
Jordbrukets konkurrenskraft på den inhemska marknaden bygger i hög grad på att svenska jordbrukare producerar livsmedel med hög kvalitet.[121] Detta beror bl.a. att produktionen sker med god djuromsorg och djurhälsa,[122] ansvarsfull användning av läkemedel och bekämpningsmedel,[123] och att det finns en hög säkerhet genom hela livsmedelskedjan. Detta gör att svenska konsumenter har stort förtroende för svenskproducerade livsmedel och att det för många produkter finns en högre betalningsvilja för inhemskt producerade livsmedel i jämförelse med importerade livsmedel. Denna betalningsvilja kan åtminstone delvis härledas till de s.k. mervärden som finns i svenska livsmedel – god djuromsorg, stor miljöhänsyn och hög livsmedelssäkerhet.

Svagheter, särskilt mål 2

W1 Produktiviteten är inte tillräckligt hög
Produktiviteten i den svenska primärproduktionen är inte tillräckligt hög och behöver utvecklas i takt med omvärldens. Eftersom kostnadsläget för vissa insatsvaror och arbetskraft är högre än i jämförbara länder ställs krav på produktivitetsutveckling.[124]

W2 Lång livsmedelskedja gör att primärledet har lite kunskap om slutkonsumenten
Även om gårdsförädling är ett växande fenomen levererar de allra flesta primärproducenter hela sin produktion till företag inom förädlingsledet, som i sin tur säljer till grossist- och detaljhandel. Detta gör att primärledet har lite kontakt med produkternas slutanvändare och saknar därmed kunskap och information om förändringar och trender på marknaden. Det i sin tur försvårar innovation och produktutveckling i primärproduktionen, eftersom denna

---

[120] OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden - The Swedish agricultural innovation system*

[121] Jordbruksverket (2011). *Jordbruksprodukters kvalitet och dess effekter på konkurrenskraften*, rapport 2011:29

[122] Sveriges Veterinärmedicinska anstalt (2017). *Antibiotika och djur inom EU.* SVA, 17 oktober 2017

[123] Livsmedelsverket (2018). *Kontroll av bekämpningsmedelsrester i livsmedel 2016.* Rapport NR 8 2018; Livsmedelsverket (2018). *Kontroll av restsubstanser i levande djur och animaliska livsmedel 2016.* Rapport NR 6 2018.

[124] *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring.* SOU 2015:15

utveckling i hög grad drivs från efterfrågesidan.[125] Vidare hämmas också entreprenörskapet inom jordbruket eftersom entreprenörskap handlar just om att se nya marknadsmöjligheter.

W3 Stor variation i produktivitet och utbildningsnivå mellan olika producenter
Modernisering och produktivitetstillväxten i sektorn som helhet försvåras av att det finns stor spridning i utbildningsnivå och produktivitet mellan olika företag inom samma produktionsgren.[126] Jordbrukarnas kunskapsnivå och tillgång till rådgivning påverkar både produktivitetsnivå och produktivitetstillväxt i företagen.[127] Rådgivningsföretagen inom jordbrukssektorn har ofta otillräcklig kompetens om områden som gäller företagsledning och affärsutveckling.[128]

W4 Stor variation i affärsmässighet och anpassningsförmåga mellan olika företag
Ett marknadsorienterat jordbruk bygger på företag som har förmåga att anpassa sig till förändrade marknadsvillkor. Ökat genomslag i primärproduktionen för prissvängningar på världsmarknaden under det senaste decenniet har avslöjat att många jordbruksföretag saknar både kunskap och ekonomiska marginaler för att kunna hantera dessa prissvängningar.[129]

W5 Stort gap mellan forskning och näringsliv
Det finns liten interaktion mellan forskning och näringsliv inom jordbrukssektorn vilket dels leder till att det i stor utsträckning saknas behovsdriven forskning inom jordbruksområdet, dels till att det finns en otillräcklig kunskapsöverföring generellt mellan forskning och rådgivning.[130] Till exempel upplevs avståndet mellan forskning och praktik inom animalieproduktionen som stort av de som ska tillämpa resultaten. Varje aktör med ansvar och ambition på området samverkar utifrån sina behov. En samverkan och samordning i hela kedjan kommer dock sällan till stånd. Såväl företagare som rådgivningsaktörer saknar en oberoende aktör för kanalisering, sammanställning, anpassning och paketering av nya forskningsrön och annan kunskap av intresse för de olika näringarna inom animalieproduktionen.[131]

---

[125] Bjerke, L. och Johansson, S. (2015). *Patterns of innovation and collaboration in small and large firms*. The Annals of Regional Science, 55(1), 221-247

[126] Jordbruksverket (2017). *Jordbrukets produktivitet och struktur.* Rapport 2017:21.

[127] Bjerke, L. (2016). *Knowledge in agriculture: a micro data assessment of the role of internal and external knowledge in farm productivity in Sweden*. Studies in Agricultural Economics, 118:68 – 76

[128] *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring.* SOU 2015:15

[129] Ibid.

[130] Ibid.

[131] Jordbruksverket (2019). *Nationell kunskapsförsörjning för en hållbar och konkurrenskraftig animaliesektor.* Rapport 2019:4.

W6 Svagt innovations- och kunskapssystem inom jordbruket
Det finns i Sverige endast några få forskningsmiljöer där man ägnar sig specifikt åt jordbruksforskning och detta innebär att jordbrukets kunskaps- och innovationssystem får en begränsad omfattning, både geografiskt och vetenskapligt. Detta bidrar till att det finns lite samverkan mellan forskning och näringsliv, vilket resulterar i att det pågår jämförelsevis lite tillämpad forskning inom jordbruksområdet och att forskningen i för liten grad utgår från näringens behov. Detta gör att innovationsförmågan är lägre i jordbruket än i andra delar av svenskt näringsliv.[132] [133]

Möjligheter, särskilt mål 2

O1 Outnyttjad potential för innovation, kunskaps- och tekniskpridning inom jordbruket
Svensk grundforskning är stark och världsledande inom flera områden som har hög relevans för utvecklingen inom jordbruk, exempelvis genetik, biokemi och bioteknik. Det finns emellertid ett gap mellan grundforskning och mer tillämpad forskning inriktad på jordbrukssektorn, samt mellan forskningen och rådgivningen.[134] Detta gör att det finns en outnyttjad potential i forskning och utveckling samt inom rådgivningen.[135]

O2 Digitalisering och automation erbjuder nya produkter, arbetsmetoder, och affärsmodeller
Ny teknik öppnar upp för en mängd nya innovativa lösningar som kan bidra till att stärka jordbrukets konkurrenskraft genom ökad produktivitet, nya typer av produkter och tjänster samt nya affärsmodeller som kan förkorta livsmedelskedjan. Detta har stor potential att öka förädlingsvärdet inom primärledet och korta avståndet mellan producent och konsument i livsmedelskedjan.

O3 Ökad global efterfrågan på livsmedel och bioråvara
En växande global befolkning och en ökad användning av biobaserade bränslen innebär att efterfrågan på livsmedel och annan bioråvara ökar både i Sverige och på världsmarknaden.[136]

---

[132] OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden - The Swedish agricultural innovation system*

[133] Beckeman et al (2018), *Forskning och innovation för en livsmedelssektor i världsklass*, Roland Berger AB

[134] *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring.* SOU 2015:15

[135] SLU (2018). *Rapport om uppdraget att, inom ramen för livsmedelsstrategin, utveckla samverkan och samverkansformer mellan forskning och rådgivning.* N2017/04769/JM

[136] OECD (2017). *FAO Agricultural Outlook 2017-2026*

O4 Ökat intresse för matens ursprung och produktionssätt
Det finns en ökad medvetenhet bland konsumenter vilket leder till att konsumenten efterfrågar mer information och förändrar sina konsumtionsmönster.[137] Detta avslöjas bl.a. av statistik om livsmedelskonsumtion som visar att den totala köttkonsumtionen i Sverige minskar för första gången sedan mätningarna startade samtidigt som efterfrågan på svenskt kött är större än någonsin.[138] Minskad köttkonsumtion innebär att efterfrågan på baljväxter och grönsaker kan öka, vilket är en möjlighet för tillväxt i trädgårdsnäringen.

Man kan också observera att intresset för närproducerade livsmedel har ökat avsevärt under det senaste decenniet och att konsumenter efterfrågar tydligare märkning av livsmedel för att underlätta valet mellan olika produktvarianter.[139] Detta är ett exempel på nya konsumtions-trender som medför stor potential att utveckla starka varumärken. Det innebär också att mervärden går att utveckla mer, vilket skapar nya affärsmöjligheter för entreprenörer inom jordbruket.[140]

O5 Klimatfrågan sätter nytt fokus på jord- och skogsbrukets roll i en cirkulär ekonomi
Omställningen till en cirkulär och biobaserad ekonomi kan medföra att intresset för de areella näringarna ökar bland politiker och andra beslutsfattare och även inom forskning. Det finns stor enighet om att de areella näringarna har stor potential att bidra till en mer cirkulär ekonomi.[141] En ökad efterfrågan på råvaror från jord- och skogsbruk skapar nya möjligheter för entreprenörskap och affärsutveckling.

O6 Export av livsmedel kan gynnas av efterfrågan på hållbart producerad mat
Svensk livsmedelsproduktion är hållbar i ett globalt perspektiv. Det bör därför finnas goda möjligheter till export av livsmedel i takt med en ökad efterfrågan på hållbart producerad mat.[142]

---

[137] *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring.* SOU 2015:15

[138] Enligt statistik från Jordbruksverket. DOI: http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/konsument/livsmedelskonsumtionisiffror/kottkonsumtionen.4.465e4964142dbfe44705198.html

[139] Jordbruksverket (2010). *Vad får du som konsument när du köper närproducerat? Hållbar konsumtion av jordbruksvaror.* Rapport 2010:19

[140] Jordbruksverket (2018). *Mervärden som konkurrensmedel - affärsmodeller och kompetenser för framgångsrika mervärdesstrategier*. Rapport 2018:23

[141] *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring.* SOU 2015:15

[142] Jordbruksverket (2019). *Utvärdering och uppföljning av livsmedelsstrategin*. Rapport 2019:9.

Hot, särskilt mål 2

T1 Lite tillämpad forskning inriktas på jordbrukssektorn
Innovationsförmågan i jordbruket hämmas av att det finns få forskningsmiljöer som ägnar sig åt tillämpad forskning inriktad på jordbruk.[143] Det innebär mindre stöd till företagen i deras utveckling av innovationer som bidrar till att utveckla näringen.

T2 Jordbruket har svårt att attrahera arbetskraft och kompetens
Jordbruket har jämförelsevis låg arbetsproduktivitet vilket resulterar i att lönenivån i sektorn är låg jämfört med exempelvis tillverkningsindustrin. Detta gör att jordbruket har svårt att attrahera arbetskraft.[144] Att den absoluta merparten av jordbruksföretagen finns på landsbygden försvårar rekryteringen av kompetent arbetskraft ytterligare eftersom människor i arbetsför ålder i allt högre utsträckning flyttar till större städer.[145]

T3 Åldersstrukturen i näringen ger svaga incitament till modernisering
Demografin inom jordbrukssektorn kännetecknas av en relativt hög medelålder på företagarna. Bland företagare som närmar sig pensionsåldern saknas ofta incitament att investera i modern teknik och lära sig nya arbets- och produktionsmetoder. Detta gäller i synnerhet för företag som inte kommer att drivas vidare inom familjen.

T4 Svagt kunskaps- och innovationssystem gör att jordbruket riskerar att hamna vid sidan av den nationella innovationspolitiken
Jordbrukets kunskaps- och innovationssystem är en del av det nationella kunskaps- och innovationssystemet. Den forskning som bedrivs i Sverige är dock i mycket liten utsträckning inriktad på jordbrukets behov. Kopplingarna mellan jordbruket och såväl övriga näringslivet som forskningen skulle vinna på att bli starkare och integreras allt mer. Innovationssystemet är svagare i jordbruks- och livsmedelssektorn än i övriga näringslivet.[146] I hög grad saknas det dessutom information om innovationer och innovationsaktiviteter i jordbruksföretag eftersom den officiella statistik som samlas in på dessa områden inte omfattar jordbruksföretag.

T5 Ett kommande glyfosatförbud ökar kostnaderna för växtodlingen
Ett eventuellt framtida glyfosatförbud kommer att innebära att det blir dyrare att odla jordbruks- och trädgårdsprodukter i Sverige. Våra nuvarande odlingssystem är i hög grad beroende av glyfosat, så när det ämnet försvinner kommer vi att få ökande problem med ogräs i odlingarna. Detta riskerar att bli ytterligare en faktor som påverkar jordbrukets

---

[143] OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden - The Swedish agricultural innovation system*

[144] Skolverket (2019). *Statistikdatabas.* Hämtat från webbsida 22 maj 2019

[145] Bjerke, L. och Johansson, S. (2015). *Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder*. Center for Entrepreneurship and Spatial Economics Jönköping International Business School.

[146] OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden - The Swedish agricultural innovation system*

lönsamhet negativt i en situation som redan är pressad för många. Det påverkar också negativt möjligheterna att öka livsmedelsproduktionen och lantbrukets produktivitet enligt Livsmedelsstrategins intentioner.

4.1.c Förbättra jordbrukarnas position i värdekedjan

Nulägesbeskrivning

Hög koncentration i livsmedelskedjan
Marknadskoncentrationen i dagligvaruhandeln är hög. De tre största aktörerna står i genomsnitt för 86 % av försäljningen. Koncentrationen ökar ju längre norrut man kommer i landet. I Södra Götaland står de tre största aktörerna för 78 procent av dagligvaruhandeln, medan motsvarande siffra i Norra Norrland är 99 procent[147]. Enligt Konkurrensverket (2018) har Sverige tillsammans med de övriga skandinaviska länderna betydligt högre marknadskoncentration (mätt i CR3) än övriga europeiska länder. Det stora antalet jordbrukare i förhållande till livsmedelskedjans övriga aktörer gör att de ofta blir så kallade pristagare som har svårt att förhandla om priser[148].

Jordbruket står för en liten del av det totala mervärdet
Primärproduktionen är inte bara uppdelad på många förhållandevis små aktörer. Den står dessutom för en mindre del av det bruttoförädlingsvärde som skapas inom livsmedelskedjan – omkring 17 procent. Det är betydligt mindre än den andel som till exempel livsmedelsindustrin eller grossist- och detaljistledet står för. Det är också lägre än EU-genomsnittet, som ligger på omkring 24 procent.[149]

Lantbrukskooperationen stärker förhandlingsstyrkan
Lantbruksföretagen som ofta är små kan genom att gå samman i kooperativ förbättra sina möjligheter att få ut produkter på marknaden till acceptabla priser[150]. Lantbrukarnas behov av stärkt förhandlingsstyrka är argument som framhålls för att ge undantag från konkurrensreglerna som ska förhindra konkurrensbegränsande samarbete.

På den svenska marknaden finns ett antal lantbrukskooperativa företag[151] De är ekonomiska föreningar som ägs av sina medlemmar. Kooperativet har till uppgift att sälja vidare de råvaror som jordbrukarna producerar och i vissa fall även genom egna industrier förädla råvaran. Kooperativen kan också samordna inköp av insatsvaror till medlemmarna. De senaste decennierna har det skett en stark strukturrationalisering där kooperativ gått samman och produktionsanläggningar lagts ner. Det har även skett försäljningar av kooperativt ägda

---

[147] Delfi, DLF och HUI, Dagligvarukartan 2019

[148] Konkurrensverket (2018). Konkurrensen i livsmedelskedjan. Rapport 2018:4

[149] Kommissionen, *CAP Indicators – adding value*, hämtat 15 april 2020

[150] Ibid.

[151] Ibid.

företag till privat ägda företag. Ökad efterfrågan på lokalproducerade produkter har dock gjort att det på senare år bildats en del nya mindre kooperativ.

Producentorganisationer täcker en betydande del av frukt- och grönsaksproduktionen
Sverige har fem erkända producentorganisationer inom sektorn för frukt och grönsaker. Hur stor andel av frukt- och grönsaksproduktionen som omfattas av dessa organisationer kan variera en del från år till år. Högst var den under 2008-2010, då den låg omkring 60 procent. En anledning till svängningarna är att nästan inga jordgubbsodlare är medlemmar i dessa organisationer, och jordgubbar står för en väsentlig del av det totala produktionsvärdet. Ett mål för den nationella strategin för producentorganisationer inom sektorn för frukt och grönsaker är att öka anslutningsgraden så att den åter når upp till 60 procent.[152]

SWOT-analys

Styrkor, särskilt mål 3

S1 Ökat intresse för matens ursprung och produktionssätt
En ökad medvetenhet bland konsumenter om matens ursprung och produktionsförhållanden gör att möjligheten att ta betalt för produkter som är differentierade med avseende på ursprung och produktionssätt ökar. Intresset för närproducerade livsmedel har ökat under det senaste decenniet och konsumenter efterfrågar tydligare märkning av livsmedel för att underlätta val av olika produktvarianter.[153] Detta är ett exempel på nya konsumtionstrender. Det innebär att starka varumärken och mervärdeskonceptet går att utveckla mera, vilket skapar nya affärsmöjligheter.[154]

S2 Mervärde skapar förutsättningar för att utveckla starka varumärken
Det finns många mervärden i producentledet som det går att ta betalt för, åtminstone på den inhemska marknaden.[155] Detta gör att svenskproducerade livsmedel har relativt stark konkurrenskraft i Sverige och att svenskproducerad råvara kan användas i företagens varumärkesbyggnad även bland företag i förädlingsledet.

---

[152] Jordbruksverket (2018). *Nationell strategi för producentorganisationer inom sektorn för frukt och grönsaker.* Rapport 2017:19 reviderad 2018.

[153]Jordbruksverket (2010). *Vad får du som konsument när du köper närproducerat? Hållbar konsumtion av jordbruksvaror.* Rapport Nr RA10:19

[154] Jordbruksverket (2018). *Mervärden som konkurrensmedel - affärsmodeller och kompetenser för framgångsrika mervärdesstrategier*. Rapport 2018:23

[155] Ibid.

S3 Mervärden uppstår i primärproduktionen
Merparten av de mervärden som återfinns i svenska livsmedel uppstår i primärledet vilket gör att svensk råvara inte kan ersättas av importerad råvara i de förädlingsföretag som använder dessa mervärden i sin varumärkesbyggnad.[156] [157]

S4 Kooperation stärker lantbrukarnas plats i livsmedelskedjan
Det finns två stora kooperativa organisationer inom det svenska jordbruket: Lantmännen och Arla. Lantmännen ägs av omkring 25 000 svenska lantbrukare, och Arla Foods ägs till omkring 22 procent av svenska mjölkproducenter. (Resten ägs av mjölkproducenter i andra länder.) Det finns dessutom flera mindre producentkooperativ, framför allt inom mejerisektorn. Kooperativen ger lantbrukarna en starkare position i livsmedelskedjan och kan fungera som motvikt mot de stora företag som dominerar både insatsvaruhandeln och försäljningsledet.[158]

Svagheter, särskilt mål 3

W1 Få aktörer och stark marknadskoncentration i förädlings- och distributionsled
I vissa delar av livsmedelskedjan är konkurrensen svag.[159] Det finns också regionala skillnader i tillgången till potentiella köpare i form av livsmedelsindustri. Detta varierar mellan olika råvaruslag. Primärproducenten får en relativt liten andel av produktens värde och marknadskoncentrationen är tämligen stark i efterföljande led vilket försämrar primärledets förhandlingsmöjligheter.[160]

W2 Primärledet står för en liten del av slutproduktens förädlingsvärde
Utbudet av livsmedel har blivit mycket mer differentierat sedan EU-inträdet och svenska förädlingsföretag har ökat sin förmåga att producera mer differentierade produkter med unika produktegenskaper. Trots att fler jordbruksföretag säljer direkt till slutkonsument är gårdsförädling fortfarande en tämligen begränsad företeelse. De flesta primärproducenter säljer hela sin produktion till företag inom förädlingsledet, vilket gör att primärledet har mycket litet inflytande över den förädling och marknadsföring som görs i efterföljande led.

---

[156] Jordbruksverket (2018). *Hållbar produktion och konsumtion av mat* https://webbutiken.jordbruksverket.se/sv/artiklar/ra1817.html

[157] Jordbruksverket 2018. *Mervärde i svensk grisproduktion* https://webbutiken.jordbruksverket.se/sv/artiklar/ovr2921.html, *Mervärden i svensk kycklingproduktion* https://webbutiken.jordbruksverket.se/sv/artiklar/ovr2924.html, *Mervärden i svensk produktion av får och lamm* https://webbutiken.jordbruksverket.se/sv/artiklar/ovr2922.html, *Mervärden i svensk nötköttsproduktion* https://webbutiken.jordbruksverket.se/sv/artiklar/ovr2925.html

[158] Konkurrensverket (2018). *Konkurrensen i livsmedelskedjan*. Rapport 2018:4.

[159] Konkurrensverket (2018). Konkurrensen i livsmedelskedjan. Rapport 2018:4

[160] *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring.* SOU 2015:15

Detta gör att primärledet står för en relativt liten del av produktens slutvärde och har därmed en svag position i värdekedjan.[161]

W3 Mervärden som stöds av lagstiftning begränsar primärproducenternas förmåga att använda dessa mervärden för att stärka sin marknadsposition
Mervärden som stöds av lagstiftning underminerar primärproducenternas möjligheter att använda dessa mervärden för att stärka sin marknadsposition eftersom alla producenter inom det svenska jordbruket producerar samma mervärden. Detta gör att primärledet inte kan erbjuda produkter som är differentierade när det kommer till dessa mervärden. Man kan därför inte begära att få extra betalt för dessa som exempelvis är fallet med ekologiska produkter jämfört med konventionella.

Möjligheter, särskilt mål 3

O1 Nya handelsavtal kan ge tillträde till nya marknader
Nya handelsavtal kan öppna upp nya exportmöjligheter genom att ge tillträde till nya marknader. Detta kan också leda till att importerade insatsvaror, exempelvis foder och handelsgödsel, blir billigare.

O2 Konkurrensen ökar i förädlingsledet
Antal företag som förädlar livsmedel har ökat under de senaste åren.[162] En mångfald av företag vad gäller storlek, ägandeform o.s.v. gynnar konkurrensen i livsmedelskedjan.[163]

O3 Digitalisering öppnar upp för nya affärsmodeller
Digital teknik möjliggör nya affärsmodeller som kan stärka producentledet, till exempel genom att det blir möjligt för producenterna att kapa mellanled.[164]

O4 Ökat intresse för matens ursprung och produktionssätt
Intresset och betalningsviljan för närproducerad mat har ökat kraftigt och konsument-trenderna pekar i riktningen mot att handla direkt av producenten.[165] Detta gör att förädlingsgraden ökar redan i primärledet så att förädlingsvärdet i jordbruket ökar. Det gör i sin tur att primärledet står för en större andel av värdekedjan inom livsmedelsproduktionen. Det blir också allt fler livsmedelsföretag vilket ger fler affärspartners för primärproducenterna.[166]

---

[161] Konkurrensverket (2011). *Mat och marknad – från bonde till bord.* Rapport 2011:3

[162] SCB, Företagens ekonomi 2011–2015

[163] Konkurrensverket (2011). *Mat och marknad – från bonde till bord.* Rapport 2011:3

[164] Jordbruksverket (2017). *Den digitaliserade gården Hur kan samhället bidra?* Rapport 2017:17

[165] Jordbruksverket (2017). *Jordbruksföretagens kombinationsverksamheter 2016*. JO 47 SM 1701

[166] SCB, Företagens ekonomi 2011–2015

O5 Översyn av regelverk och rekommendationer vid offentlig upphandling
Den offentliga sektorn i Sverige är en av livsmedelskedjans största kunder. Regler för offentlig upphandling försvårar upphandlingar som premierar de s.k. svenska mervärdena. Det finns utrymme för förenklingar och ökad kunskap kring hur reglerna kan tillämpas.[167]

Hot, särskilt mål 3

T1 Ojämna maktförhållanden i livsmedelskedjan
Primärproducenterna är som grupp splittrade jämfört med förädlingsindustri och handel. Ökad globalisering resulterar i att förädlingsindustrin i allt större utsträckning domineras av multinationella företag[168] som kan förmodas ha begränsad betalningsvilja för svenska mervärden. Dessa mervärden är dessutom ofta understödda av svensk lagstiftning, vilket är ett trubbigt medel för att gynna producenterna eftersom primärledet då får svårare att använda dessa mervärden för att utveckla sina egna unika produktegenskaper, varumärken och branschstandarder.

T2 Andra länder skärper sin lagstiftning kring djurvälfärd och miljöhänsyn
Sverige är på många sätt ett föregångsland när det kommer till djurvälfärd, smittskydd och miljöhänsyn. Andra länder, inte minst inom EU, håller på att skärpa sin lagstiftning på flera av dessa områden vilket gör att svenskt jordbruk riskerar att förlora sitt försprång.[169]

4.2 Allmänt mål – Stödja miljövård och klimatåtgärder och bidra till EU:s miljö- och klimatmål

Det är viktigt att svenskt jordbruk är långsiktigt hållbart och konkurrenskraftigt för att värna biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Därför är det allvarligt att lönsamheten är svag i stora delar av landet, främst i den typen av jordbruk som mest gynnar natur och landskap. Om inte lönsamheten kan förbättras eller om politiken inte kompenserar för detta kommer det förutom minskad livsmedelsproduktion även att påverka flera miljönyttor som biologisk mångfald och ett öppet odlingslandskap, vilket gör det svårt att nå miljömålet Ett rikt odlingslandskap.

Det finns problem med näringsläckage från jordbruket till vatten. Klimatförändringar med mer nederbörd kan göra att denna problematik växer. Problemen med vattenkvalitet är störst i slättbygder. Ökad intensitet inom växtodling och animalieproduktion i Sverige bidrar till att riskerna ökar även för läckage av växtskyddsmedel till yt- och grundvatten. En viktig förutsättning för en effektiv användning av växtnäring och växtskyddsmedel är att marken är väldränerad. Ny teknik och andra odlingssystem kan bidra till en god vattenkvalitet.

---

[167] *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring.* SOU 2015:15

[168] Jordbruksverket (2016*). Livsmedelsindustrins internationalisering - Effekter på sysselsättning och produktivitet.* Rapport 2016:16

[169] Jordbruksverket (2010). *Kostnader och intäkter i svenskt jordbruk – en jämförelse med Danmark och Finland.* Rapport 2010:18

Utsläppen till luft behöver minskas vilket kan göras genom att miljö- och klimatpåverkan från lantbruket ytterligare begränsas, bland annat genom att öka andelen förnybar energi. Genom att minska utsläpp av kväveoxider och ammoniak bidrar jordbruket till att nå miljömålen Begränsad klimatpåverkan, Ingen övergödning, Frisk luft och Giftfri miljö.

Det finns ett väl etablerat offentligt finansierat rådgivningssystem i Greppa Näringen, växtskyddscentraler och ekorådgivning som är en länk mellan forskare och företag. Det finns dock svårigheter för rådgivningsföretag att ta betalt för miljöråd.

4.2.a Bidra till begränsning av och anpassning till klimatförändringar samt till hållbar energi

Nulägesbeskrivning

Jordbrukets utsläpp av växthusgaser har minskat sedan 1990-talet
Jordbruket står för omkring 13 procent av de svenska utsläppen av växthusgaser. Andelen har ökat något på senare år, eftersom jordbrukets utsläpp varit i stort sett oförändrade samtidigt som utsläppen från andra sektorer har minskat.

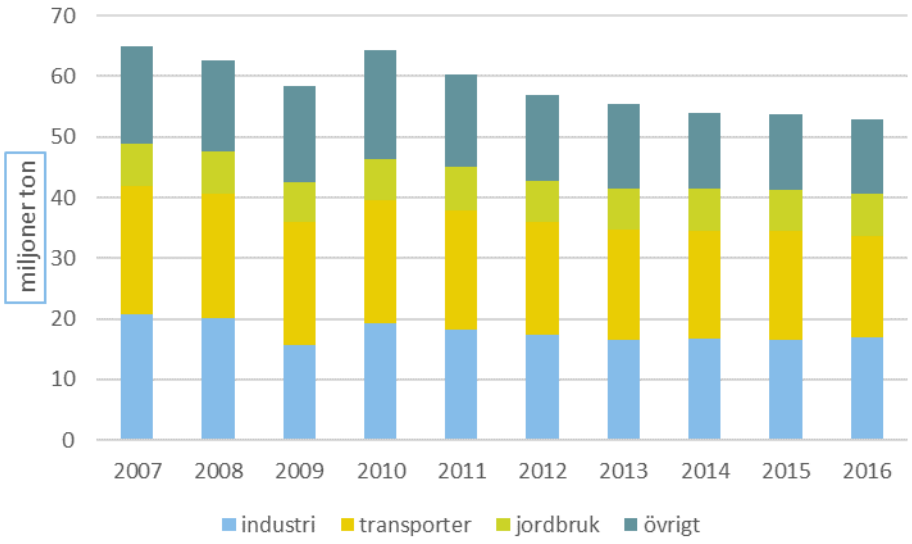

Figur 19 Jordbrukets och andra källors utsläpp av växthusgaser, miljoner ton
Källa: Naturvårdsverket

Utsläppen för det som enligt klimatrapporteringen räknas till jordbrukssektorn var 2016 knappt 7 miljoner ton koldioxidekvivalenter (motsvarande 13 procent av de totala utsläppen). Dessa utsläpp domineras av utsläpp av metan från djurs matsmältning och av lustgas från jordbruksmark. Jordbrukssektorns utsläpp har minskat med 10 procent sedan 1990 beroende främst på minskad djurhållning (framför allt antal mjölkkor och grisar) och delvis på minskad användning av mineralgödsel. Utsläppen från jordbrukets arbetsmaskiner var 0,6 miljoner ton koldioxidekvivalenter år 2017. Utsläppen från jordbrukets arbetsmaskiner och lokaler motsvarar totalt knappt 1 miljon ton koldioxid och utsläppen har sedan 1990 minskat med 25 procent.

Utöver utsläpp av metan och lustgas sker det utsläpp och upptag av koldioxid från åkermark och betesmark p.g.a. kolförrådsförändringar i jordar och biomassa. Utöver dessa kolflöden beräknas jordbruksmark i genomsnitt vara en källa till koldioxid där den största källan är mulljordar som årligen antas släppa ifrån sig knappt 3 miljoner ton koldioxid. Mineraljordarna uppvisar stor mellanårsvariation i utsläpp och upptag av koldioxid vilket i stor utsträckning beror på variationer i tillförsel av organiskt material till marken (rester av årlig skörd och tillförsel av naturgödsel). Den kontinuerliga inventeringen av kolförråd i åkermark pekar på att det sker en långsiktig uppbyggnad av kol i mineraljorden. Arealen åkermark har minskat sedan 1990 vilket i viss utsträckning påverkar utsläppen från denna marktyp. Betesmark omfattar endast en procent av landarealen och de genomsnittliga årliga nettoupptagen har legat nära noll under perioden 1990-2017.

Mullhalten i åkermarken varierar i olika delar av Sverige. Halterna tenderar att vara lägre än genomsnittet i slättbygderna och högre i skogsbygderna.

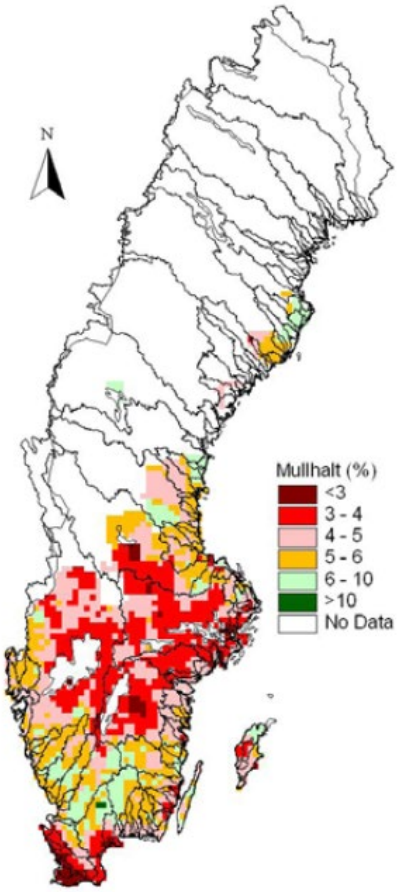

Figur 20 Geografisk fördelning av mullhalt i matjorden. För de vita områdena i kartan saknas data. Källa: Jordbruksverket 2015:19

I Skåne är många jordar mullfattiga, medan höga halter av organiskt material är frekventa i de nederbördsrika områdena i Västsverige.[170]. I Sverige har mullhalten i åkermarken ökat i medeltal de senaste tjugo åren, detta främst beroende på en ökande areal vall.[171]

Bioekonomin är en viktig och växande del av svensk ekonomi

Den svenska bioekonomin beräknas stå för 7 procent av Sveriges BNP, 11 procent av landets totala omsättning och 23 procent av den totala varuexporten. Antalet anställda inom bioekonomin är nästan 350 000, vilket motsvarar drygt 7 procent av den totala sysselsättningen.[172]

Mer än hälften av energin kommer från förnybara källor

Energi- och klimatåtgärder, inte minst koldioxidskatten som infördes på 1990-talet, har lett till att användningen av förnybar energi ökat markant under senare decennier. År 2017 stod den för 55 procent av den totala energianvändningen i Sverige. En stor andel av den förnybara energin kommer från bioenergi.[173] Den ökade tillförseln av bioenergi beror främst på bättre utnyttjande av restprodukter från skogsnäringen. Samtidigt som att skogstillväxten och skogsavverkningarna det senaste århundradet har fördubblats har skogens virkesförråd och kolförråd ökat. Tillskottet av biobränslen från jordbruket har också ökat, både inhemskt producerade och importerat fordonsbränsle. Idag bidrar det svenska jordbruket relativt lite (2 procent) till energitillförseln i Sverige. Förutom biogas och grödor för produktion av biodrivmedel ingår energiskog och vissa andra energigrödor för småskalig värme- och elproduktion.[174]

År 2010 hade 15 lantbruk i Sverige startat biogasanläggningar där det rötas stallgödsel. Antal anläggningar i Sverige som använder gödsel för biogasproduktion har under 2016 ökat till 60 stycken, varav 40 var gårdsanläggningar och resterande samrötningsanläggningar. Under 2016 rötades drygt 4 procent av stallgödseln.[175]

Jordbruket behöver anpassa sig till klimatförändringarna

Klimatförändringarna kommer att innebära ett varmare klimat med förändrade nederbördsmönster, längre vegetationsperiod och mer frekventa extrema väderhändelser. Det finns positiva aspekter som att en längre växtsäsong kan möjliggöra fler eller större skördar,

---

[170] Jordbruksverket (2015). *Nationell jordartskartering*. Rapport 2015:19

[171] Poeplau et al. 2015. *Positive trends in organic carbon storage in Swedish agricultural soils due to unexpected socio-economic drivers*. Biogeosciences, 12, 3241-3251, 2015

[172] Tillväxtanalys (2016). *Den svenska bioekonomins utveckling – statistik och analys*. Svar Direkt 2016:23.

[173] Energimyndigheten (2019). *Energiläget i siffror 2019.*

[174] Black-Samuelsson S, Eriksson H, Henning D, Janse G, Kaneryd L, Lundborg A och Niemi Hjulfors L. 2017. *Bioenergi på rätt sätt – om hållbar bioenergi i Sverige och andra länder*. Rapport av Skogsstyrelsen, Energimyndigheten, Jordbruksverket och Naturvårdsverket. Rapport 10, Skogsstyrelsen. 2017.

[175] Naturvårdsverket (2018). *Fördjupad analys av svensk klimatstatistik 2018*. Naturvårdsverket Rapport 6848.

möjligheter att odla vissa grödor längre norrut samt möjligheter för en längre utevistelse hos jordbrukets djur. Det finns också, negativa aspekter som utmaningar med mer och mindre nederbörd under olika säsonger, större behov av växtskyddsåtgärder och en högre risk för värmestress hos djur. Sverige är ett nord-sydligt långsträckt land med stora regionala skillnader vilket innebär att klimatförändringen kommer att få olika effekter i olika delar av landet. Exempelvis flyttas odlingsgränsen för olika grödor successivt norrut medan effekterna av havsnivåhöjningen blir störst i södra Sverige. Även effekterna av ett förändrat klimat utanför Sverige påverkar den svenska jordbruks- och trädgårdssektorn. Det svenska jordbruket kan få större betydelse i framtiden om förutsättningarna försämras i viktiga jordbruksområden i världen.

SWOT-analys

Styrkor, särskilt mål 4

S1 Rik tillgång på naturresurser

Sverige är, relativt sin befolkning, ett stort land med rik tillgång till naturresurser som mark, skog och vatten. Detta är i första hand att betrakta som en styrka, eftersom resurserna kan användas för att bidra till många av samhällets målsättningar. Exempelvis bidrar skogens förmåga att ersätta fossilbaserade material, binda kol och leverera klimatneutral energi till landsbygdernas möjlighet att bidra till klimatmålen.[176] [177]

S2 Skog och jordbruksmark har god förmåga till kolinlagring

Sverige har en stor andel skog och en liten andel jordbruk. Enligt kommissionen utgörs Sverige av drygt 9 procent jordbruksmark och cirka 59 procent skogsmark. De visar också att Sverige har höga halter av kol i mark.[178] Såväl Sveriges unga jordar som det kalla klimatet medverkar till en långsammare nedbrytning av organiskt material än i mer sydliga länder. En stor del av skogen är under tillväxt vilket också är positivt för kolinlagring.

S3 Goda förutsättningar att ställa om till fossilfri energi

Fleråriga energigrödor och mellangrödor har potential att ersätta fossil energi samtidigt som miljöpåverkan från produktion är liten. Energi som produceras från exempelvis sol och vind eller restprodukter som gödsel och halm kan också ersätta fossil energi. Flera av landsbygdernas näringar kan därför spela en avgörande roll för samhällets omställning till en cirkulär, biobaserad och fossilfri ekonomi.[179]

---

[176] Regeringskansliet (2018). *Strategi för Sveriges nationella skogsprogram*. N2018.15.

[177] Arbetsgrupp 2 (2016). *Virkesproduktion, övriga ekosystemtjänster och naturens gränser*. Underlagsrapport från arbetsgrupp 2 inom nationellt skogsprogram.

[178] DG agri (2017). Beräknade kontextindikatorer 31 och 41. SOC=soil organic carbon, organiskt kol i marken

[179] *En sammanhållen politik för Sveriges landsbygder – för ett Sverige som håller ihop*. Prop. 2017/18:179.

S4 Svensk animalieproduktion har jämförelsevis låg klimatpåverkan

Den svenska djurhållningen är, relativt andra länder, mer klimateffektiv.[180] Inom svensk animalieproduktion är växthusgasutsläpp per kilo produkt klart under genomsnittet för EU.[181] Trenden för utsläppen är dessutom nedåtgående i Sverige, medan trenden för globala utsläpp från animalieproduktion är stigande.[182] Faktorer som bidrar till en klimateffektiv produktion är bland annat relativt friska djur och att biprodukter som inte lämpar sig för humankonsumtion tas tillvara.[183]

S5 Hög generell utbildningsnivå och starka institutioner underlättar omställningen till en cirkulär och biobaserad ekonomi

En rad generella faktorer, som god institutionell kapacitet, hög utbildningsnivå och kompetens, hög innovationskraft och ett väl etablerat rådgivningssystem är styrkor som bidrar till ökade förutsättningar att minska klimatpåverkan och till att genomföra effektiva anpassningar till ett förändrat klimat. Till denna allmänna institutionella beredskap kan man också lägga till det faktum att jordbruks- och markfrågor på senare tid hamnat högre på den politiska agendan.[184]

S6 Goda förutsättningar till låg klimatpåverkan från växthusodling

En stor andel av företag med växthusodling har ställt om sin uppvärmning från fossil till förnybar energi vilket möjliggör odling av grönsaker och prydnadsväxter med låg klimatpåverkan.[185]

---

[180] Nordiska Ministerrådet (2017). *Future Nordic Diets*. Röös m fl

[181] Lesschen, J., P. & Westhoek, H. (2011). *Greenhouse gas emission profiles of European livestock sectors*. Animal Feed Science and Technology 166:16-28.

[182] Cederberg, C. et al. (2009). *Greenhouse gas emissions from Swedish production of meat, milk and eggs 1990 and 2005*. SIK-report no. 793. SIK - The Swedish Institute for Food and Biotechnology.

[183] Gård & Djurhälsan (2018). *InterPIG - Internationella rapporten 2017*. Husdjursstatistik 2018. Växa Sverige

[184] *En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet*. Prop.2016/17:104.

[185] Jordbruksverket (2018). *Energianvändning i växthus 2017*. Statistikrapport 2018:05

Svagheter, särskilt mål 4

W1 Det saknas kunskap om effektiva klimatåtgärder
Utsläppen från jordbrukssektorn kan minska men inte tas bort helt. Vissa utsläpp kan inte minskas på grund av begränsningar i att kunna påverka de biologiska processerna. Det saknas också kunskap om effektiva klimatåtgärder.[186]

W2 Utsläppen från organogen jordbruksmark är stora men svåra att minska utan produktionsbortfall
Trots att organogen jordbruksmark endast utgör en liten andel av den totala jordbruksarealen står dessa marker för en tredjedel av det svenska jordbrukets utsläpp av växthusgaser. Utifrån dagens kunskapsläge är den mest effektiva metoden för att kraftigt minska utsläppen av växthusgaser från organogen jordbruksmark att återställa dessa till våtmarker. Detta innebär en nedläggning av produktionen på marken.[187]

W3 Svenska odlingsförhållanden gör att svenskproducerade vegetabilier har jämförelsevis hög klimatpåverkan
En relativt låg medelavkastning per hektar innebär att svenska vegetabilier har en jämförelsevis hög klimatpåverkan per kilo produkt. Stora geografiska avstånd ökar dessutom behovet av transporter redan i primärledet. De regionala skillnaderna är dock stora och den höga avkastningen i södra Sverige ger ett lägre klimatavtryck än i norra delarna av landet.

W4 Stora geografiska avstånd ger stor klimatpåverkan
Stora avstånd och brister i infrastrukturen gör att utsläpp från transporter blir höga. Potentialen för att utnyttja möjligheten till produktion av olika typer av förnybar energi inom jordbruket begränsas samtidigt av tillgången till råvara inom rimliga avstånd från produktionen. Landsbygdens gleshet och bristande infrastruktur har därför betydelse för potentialen att minska jordbrukets klimatpåverkan. Det är i detta sammanhang värt att notera att Sverige producerar mindre förnybar energi per hektar jordbruksmark än EU-genomsnittet, 70 respektive 100 kg oljeekvivalenter per hektar.[188]

W5 Naturliga förutsättningar gynnar animalieproduktion mer än växtodling
Såväl naturliga förutsättningar som traditioner gynnar mjölk- och köttproduktion, relativt växtodling.[189] Det kan vara svårt för svenskt jordbruk att möta en ökad efterfrågan på en mer växtbaserad och klimateffektiv kosthållning.

---

[186] Jordbruksverket (2018). *Hur kan den svenska jordbrukssektorn bidra till att vi når det nationella klimatmålet?* Rapport 2018:01

[187] Jordbruksverket (2018). *Återvätning av organogen jordbruksmark som klimatåtgärd.* Rapport 2018:30.

[188] DG agri (2017). Beräknade kontextindikatorerna 4 och 43.

[189] Jordbruksverket (2003). *Hur går det för svenskt jordbruk – en jämförelse med några konkurrentländer*. Rapport 2003:7

Möjligheter, särskilt mål 4

O1 Ökad efterfrågan på svenskt kött kan bidra till minskade utsläpp från köttkonsumtion
En relativ ökning av efterfrågan på kött producerat i Sverige[190] bidrar till att kött produceras på ett relativt sett mer klimateffektivt sätt. Det förutsätter att det svenska köttet ersätter produktion i andra länder.

O2 Politiska mål främjar omställningen till ett fossilfritt samhälle
Politiska mål om att ställa om till ett fossilfritt samhälle kan betraktas som en möjlighet. Sverige ska ställa om hela sin energi- och transportsektor och bland annat ska andelen förnybara drivmedel öka högst avsevärt. Dessa förnybara drivmedel ska komma framför allt från skogen men också från en ökad produktion av biomassa från åkermarken vid sidan av livsmedelsproduktionen.[191] Den efterfrågan på förnybar energi som detta skapar är att betrakta som en möjlighet som underlättar för landsbygderna att bidra till klimatmålen.

O3 Ökad kolinlagring kan bidra till både miljö- och produktionsmål
Att binda in organiskt kol i mark är förutom en klimatåtgärd en av de viktigaste faktorerna för markens bördighet. Många av de åtgärder som lyfts fram för att öka bördigheten och öka kolinlagringen ses dessutom som viktiga för att klara ett föränderligt klimat samt extremväder såsom översvämning och torka. Detta kan uppnås på många olika sätt, exempelvis genom ändrad markanvändning eller förändring av odlingssystem och skötselåtgärder. Odling av vall, fånggrödor och fleråriga grödor samt tillförsel av organiskt material är några av de metoder som har störst potential.[192] Möjligheterna till kolinlagring skiljer sig dock mellan Sveriges olika delar på grund av skillnader i klimat, jordart och tidigare markanvändning samt tillgång till organiskt material som stallgödsel eller rötslam.

O4 God institutionell kapacitet att hantera olika målkonflikter
Det finns en stark institutionell kapacitet som skapar förutsättningar att på ett effektivt sätt hantera de i sig oundvikliga målkonflikterna mellan klimatmål och andra mål. Ett exempel på det är att ökad samverkan mellan olika intressen kan mildra målkonflikter, exempelvis den mellan rennäring och vindkraft, och därigenom öka möjligheterna att bidra mer till fler mål.

O5 Klimatförändringarna medför bättre odlingsförutsättningar för svenskt jordbruk
Sammantaget förväntas klimatförändringarna medföra större för- än nackdelar för svenska jordbrukets produktionsförmåga under förutsättning att sektorn anpassar sig till de nya förutsättningarna. En längre växtsäsong, möjligheter att odla andra grödor, högre

---

[190] Rapport från detaljhandeln, Axfood

[191] *En klimat- och luftvårdsstrategi för Sverige*. Delbetänkande av Miljömålsberedningen. SOU 2016:47.

[192] Bolinder, M., Freeman, M., Kätterer, T. (2017). *Sammanställning av underlag för skattning av effekter på kolinlagring genom insatser i Landsbygdsprogrammet.* Sveriges lantbruksuniversitet

koldioxidhalt samt möjligheter för en längre utevistelse hos jordbrukets djur är några positiva aspekter som ett förändrat klimat leder till.[193] [194]

Hot, särskilt mål 4

T1 Svagt kunskapssystem och låg investeringsvilja hämmar anpassningsarbetet
För att kunna hantera det hot som klimatförändringarna innebär behövs det ny kunskap, investeringar i nya lösningar samt underhåll av befintliga byggnader och infrastruktur. Lönsamheten i stora delar av branschen är låg vilket resulterar i en svag investeringsvilja.[195] Lönsamheten för kvinnor är lägre än för män: 2016 var kvinnors sammanlagda förvärvsinkomst 88 procent av männens. Den demografiska strukturen i jordbrukssektorn kännetecknas av en relativt hög medelålder bland företagarna. För företagarna mellan 25-44 år utgör kvinnorna omkring 21 procent. Med åldern sjunker dock andelen kvinnor, för att landa på ca 13 procent bland jordbruksföretagarna som är 65 år eller äldre.[196] Hos företagare som närmar sig pensionsåldern saknas ofta incitament att investera i modern teknik och lära sig nya arbets- och produktionsmetoder. Dessutom pågår det jämförelsevis lite tillämpad forskning inom jordbruksområdet och forskningen utgår i för liten grad från näringens behov. Detta gör att innovationsförmågan är lägre i jordbruket än i andra delar av svenskt näringsliv.[197]

T2 Subventioner till fossila bränslen minskar investeringsviljan i förnybara alternativ
Låga energipriser innebär minskade incitament att utveckla och investera i produktion av förnybara energiresurser från landsbygderna. Globalt är subventionerna till fossila bränslen fortfarande mycket större än till förnybar energi.[198] [199]

---

[193] Jordbruksverket (2017). *Handlingsplan för klimatanpassning, Jordbruksverkets arbete med klimatanpassning inom jordbruks- och trädgårdssektorn.* Rapport 2017:7.

[194] Bernes, C. (2016). *En varmare värld – Växthuseffekten och klimatets förändringar*. Tredje upplagan. Monitor 23. Naturvårdsverket.

[195] Jordbruksverket (2018). *Förprövningar av stallplatser 2017, På tal om jordbruk och fiske – fördjupning om aktuella frågor*

[196] Jordbruksverket, (2018). *Indikatorer och statistik uppdelat per kön – inom jordbruket, landsbygdsprogrammet och i Sveriges landsbygder*.

[197] OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden - The Swedish agricultural innovation system*

[198] IEA (2015). International Energy Agency. Energy and climate change. World Energy Outlook, special report

[199] Black-Samuelsson S. et al. (2017). *Bioenergi på rätt sätt – om hållbar bioenergi i Sverige och andra länder*. Rapport av Skogsstyrelsen, Energimyndigheten, Jordbruksverket och Naturvårdsverket. Rapport 10, Skogsstyrelsen. 2017.

T3 Regelverk försvårar statligt stöd till förnybar energiproduktion
Statsstödsregler som minskar möjligheterna att bedriva en politik som gynnar exempelvis förnybar energiproduktion kan utgöra minskade möjligheter att bidra till minskade växthusgasutsläpp.

4.2.b Främja hållbar utveckling och effektiv förvaltning av naturresurser som vatten, mark och luft

Nulägesbeskrivning

Förvaltning av jordbruksmark är en viktig del av miljömålen
Jordbruksmarken är en naturresurs som om den hanteras på rätt sätt har potential att leverera livsmedel och andra produkter under lång tid[200]. Jordbruksmarkens produktionsförmåga lyfts också fram i två av tolv preciseringar under miljökvalitetsmålet Ett rikt odlingslandskap. För en hållbar utveckling ska åkermarken ha en bra mullhalt, att markpackning inte är ett hot mot produktionen, att dräneringen fungerar och att åkermarkens biologiska och kemiska egenskaper inte försämras. Mullhalten i svenska jordar bedöms överlag som god men i framför allt slättbygd är halten i vissa jordar lägre än vad som är produktionsmässigt optimalt[201]. Markpackningen i svenska jordar riskerar att öka i och med ökad nederbörd och tunga jordbruksmaskiner. SLU genomför undersökningar av markpackningen på ett 30-tal olika fält i Sverige enligt ett rullande schema. Data kan dock ännu inte användas för att dra några generella slutsatser om tillståndet för jordarna.

Tillförsel av tungmetaller, främst kadmium genom luftdeposition, mineralgödsel och kalkningsmedel[202], är ett annat hot mot en hållbar förvaltning av åkermarken som naturresurs. Kadmium finns naturligt i jorden och halterna varierar över landet, med högre halter i bland annat delar av Jämtlands och Skåne län[203].

Jordbruket står för hälften av den mänskligt orsakade tillförseln av växtnäring till vatten
Jordbruksmarken bidrar med tillförsel av övergödande kväve och fosfor till sjöar, vattendrag kustvatten och havsbassänger samt tillförsel av nitrat till grundvatten. Jordbruksmarken står för närmare hälften av den mänskligt orsakade tillförseln av kväve och fosfor till vatten[204]. Andelen är större i områden med större andel jordbruksmark som i slättbygder och lägre i norra Sverige.

---

[200] Hasund, K P. (1986). *Jordbruksmarken i naturresursekonomiskt perspektiv*. SLU, rapport 269.

[201] SCB, Jordbruksverket, Naturvårdsverket och LRF (2012). *Hållbarhet i svenskt jordbruk 2012*.

[202] Jordbruksverket (2019). *Ett rikt odlingslandskap Fördjupad utvärdering 2019*. Rapport 2018:31

[203] SLU (2019). *Mark- och grödoinventeringen*.

[204] Havs- och vattenmyndigheten (2016). *Näringsbelastningen på Östersjön och Västerhavet 2014*. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2016:12

Näringsbalanser för jordbruksmark visar att överskotten av fosfor har minskat och tillförsel och bortförsel av fosfor till jordbruksmarken nu är i balans på nationell nivå[205]. För jordbruksföretag i mer växtodlingsinriktade slättbygder är det ett underskott av fosfor, dvs. större bortförsel än tillförsel av fosfor, medan företag i områden med mer djurproduktion har högre tillförsel än bortförsel. För kväve är det överskott på nationell nivå, men det är inte samma tydliga skillnad mellan regioner.

Att anpassa växtnäringstillförseln till grödans behov och markens förutsättningar medför att växtnäringen utnyttjas effektivt och förlusterna begränsas. Beslutsunderlag och verktyg har utvecklats av branschföretag och inom Greppa Näringen. De används för att bestämma gödslingsbehov och även anpassa tillförseln till varierande behov på fältnivå.

CropSAT använder satellitbilder för att beräkna variationen i grönmassa på fältnivå. Lantbrukare kan med CropSAT ta fram kvävebehovskartor och med hjälp av GPS styra gödslingen av kväve inom fältet. Med en N-Sensor (en ramp med sensorer monterad på traktortaket) kan gödslingsnivån för kväve varieras inom ett fält under själva spridningen. N-sensorn läser av grödans färg och biomassa när traktorn kör i fältet och använder mätvärdena för att ändra inställningen på gödselspridaren. Lantbrukare kan också använda verktyget DataVäxt för att planera, dokumentera och analysera växtodlingen och för att beräkna gödselrekommendationer och växtnäringsbalanser. Greppa Näringens kalkylprogram VERA används bland annat för beräkningar av växtnäringsbalanser och för att upprätta gödslingsplaner för mineral- och stallgödsel på fältnivå. Skyddsavstånd vid spridning av mineral- och stallgödsel intill vattendrag medför att gödselmedel inte riskerar att hamna i vattnet.

Att marken är bevuxen med höstsådda grödor, perenna grödor eller fång- och mellangrödor motverkar växtnäringsläckage främst under hösten, men även under vintern om marken inte är frusen. I de flesta områden i Sverige är andelen höstbevuxen mark relativt hög genom odling av höstsådda grödor och/eller vall. I vissa delar av Sverige är det inte möjligt att odla höstsådda grödor utan man är hänvisad till vårsådda grödor. Vårsådda grödor behövs också i hela landet för att uppnå varierade och bra växtföljder. På lerjordar behöver plöjning inför vårsådd ske på hösten, vilket gör att det inte är möjligt att ha marken bevuxen under hösten. Odling av fånggrödor inom nitratkänsliga områden bidrar till att marken är bevuxen under hösten. Utanför nitratkänsliga områden, dvs. i norra Sverige och i skogsbygder i södra Sverige, är vall den dominerande grödan och andelen höstbevuxen mark är relativt hög där.

Det finns inte någon generell risk för erosion från svenska jordar. Under förhållanden med en kombination av faktorer som stark marklutning, erosionskänsliga jordarter och intensiv nederbörd kan det dock uppstå risker för erosion med ytvattenavrinning på olika platser i landskapet. Att marken är bevuxen under hösten eller lämnas obearbetad efter skörd motverkar erosionsförluster genom ytvattenavrinning. Även anlagda skyddszoner längs

---

[205] Statistiska centralbyrån (2018). *Kväve- och fosforbalanser för jordbruksmark 2016*. Statistiska meddelanden MI 40 SM 1801

vattendrag och på andra utsatta platser motverkar erosionsförluster. I vissa spannmålssinriktade områden i slättbygder i Svealand kan andelen höstbevuxen mark vara något lägre än i övriga landet, men andelen skyddszoner är relativt hög där. Strukturkalkning förbättrar aggregatstabliteten på lerjordar och motverkar erosions- och fosforförluster.

Våtmarker och dammar som har anlagts och restaurerats i odlingslandskapet bidrar till fånga upp och rena vattnet från övergödande kväve och fosfor. Våtmarkerna och dammarna behöver underhållas för att de långsiktigt ska behålla den renande förmågan.

Särdrag i den svenska vattenlagstiftningen
Sveriges vattenlagstiftning skiljer sig från lagstiftningen i flera länder i EU genom att vattnet inte är allmän utan enskild egendom. Vattenanläggningar som är gemensamma för flera fastigheter, exempelvis diken för avvattning av jordbruksmark, förvaltas av samfälligheter där berörda fastighetsägare har andelar i förhållande till den nytta de har av anläggningen. Det innebär att åtgärder för att underhålla eller förändra anläggningar ofta kräver samverkan mellan ett flertal fastighetsägare med olika intressen och förutsättningar vilket kan leda till tidskrävande och kostsamma processer.

Markavvattning kräver tillstånd i hela Sverige, förutom täckdikning med rör upptill 300 mm som är undantagen. I stora delar av södra Sverige finns också ett generellt förbud som kräver att man utöver tillstånd även söker dispens hos länsstyrelsen.

Jordbrukssektorn är den enskilt största källan för utsläpp av ammoniak
Utsläpp av ammoniak till luft leder till nedfall av övergödande kväve till landmiljön och vatten. Jordbrukssektorn är den enskilt största källan (ca 90 %) för utsläpp av ammoniak[206]. Enligt nuvarande prognoser behöver ammoniakutsläppen i Sverige minska för att uppfylla kraven i EU:s takdirektiv[207]. Fler åtgärder kan därför behöva genomföras i jordbruket. Utsläppen av ammoniak i jordbruket är kopplade till djurhållningen och är därmed större i områden med mer omfattande djurhållning och mindre i områden där djurbesättningarna ligger glest eller är små. Ammoniakutsläppen kan minska genom ett effektivare utnyttjande av kväve vid utfodring och gödsling, genom teknik som ger lägre ammoniakförluster vid spridning av stallgödsel samt täckning av gödselbehållare.

Svensk odling i jord- och trädgårdsbruk använder lite växtskyddsmedel
Inom det svenska jordbrukets växtodling, på drygt 3 miljoner ha, domineras växtföljderna av spannmål och vallodling för bete och slåtter, med c:a en tredjedel var av åkermarken. Dessa vallbaserade växtföljder ger Sverige fördelar ur miljösynpunkt, som både minskar behovet av växtskyddsmedel och håller tillbaka både ogräs- och skadetrycket från konkurrerande ogräs respektive insekter och svampar. I en EU-jämförelse ligger den svenska användningen

---

[206] Naturvårdsverket (2019). *Utsläpp av ammoniak till luft*. Hämtad från webbsida 2019-05-17.

[207] Naturvårdsverket (2019). *Nationellt luftvårdsprogram*. Hämtad från webbsida 2019-05-17.

av växtskyddsmedel mycket lågt[208]. Den ökande intensifieringen inom växtodlingen ger dock en alltmer ökande användning av växtskyddsmedel, mätt som hektardoser[209].

Samtidigt är läckage av växtskyddsmedel till omgivande miljöer på land och i vatten ett av de största miljöproblemen inom jordbruks- och trädgårdsnäringarna. I den nationella screeningen av bekämpningsmedel i åar i jordbruksområden som institutionen för vatten och miljö vid SLU genomförde 2016, överskreds summahalten av växtskyddsmedel i vatten, 0,5 µg l^{-1} vatten, i 60 % av proven. Vid samma analys hade 38 % av proverna minst ett verksamt ämne som överskred respektive fastställda riktvärde[210]. Årligen beräknas också både riskindex för hälsa och miljö[211] som uppvisar en kraftig minskning av risker sedan 1988 men en svag ökning på senare år, och toxicitetsindex för växtskyddsmedel i ytvatten[212], som inte visar några tydliga minskningar under de två decennier. De här resultaten visar på behovet att modifiera användningsstrategier och utveckla det förebyggande arbetet. Integrerad produktion, IPM, som sedan 2014 är ett krav i EU:s direktiv om hållbar användning av växtskyddsmedel[213], tillämpas också i Sverige, styrt genom den nationella handlingsplanen[214] och genom den utbildning, rådgivning och information som Jordbruksverket driver och förmedlar inom näringen[215]. Ur ett konsumentperspektiv är dock halterna av restsubstanser från växtskyddsmedel i svenskodlade vegetabilier mycket låga och innebär enligt Livsmedelsverket inga risker för konsumenterna[216,217].

---

[208] EEA (2017). *Environmental indicator report 2016*.

[209] SCB (2018). *Växtskyddsmedel i jordbruket 2017*. *Beräknat antal doser* (MI 31 SM 1801).

[210] Lindström et al. (2017). *Nationell screening av bekämpningsmedel i åar i jordbruksområden 2016. Uppföljning av 2015 års undersökning*. SLU, Vatten och miljö, Rapport 2017:5.

[211] Kemikalieinspektionen (2018). *Riskindex för växtskyddsmedel*.

[212] Sveriges miljömål (2018). *Indikatorer för Giftfri miljö. Växtskyddsmedel i ytvatten*

[213] Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/128/EG om upprättande av en ram för gemenskapens åtgärder för at uppnå en hållbar användning av bekämpningsmedel

[214] Regeringen (2019). *Sveriges nationella handlingsplan för hållbar användning av växtskyddsmedel, perioden 2019-2022*.

[215] Jordbruksverket (2019). *Att förebygga växtskyddsproblem – en viktig del i integrerat växtskydd (IPM)*. Rapport OVR487.

[216] Livsmedelsverket (2019). *Kontroll av bekämpningsmedelsrester i livsmedel 2016*. Livsmedelsverkets rapportserie 2018 nr 08. Uppsala.

[217] Livsmedelsverket (2019). *Resthalter av växtskyddsmedel i äpplen 2013, 2015 och 2017*. Livsmedelsverkets rapportserie L 2019 nr 06. Uppsala.

Vatten en viktig resurs för jordbruksproduktionen

Sverige har överlag god tillgång till vatten och tar bara ut ca 1 % av den förnyelsebara vattenresursen för användning inom hushåll, industri och jordbruk. Om uttaget i ett område är större än 20 % anses vattenbrist råda. Fem länder i EU ligger över denna gräns och ytterligare några länder ligger strax under.[218]

Av det totala vattenuttaget i Sverige står jordbruket för ca 3 %. En tredjedel används för djurhållning och två tredjedelar används för bevattning.

Endast ca 6 % av den odlade åkerarealen har tillgång till bevattning men endast en del av denna areal bevattnas under ett enskilt år. Variationen i bevattningsuttag är stor mellan olika år och olika regioner. Eftersom uttagen ofta sker när tillgången är som minst kan de lokalt ha en betydande påverkan på miljön. I ett förändrat klimat förväntas behovet av vattenuttag för bevattning öka samtidig som tillgången minskar och konkurrensen från andra sektorer hårdnar.[219]

Huvuddelen av Sveriges jordbruksmark får alltså sitt vatten direkt via nederbörden. En viktig förutsättning för att klara längre torrperioder som förväntas bli vanligare när klimatet förändras, är att marken har en bra struktur och är väldränerad så att den kan lagra mycket växttillgängligt vatten.

Miljöhänsyn är en viktig del av det svenska skogsbruket

Två tredjedelar av Sveriges landareal är täckt av skog. Under de senaste fem åren har den årliga bruttoavverkningen varit i medeltal cirka 90 miljoner skogskubikmeter. Avverkningsnivån ligger under den av Skogsstyrelsen bedömda högsta hållbara avverkningsnivån på 95–100 miljoner skogskubikmeter för perioden 2020–2029. På kort sikt är således en ökning möjlig och på längre sikt bedöms avverkningsmöjligheterna kunna öka ytterligare.

Det svenska skogsbruket är även lönsamt. Samtidigt är trenden för virkespriser långsamt fallande, vilket gör en fortsatt effektivisering nödvändig för att bibehålla lönsamheten.

Antalet sysselsatta i skogsbruk är relativt litet i förhållande till antal sysselsatta i näringar som är beroende av skogsprodukter. Fortsatta rationaliseringskrav inom skogsbruket leder troligen till att antalet sysselsatta i traditionellt skogsbruk minskar. [220] Skogen i Sverige ägs till cirka 50 procent av enskilda skogsägare. [221]

---

[218] SCB (2017). *Vattenanvändning i Sverige 2015*.

[219] Jordbruksverket (2018). *Jordbrukets behov av vattenförsörjning.* Rapport 2018:18.

[220] Skogsstyrelsen (2019). *Årsredovisning 2018*.

[221] Skogsstyrelsen (2018). *Strukturstatistik Statistik om skogsägande 2017*. Rapport 2018:12

Inom skogsbruket pågår arbete för att förstärka skogsbrukets miljöhänsynstagande inom ramen för arbetet med målbilder för god miljöhänsyn. Målbilderna tas fram i bred samverkan mellan myndigheter och näringen.[222]

SWOT-analys

Styrkor, särskilt mål 5

S1 Goda naturgivna förutsättningar för hållbart jordbruk
Sverige har, relativt många andra EU-länder, goda naturliga förutsättningar för att bruka naturresurserna på ett hållbart sätt. Till dessa förutsättningar hör exempelvis generellt god tillgång till vatten, låg generell risk för erosion, och fosfornivåer som både begränsar behovet av gödsling samt risken för förluster till vatten. Ett varierat landskap och kyligare klimat jämfört med övriga Europa ger ett lägre behov av kemiska växtskyddsmedel.[223]

S2 Jämförelsevis liten användning av växtskyddsmedel
Hektardoserna av växtskyddsmedel i Sverige ligger på en låg nivå jämfört med andra länder i Europa. Sverige har sedan länge behörighetskrav för användning av växtskyddsmedel, rådgivarstöd i form av växtskyddscentraler samt kostnadsfri miljörådgivning genom Greppa näringen. Dessutom finns god tillgång på välutbildade oberoende rådgivare inom växtodlingsområdet i de mer intensivt odlade bygderna som också medverkar till behovsanpassning av bekämpningsinsatserna. Odlingen på svensk åkermark kännetecknas av varierad växtföljd och omfattande vallodling vilket minskar miljöbelastningen.[224] [225]

S3 Hög kunskaps- och teknologinivå ger litet näringsläckage från växtodling
Det finns hög kunskap och teknologisk nivå inom växtodlingen som gör att växtnärings-tillförseln väl kan anpassas till grödornas behov och växtplatsen. På så sätt utnyttjas växtnäringen effektivt och näringsläckaget minskar utan att livsmedelsproduktionen och uppfyllandet av konkurrenskraftsmål påverkas negativt.[226]

S4 Odlingslandskapet är rikt på miljöer som främjar väl fungerande ekosystem
En hållbar användning och förvaltning av naturresurser bygger på väl fungerande ekosystem som kan leverera ett antal livsviktiga ekosystemtjänster. Dessa ekosystem bygger på god artrikedom. Den biologiska mångfalden gynnas i sin tur av tillgången på landskapselement.

---

[222] Skogsstyrelsen (2019). *Målbilder för god miljöhänsyn*. Hämtad från webbsida 2019-06-11

[223] Europeiska miljöbyrån EEA (2016). *Environmental Indicator Report 2016.*

[224] Jordbruksverket (2019). *Jordbruksmarkens användning.* 2018, JO 10 SM 1802.

[225] SCB (2018). *Växtskyddsmedel i jord- och trädgårdsbruket 2017. Användning i grödor*.

[226] http://www.precisionsskolan.se/

De svenska odlingslandskapen, inte minst i skogsbygd, innehåller en relativt stor andel småbiotoper och andra landskapselement.[227]

S5 Ett engagerat civilsamhälle och starkt föreningsliv bidrar till att människor engageras i förvaltning av naturresurser
Ett starkt civilsamhälle med föreningar och organisationer kan främja målen om en hållbar utveckling och förvaltning av naturresurser. Föreningar och organisationer som arbetar för att bevara husdjursraser är exempel på detta.

Svagheter, särskilt mål 5

W1 Livsmedelsproduktionen har negativ påverkan på flera miljömål
Livsmedelsproduktionen medför negativ påverkan på mark, luft och vatten. Exempel på det är såväl odlingens bidrag till kväve- och fosforbelastning på vatten[228] som djurhållningens ammoniakutsläpp.[229] Vissa lerjordar har dessutom dålig markstruktur vilket innebär sämre produktionsförhållanden och att risken för fosforförluster är förhöjd.[230]

W2 Brist på småbiotoper i slättbygd kan missgynna både livsmedelsproduktionen och biologisk mångfald
I intensivt brukade odlingslandskap har mycket av den naturliga variationen i landskapet försvunnit. Många av de tidigare förekommande småbiotoperna i landskapet, som odlingsrösen, diken, småvatten, trädor med mera, har tagits bort för att göra brukningen effektivare. Brist på småbiotoper är en svaghet både utifrån ett produktions- och biologisk mångfaldsperspektiv. Förutom att missgynna odlingslandskapets vanliga arter kan färre småbiotoper även leda till en sämre jordbruksproduktion. Det finns studier som har visat på ökad avkastning i anslutning till exempelvis blomrika fältkanter[231].

W3 Bristande dränering av åkermarken försvårar uppfyllandet av flera miljömål
Ur såväl ett produktions- som vattenhushållningsperspektiv är det en svaghet att den svenska åkermarken har bristfällig dränering.[232] När det gäller jordbrukets dränering är kunskapen

---

[227] Olsson, O., Prentice, H. & Smith, H. G. (2009). *Utvärdering av skötsel av småbiotoper i slättbygd*. Rapport, Lunds universitet

[228] Ejhed et al. (2016). *Näringsbelastningen på Östersjön och Västerhavet 2014*. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2016:12

[229] Naturvårdsverket (2019). *Utsläpp av ammoniak till luft*. Hämtad från webbsida 2019-05-17.

[230] Greppa näringen (2015). *Praktiska Råd nr 23*.

[231] Pywell, R.F. et al. (2018). *Wildlife-friendly farming increases crop yield: evidence for ecological intensification*. Proc. R. Soc. B 282: 20151740.

[232] Jordbruksverket (2018). *Avvattning av jordbruksmark i ett förändrat klimat*. Jordbruksverket Rapport 2018:19.

generellt låg bland myndigheter och företag.[233] Ett förändrat klimat som leder till ökad nederbörd medför bland annat ökade förluster av näringsämnen som i sin tur påverkar vattenkvaliteten. Det i flera fall eftersatta investeringarna i täckdikning och eftersatt underhåll av diken, rörledningar och invallningar ökar risken för ogynnsamma effekter på vattenkvaliteten.[234]

Möjligheter, särskilt mål 5

O1 Ökad kunskap och förbättrad teknologi kan leda till minskade utsläpp
Såväl nu tillgänglig som framtida teknik kan leda till minskade utsläpp. Det finns t.ex. potential att utveckla brukningsmetoder som ytterligare kan minska läckaget av näringsämnen. Kväveläckaget kan minska genom ökad användning av fånggrödor och vårbearbetning,[235] och fler skyddszoner, våtmarker och dammar kan minska fosforbelastningen.[236] Strukturkalkning av lerjordar med dålig markstruktur kan leda till både bättre produktionsekonomi och minskad fosforbelastning. [237]

En hög generell kunskapsnivå och en stark forskning underlättar teknikutveckling och tekniskspridning och även i detta sammanhang kan väl fungerande institutioner och samarbete mellan olika aktörer i samhället underlätta uppfyllandet av målen.[238] Teknikutveckling kan också sänka kostnader för såväl genomförandet hos exempelvis jordbrukare som för myndigheternas styrning, tillsyn och uppföljning.

O2 Våtmarker och förbättrad dränering kan bidra till flera miljömål
Anläggande eller restaurerande av våtmarker bidrar till att nå miljömålen myllrande våtmarker, ett rikt odlingslandskap och ingen övergödning. [239] [240] Nästan all odling är beroende av dränering och potentialen att förbättra befintlig dränering är stor. En väl fungerande dränering gör att grödorna kan ta upp mer växtnäring och risken för förluster av växtnäring minskar. En bättre infiltration och markstruktur bidrar till att minska

---

[233] Ibid.

[234] Jordbruksverket (2013). *Jordbrukets markavvattningsanläggningar i ett nytt klimat*. Rapport 2013:14.

[235] Aronsson et al. (2016). *The ability of cover crops to reduce nitrogen and phosphorus losses from arable land in southern Scandinavia and Finland*. Journal of soil and water conservation, vol. 71, no. 1.

[236] Johannesson, K. (2015). *Particulate phosphorus accumulation and net retention in constructed wetlands receiving agricultural runoff.*

[237] Greppa näringen (2015). *Praktiska Råd nr 23.*

[238] Frisk, M., Stadin, E., Lihammer, A. (2017). *Större miljönytta – lägre kostnad. Så nås målen för kulturmiljöer i odlingslandskapet med kommande landsbygdsprogram*.

[239] Sveriges miljömål, 2018. Indikator som visar på arbetet med att nå miljömålet "Myllrande våtmarker".

[240] Weisner et al. (2015). *Näringsavskiljning i anlagda våtmarker i jordbruket*. Jordbruksverkets rapport 2015.17

klimatpåverkan av odlingen per kilo produkt.[241] Generellt finns det goda möjligheter att avleda vattnet nedströms från det enskilda fältet[242] men även möjligheter att samla vatten inför perioder med torka.

O3 Ökad samverkan och samordning kan skapa miljönytta
Ökad samverkan och stöttning och samordning av samverkan mellan markägare kan leda till större miljönytta av enskilda åtgärder. Exempel på projekt att lära ifrån är Tulltorpsåprojektet.[243] Det finns även liknande projekt i Europa.

Hot, särskilt mål 5

T1 Globaliseringen kan leda till minskad miljönytta från jordbruket
Ökad konkurrens från världsmarknaden kan generellt missgynna svensk produktion och därmed missgynna sådan naturresursförvaltning som går hand i hand med den svenska produktionen. Detsamma gäller andra hot gentemot produktionen, som eventuella effekter av klimatförändringar. Dessutom ökar intensiteten inom växtodling och animalieproduktion i Sverige, vilket i hög grad är ett resultat av både marknad och lönsamhetskrav. Detta ökar risken för mer begränsade växtföljder och därigenom också risken för läckage av växtskyddsmedel till yt- och grundvatten.[244]

T2 Klimatförändringar kan leda till ökad användning av växtskyddsmedel
Klimatförändringar kan leda till förändringar i skogs- och jordbruksproduktionen och ökade angrepp av befintliga eller nya växtskadegörare, något som i sin tur kan ge ökat behov av, och ökad användning av, växtskyddsmedel.[245] [246]

T3 Förändrade nederbördsmönster och ökad avdunstning kan leda till vattenbrist och torka
Klimatförändringar leder till ett större behov av vattenuttag för bevattning vilket riskerar att leda till överuttag av vatten i utsatta regioner.[247]

---

[241] Jordbruksverket (2018). *Täckdikning – för bättre skörd och miljö*. Jordbruksinformation 2018:2

[242] Jordbruksverket (2018). *Avvattning av jordbruksmark i ett förändrat klimat*. Jordbruksverket Rapport 2018:19.

[243] http://www.tullstorpsan.se/

[244] Jordbruksverket (2016). *Analys av försäljning av växtskyddsmedel och bakomliggande orsaker.*

[245] Jordbruksverket (2012). *Vässa växtskyddet för framtidens klimat*. Rapport 2012:10.

[246] Jordbruksverket (2017). *Handlingsplan för klimatanpassning, Jordbruksverkets arbete med klimatanpassning inom jordbruks- och trädgårdssektorn.* Rapport 2017:7.

[247] Jordbruksverket (2018). *Jordbrukets behov av vattenförsörjning* Rapport 2018:18.

4.2.c Bidra till att skydda den biologiska mångfalden, stärka ekosystemtjänster samt bevara livsmiljöer och landskap

Nulägesbeskrivning

Flera arter och naturtyper är hotade

De naturtyper som har sämst bevarandestatus i Sverige är gräsmarker, dyner och naturtyper i havet. Även skogsnaturtyper och arter som är beroende av gammal skog och död ved har dålig status. Den tydligaste förbättringen i status mellan 2013 och 2019 ser vi för fladdermöss, vilket bland annat beror på åtgärder som syftat till att gynna äldre skog och återställa våtmarker[248].

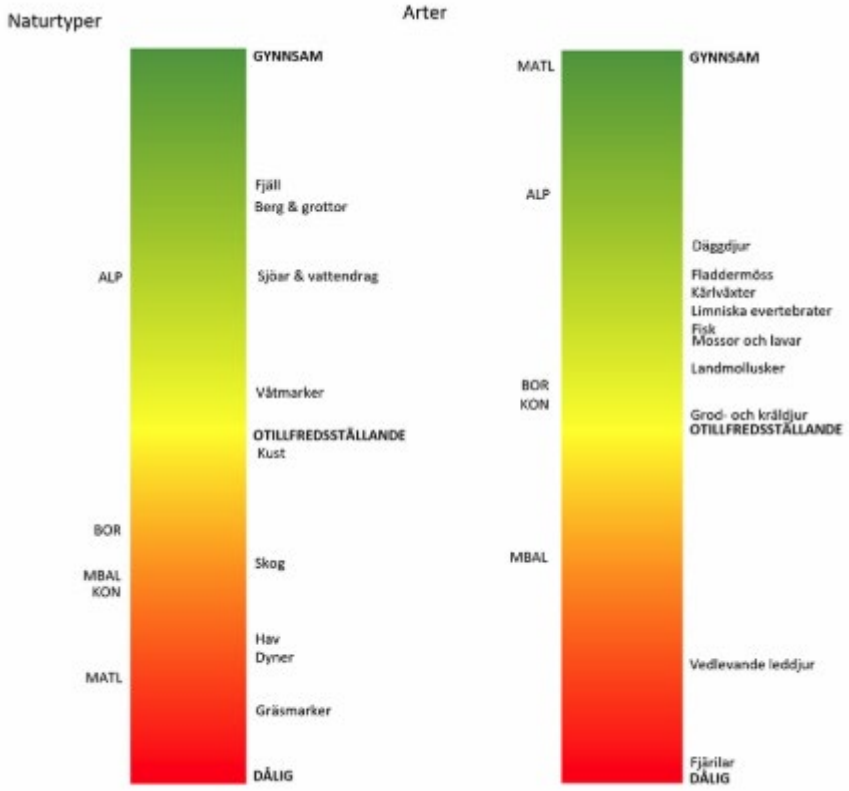

Figur 21 Art- och naturbarometer avseende 2019
Källa: Artdatabanken via Naturvårdsverket.
ALP=fjällen, KON=Skåne och andra delar av södra och sydvästra kustområdet, BOR=resten av Sverige
MATL=Västerhavet, MBAL=Östersjön och Bottenhavet

Den vanligaste anledningen till att arter inte har gynnsam bevarandestatus är att populationen inte är tillräckligt stor och/eller minskar på grund av undermålig livsmiljö eller begränsat utbredningsområde.

---

[248] ArtDatabanken (2019). *Den biologiska mångfalden är hårt trängd*. Pressmeddelande

I Sverige är drygt 4 200 arter rödlistade. Av dessa är 33 procent knutna till odlingslandskapet och ytterligare 22 procent nyttjar odlingslandskapet ibland. I odlingslandskapet är det främst inom organismgrupperna skalbaggar, fjärilar och kärlväxter som de rödlistade arterna finns.

Av de rödlistade arterna är det drygt 1 000 som förekommer i ängs- och betesmarker och andra gräsmarker, till exempel vägkanter och kraftledningsgator. Andra viktiga miljöer är människoskapade miljöer på land, trädbärande marker, blottad mark och ädellövskog. Igenväxning, igenplantering, intensifierat jordbruk och ökad näringsbelastning anges vara de största hoten mot mångfalden i odlingslandskapet.[249]

Olika utmaningar för den biologiska mångfalden i olika delar av landet

En av de största utmaningarna i såväl Sverige som övriga Europa är att bevara och stärka biologisk mångfald i intensivt brukade områden[250]. Slättbygdens jordbruk karaktäriseras av hög intensitet och omfattande användning av kemiska växtskyddsmedel, vilket ger en effektiv och stabil livsmedelsproduktion, men begränsat livsutrymme och färre typer av livsmiljöer för annat än de grödor som odlas. Variationsrika landskap har istället många typer av livsmiljöer, vilket skapar förutsättningar för många arter. Avsaknad av landskaplig variation har lyfts fram som en av de viktigaste bakomliggande orsakerna till minskad biologisk mångfald i odlingslandskapet[251].

I landets skogs- och mellanbygder är det oftast inte en brist på livsmiljöer utan istället ett minskat brukande av jordbruksmark som är ett hot mot odlingslandskapets biologiska mångfald. Upphörande produktion minskar livsutrymmet för odlingslandskapets arter genom att det öppna landskapet på sikt ersätts av skog. Att behålla jordbruksmark i hävd är en av de mest betydelsefulla åtgärderna för att bevara odlingslandskapets fåglar[252]. I skogsdominerade områden dominerar ofta vall som gröda vilket ger ett homogent landskap till nackdel för en rik förekomst av arter. Där skulle en ökad odling av andra grödor än vall kunna ha god effekt på exempelvis fåglar[253]. Detta kan dock vara svårt att åstadkomma då jordbrukets inriktning och maskinpark i dessa områden sannolikt redan förändrats så mycket att det försvårar en omställning till ökad spannmålsodling.

---

[249] Sandström, J et al (2015). *Tillstånd och trender för arter och deras livsmiljöer – rödlistade arter i Sverige 2015*. Artdatabanken Rapporterar 17. Artdatabanken, SLU, Uppsala.

[250] Donald, P.F. et al. (2006). *Further evidence of continent-wide impacts of agricultural intensification on European farmland birds, 1990–2000*. Agriculture, Ecosystems and Environment 116: 189–196.

[251] Benton, T.G. et al. (2003). *Farmland biodiversity: is habitat heterogenity the key?* Trends in Ecology and Evolution 18: 182-188.

[252] Lindström, Å et ak. (2017). *What measures should be taken to improve conditions for Swedish Farmland Birds, as reflected in the Farmland Bird Index?* Lund University, Jordbruksverkets utvärderingsrapport UTV17:5.

[253] Wretenberg, J. et al. (2007). *Linking agricultural policies to population trends of Swedish farmland birds in different agricultural regions*. Journal of Applied Ecology, 44: 933-941.

En hög artrikedom bidrar med ekosystemtjänster

En rik biologisk mångfald bidrar med betydelsefulla ekosystemtjänster i åkerdominerade landskap, till exempel ett minskat behov av kemiska växtskyddsmedel, en förbättrad pollinering av grödor och bevarad produktionsförmåga. Biologisk mångfald kan därför ha positiva effekter både för miljön i odlingslandskapet och för jordbruksföretagens ekonomi. Åtgärder och hänsyn som gynnar biologisk mångfald och som kan kombineras med ett rationellt jordbruk behövs för att lägga grunden för ett långsiktigt hållbart jordbruk.

Odlingslandskapet minskar i omfattning

Arealen åkermark har minskat kontinuerligt de senaste decennierna. På nationell nivå har åkermarken minskat med 14 procent sedan 1975. På regional nivå varierar trenden, men flera län har tappat mer än 20 procent av åkermarken. I Norrbotten har den största minskningen skett procentuellt med 33 procent, medan Gotlands län har ökat arealen åkermark med 4 procent. Sett till antalet hektar är minskningen störst i jordbrukslänen Skåne och Västra Götaland där arealen åkermark minskat med cirka 60 000 hektar i respektive län.

Nedläggning av jordbruksmark som en följd av bristande lönsamhet inom produktionen innebär också en påverkan på ekosystemtjänsterna.[254]

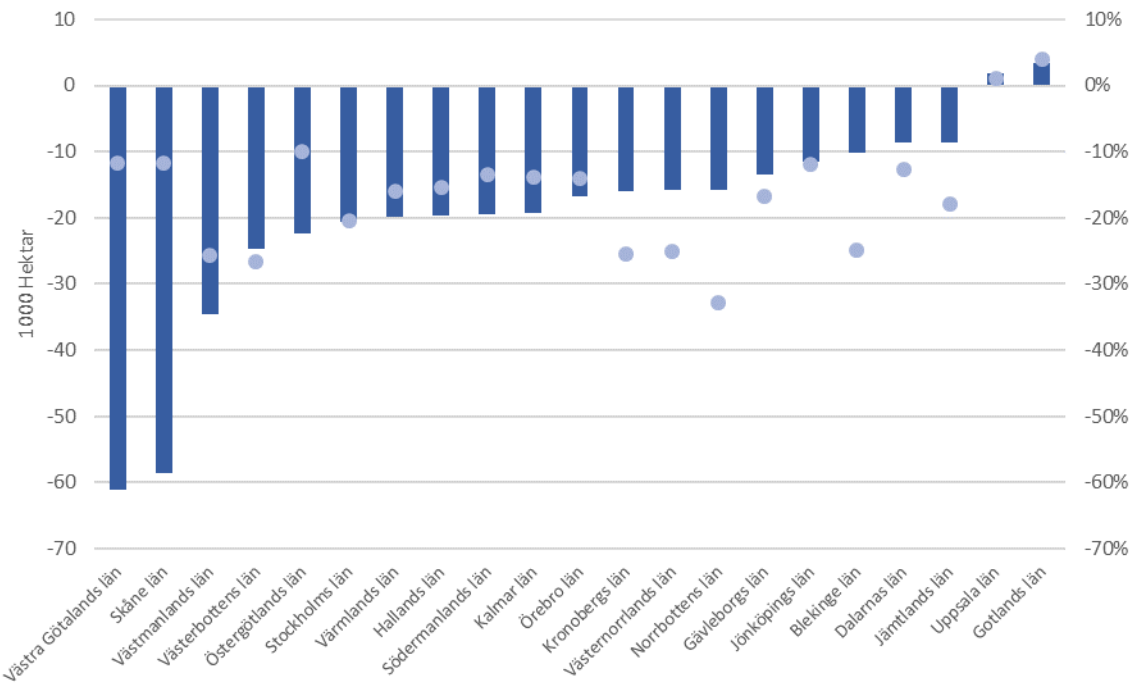

Figur 22 Förändring i areal åkermark mellan 1975 och 2017
Källa: Jordbruksverket

[254] Jordbruksverket (2018). *Fördjupad utvärdering av Ett rikt odlingslandskap.* Rapport 2018:31

Staplarna anger hur mycket åkermarken har minskat/ökat i hektar mellan 1975 och 2017. Prickarna anger hur stor andel av åkermarken som har minskat/ökat i procent av länets totala åkerareal under samma tidsperiod. Under denna period har några kommuner ”bytt län”, vilket påverkar förändringens storlek. Ett exempel är Uppsala län vars ökning beror på att Heby kommun inkluderades i länet 2007. Det innebär samtidigt att minskningen i Västmanland är större än den varit om Heby legat kvar i länet.

Betesmarkerna hotas av minskande djurantal
Markanvändningen i Sverige har förändrats dramatiskt under det senaste seklet. Slåtterängarna har ersatts av vallodling medan betesmarkerna, särskilt skogsbete, i många fall har ersatts med tät produktionsskog. Detta har påverkat den biologiska mångfalden på ett påtagligt sätt då livsmiljöer och spridningsvägar krympt i omfattning eller helt försvunnit från landskapet.

De senaste tio åren har arealen betesmarker och slåtterängar legat relativt stabilt på cirka 450 000 hektar. Artdatabanken bedömer att för att nå gynnsam bevarandestatus för de naturtypsklassade ängs- och betesmarkerna behövs betydligt större arealer än vad vi har i dag.[255]

För att kunna bevara befintliga betesmarker krävs att det finns företag med betande djur där betesmarkerna finns. Att antalet företag med nötkreatur minskat i flera decennier är därför ett hot mot skötseln av markerna. I dag återstår cirka 20 procent av antalet företag med nötkreatur och 80 procent av antalet nötkreatur jämfört med 1975. I Stockholms och Västmanlands län återstår cirka 50 procent av de nötkreatur som fanns 1975 medan antalet har ökat i exempelvis Kalmar och Gotlands län. Antalet företag har däremot minskat mest i Norrbotten och Västerbotten. På senare tid har dock minskningen bromsat upp, och antalet nötkreatur är ungefär lika stort idag som för tio år sedan.

SWOT-analys

Styrkor, särskilt mål 6

S1 Odlingslandskapet producerar en rad viktiga ekosystemtjänster
Odlingslandskapet hyser flera ekosystem som utför ekosystemtjänster av betydelse för produktion av livsmedel och andra förnödenheter. En lång och traditionsbunden hävd har skapat de miljöer som i dag är en viktig hemvist för de arter som är knutna till odlingslandskapet.

Förmågan att, till en del, kunna kombinera produktion av livsmedel etc. med gynnande av biologisk mångfald och ekosystemtjänster, som pollinering och naturliga fiender till

---

[255] Eide, W. (2014). *Arter och naturtyper i habitatdirektivet – bevarandestatus i Sverige*, ArtDatabanken SLU. Uppsala.

skadegörare, är en styrka, som bidrar till möjligheten att uppfylla dessa mål.[256] Odlingslandskapet är viktigt för många arter. Särskilt naturbetesmarker, ängar och liknande marker är viktiga för den biologiska mångfalden. Sverige har fortsatt stora arealer naturbetesmarker i hävd. Betesmarker i Natura 2000 är skyddade och har anpassade bevarandeplaner för att säkerställa en fortsatt hävd som bevarar de arter och naturtyper som området är avsatt för att skydda. Därigenom ökar förutsättningarna för att skötseln kan anpassas till de biologiska värdena.

Svenska jordbruksföretag, inte minst i skogsbygd, är beroende av väl fungerande ekosystem och viktiga miljöer såsom betesmarker. Produktionen måste därför ske utifrån ett miljöperspektiv vilket är en inneboende styrka relativt målet om biologisk mångfald och ekosystemtjänster.

S2 Svenska jordbrukare är medvetna om miljöutmaningar

Svenska jordbruksföretagare har en hög utbildningsnivå[257] och har god kunskap om våra viktigaste miljöutmaningar. Det finns även ett väl etablerat offentligt finansierat rådgivningssystem i Greppa Näringen, växtskyddscentraler och ekorådgivning som är en länk mellan forskare och företag.

S3 Sverige värnar om att bevara arter, genresurser och kulturarv

Sverige har införlivat EU:s naturvårdsdirektiv i den nationella artskyddsförordningen. Genom artskyddsförordningen skyddas många arter genom att de inte får fångas, dödas, plockas, grävas upp, skadas eller samlas in. Arternas livsmiljöer får inte heller förstöras.[258] Sverige har en hög ambition om att bevara arter genom de svenska miljökvalitetsmålen, där relevanta mål har preciseringar om gynnsam bevarandestatus för arter och naturtyper.[259]

Frön från svenska fröförökade växter finns bevarade på Nordiskt Genresurscentrum i Alnarp. Andra svenska kulturarvsorter bevaras och återförs på marknaden genom Programmet för odlad mångfald.[260] Det är många ideella föreningar som verkar för bevarande av den domesticerade mångfalden. Vidare finns det många initiativ som syftar till att bevara olika typer av kulturmiljöer. Exempelvis finns en stor specialistkompetens inom fäbodkulturen som praktiskt representerar kulturarvets lokala prägel, ursprung, sammanhang och en plats historiska identitet.[261]

---

[256] Regeringskansliet (2014). *Etappmål för biologisk mångfald och ekosystemtjänster*. Regeringsbeslut M2014/593/Nm.

[257] SCB (2018). *Befolkning efter utbildningsinriktning SUN 2000.* Hämtat från webbsida 11 juni 2019.

[258] Artskyddsförordning (2007:845)

[259] Sveriges miljömål (2018). *Sveriges miljömål*.

[260] SLU (2019). *Programmet för odlad mångfald, Pom*

[261] Attime AB (2017). *Vägar framåt – En behovskartläggning av fäbodbruket i Sverige.*

S4 Det finns regionala handlingsplaner för grön infrastruktur
Länsstyrelserna i Sverige har tagit fram regionala handlingsplaner för grön infrastruktur vilket är en styrka för arbetet med naturvård. Grön infrastruktur bidrar till att bevara biologisk mångfald, upprätthålla ekosystemen och viktiga ekosystemtjänster. Arbetet med grön infrastruktur utgår från att skydd, bevarande, restaurering och återskapande av livsmiljöer, ekosystemfunktioner och naturliga processer beaktas i fysisk planering och pågående mark- och vattenanvändning, men även i brukande och förvaltning av naturresurser. Bevarande av och insatser för grön infrastruktur är en tillgång för lokal och regional utveckling.[262]

S5 Arbete pågår för att öka skogsbrukets miljöhänsyn
Det är en styrka att miljöarbetet i skogsbruket bedrivs på flera sätt och av flera aktörer. Staten prioriterar framförallt formellt skydd av skog med höga värden och att stödja insatser för hyggesfritt skogsbruk och naturvårdande skötsel. Inom skogsbruket pågår arbete för att förstärka skogsbrukets miljöhänsynstagande inom ramen för arbetet med målbilder för god miljöhänsyn. Målbilderna tas fram i bred samverkan mellan myndigheter och näringen.[263] En stor andel av skogsmarken är certifierad och stora arealer frivilliga avsättningar undantas virkesproduktion. Kunskapen om var naturvärden är belägna i landskapet ökar, bland annat genom nyckelbiotopsinventeringen.[264]

S6 Renskötselområdet bidrar med natur- och kulturvärden
Renskötselområdet är ett kulturlandskap, där människor har levt under tusentals år. Renskötsel bedrivs i stora delar av fjällen och renbetet bidrar till bevarandet av fjällandskapets natur- och kulturvärden. Fjällandskapet bär också tydliga spår efter fäbodar och fjälljordbruk. [265] Rennäringen bidrar till biologisk mångfald genom att beta växtlighet på tundran.[266]

S7 God kunskap om natur- och kulturvärden ökar förutsättningar för effektiv politik
Samhällets kunskapsläge om natur- och kulturvärden är gott, och finns samlat i arbetet med grön infrastruktur,[267] vilket ökar möjligheterna att exempelvis utforma en effektiv politik.

---

[262] Naturvårdsverket (2019). *Så bidrar regionala handlingsplaner*. Hämtat från webbsida 2019-06-11.

[263] Skogsstyrelsen (2019). *Målbilder för god miljöhänsyn*. Hämtat från webbsida 2019-06-11.

[264] Skogsstyrelsen (2019). *Fördjupad utvärdering av Levande skogar 2019*.

[265] Naturvårdsverket (2014). *Förslag till en strategi för miljökvalitetsmålet Storslagen fjällmiljö. Redovisning av ett regeringsuppdrag.*

[266] Tunòn och Sjaggo (2012). *Ájddo – reflektioner kring biologisk mångfald i renarnas spår – En kunskapssammanställning om renar och renbete*.

[267] Naturvårdsverket (2019). *Grön infrastruktur*. Hämtat från webbsida 2019-06-11.

Svagheter, särskilt mål 6

W1 Nedläggning av jordbruk hotar värdefulla gräsmarker
Habitatdirektivets naturtyper och arter som är knutna till odlingslandskapet har dålig status[268]. Det beror på nedläggning av jordbruksmark, men även på förändrad och intensiv markanvändning. Artrika betesmarker och slåtterängar har minskat dramatiskt jämfört med för ett sekel sedan och är därför särskilt hotade. Minskningen beror på att dessa marker inte längre används i produktionen. Den pågående strukturrationaliseringen där djuren koncentreras till färre men större gårdar leder till brist på betande djur i delar av Sverige. I dessa områden är risken stor att hävden upphör[269].

Det finns ängs- och betesmarker i utpekade Natura 2000-områden som inte sköts på grund av brist på djurhållande lantbrukare eller på att de vuxit igen[270].

W2 Primärproducenterna får låg ersättning från marknaden för den miljönytta som skapas
Många naturresurser kan karaktäriseras som kollektiva nyttigheter, vilket gör att det saknas marknadsmekanismer som speglar medborgarnas önskemål om bevarande av miljöer och arter.

W3 Konflikt mellan landskapets multifunktionalitet och en konkurrenskraftig produktion
Samtidigt som det är en styrka att det finns en multifunktionalitet i landskapet så finns det, som tidigare nämnts, också målkonflikter. En mer intensiv användning av naturresurser och strävan efter högre avkastning i produktionen kan komma i konflikt med strävan att bevara höga naturvärden. Sådana strävanden kan hämma jordbrukets och skogsbrukets konkurrenskraft då mark tas ur produktion eller beläggs med restriktioner, t ex inom naturreservat, vattenskyddsområden och Natura 2000-områden.

W4 Kunskapen om skogens miljövärden är otillräcklig
Miljökvalitetsmålet Levande skogar är inte uppnått och bedöms inte kunna nås med nuvarande åtgärder. Minskande och fragmenterade livsmiljöer samt minskande och/eller små populationer hos ett antal hotade arter är ett stort problem för att nå målet om att bevara biologisk mångfald. Kunskapen om skogens miljövärden är inte tillräcklig.[271]

---

[268] Wenche, E. (2014). *Arter och naturtyper i habitatdirektivet – bevarandestatus i Sverige 2013*. Artdatabanken.

[269] Jordbruksverket (2019). *Plan för odlingslandskapets biologiska mångfald*. Rapport 2019:1.

[270] Naturvårdsverket (2018). *Jordbrukarstöd och värdefulla gräsmarker*. Rapport 6822.

[271] Skogsstyrelsen (2019). *Fördjupad utvärdering av Levande skogar 2019*. Rapport 2019/2.

Möjligheter, särskilt mål 6

O1 Ökad differentiering inom jordbruket kan öka landskapets multifunktionalitet
Insatser kan bidra till att stoppa den pågående förlusten av jordbruksmark och småbiotoper och att gynna jordbruk och besöksnäring som bidrar till en variation i landskapet med såväl djurhållning som växtodling. Exempelvis genom ökad spannmålsproduktion i norr och i skogsbygderna (där djurhållning dominerar), samtidigt som fler gårdar på slätten håller djur (med därtill hörande betesmarker och vallodling).[272]

O2 Genom certifiering och varumärken kan marknaden betala för kollektiva nyttigheter
I viss mån kan kollektiva nyttigheter betalas via marknadsmekanismer. En ökad efterfrågan på mat med mervärden, exempelvis lokalproducerad mat, visar att det är möjligt för marknaden att ersätta producenter för de kollektiva nyttigheter som produktionen genererar. Det finns en ökad efterfrågan på märkning av livsmedel och därtill kopplade certifieringssystem, vilket kan bidra till att förvaltning av naturresurser och produktion av miljönytta kan göras på affärsmässiga grunder.

Certifieringen av ekologisk produktion i jordbruket och certifiering av skog innebär också en högre naturvårdsambition utöver de lagkrav och bestämmelser som finns. Detta är två exempel på att certifiering och märkning leder till högre priser på råvaran, vilket ökar möjligheterna för producenterna att bidra till biologisk mångfald på affärsmässiga grunder.[273]

O3 Varierande brukningsmetoder kan sänka kostnaderna för bevarandeinsatser
Vid sidan av traditionella brukningsmetoder kan exempelvis nya betesmetoder med färre djur utvecklas som kan sänka kostnaderna för bevarandeinsatser. Det ger ökade möjligheter att bedriva en politik, utan allt för höga kostnader, och att få viss lönsamhet och bidrar därmed till möjligheterna att uppnå målen. Exempel på detta är bete vartannat år eller sent betessläpp, kombinerat bete med olika djurslag och bränning och att kombinera skötselmetoder genom att använda olika metoder under olika år i betesmarker och slåtterängar.[274]

O4 Ny teknik och nya metoder kan mildra målkonflikter
Inom skogsskötsel kan nya metoder, som mildrar målkonflikter mellan exempelvis produktion å ena sidan och bevarandet av biologisk mångfald å andra sidan, vara möjliga.

---

[272] Lindström, Å et al. (2017). *What measures should be taken to improve conditions for Swedish Farmland Birds, as reflected in the Farmland Bird Index?* Lund University, Jordbruksverkets utvärderingsrapport UTV17:5.

[273] Naturvårdsverket (2015). *Mål i sikte - fördjupad utvärdering av miljökvalitetsmålen. Analys och bedömning av de 16 miljökvalitetsmålen i fördjupad utvärdering 2015*. Volym 2 av rapport 6662.

[274] Jordbruksverket (2013). *Kan nya metoder stärka skötseln av våra ängs- och betesmarker*. Rapport 2013:22.

Som exempel kan nämnas satsningen på utveckling av adaptiv skogsskötsel där Skogsstyrelsen och Sveriges lantbruksuniversitet har utvecklat en modell som innebär att ett urval av skogsskötselmetoder kan prövas och utvärderas mot bakgrund av produktions- och miljöaspekter. Genom ett successivt lärande kan nya metoder utvecklas. [275]

Hot, särskilt mål 6

T1 Lönsamhetskrav kan leda till minskad miljönytta från jordbruket
Ökad konkurrens från världsmarknaden kan generellt missgynna svensk produktion och därmed missgynna sådan naturresursförvaltning som går hand i hand med produktionen. Dessutom ökar intensiteten inom växtodling och animalieproduktion i Sverige, vilket i hög grad är ett resultat av både marknad och lönsamhetskrav. Strävan efter högre lönsamhet leder på vissa områden till en intensifiering av produktionen, vilket hotar den biologiska mångfalden, särskilt i slättbygder.[276] Ökat ensidigt fokus på lönsamhet kan också försvåra för jordbruket att bli ekologiskt och ekonomiskt hållbart, då man förlitar sig på redan existerande produktionsmetoder och inte vågar prova innovativa idéer. Dessa idéer kan till exempel handla om att i större grad använda sig av ekosystemtjänster inom jordbruket[277].

T2 Låg lönsamhet i jordbruket hotar odlingslandskapets fortlevnad
Bristande lönsamhet i den typ av jordbruk som är mest gynnsamt för bevarande av natur- och kulturvärden i odlingslandskapet utgör ett hot, i synnerhet om inte politiken förmår kompensera detta. Att svenskt jordbruk är långsiktigt hållbart och konkurrenskraftigt har stor betydelse även för att värna den biologiska mångfalden och ekosystemtjänsterna[278]. Faktorer som missgynnar konkurrenskraft är därmed ett hot i relation till detta mål. Att jordbruket förväntas fortsätta minska i omfattning försvårar möjligheterna att nå bland annat miljökvalitetsmålet Ett rikt odlingslandskap.[279] Bristande lönsamhet är en faktor som också bidrar till brist på aktiva jordbrukare och betesdjur, åtminstone regionalt. Här finns en regional variation.

---

[275] Regeringskansliet (2014). *Etappmål för biologisk mångfald och ekosystemtjänster*. Regeringsbeslut M2014/593/Nm.

[276] Smith, H G., Jönsson, A M. & Rundlöf, M. (2011). *Åtgärder för att gynna biologisk mångfald i slättbygder – en kunskapssammanställning*. Lunds universitet.

[277] Bommarco, R. Kleijn, D., Potts, S.G. (2013). Ecological intensification: harnessing ecosystem services for food security. TREE 28:230-238.

[278] Regeringskansliet (2014). *Etappmål för biologisk mångfald och ekosystemtjänster*. Regeringsbeslut M2014/593/Nm.

[279] Naturvårdsverket (2015). *Mål i sikte - fördjupad utvärdering av miljökvalitetsmålen. Analys och bedömning av de 16 miljökvalitetsmålen i fördjupad utvärdering 2015*. Volym 2 av rapport 6662.

T3 Markanvändning har stor påverkan på rödlistade arter
De faktorer som påverkar flest rödlistade arter i Sverige är skogsavverkning och igenväxning, som båda utgör ett hot mot vardera cirka 30 procent av de rödlistade arterna. Avverkning minskar arealen av skog där naturliga strukturer och naturlig dynamik upprätthålls, och den orsakar därmed förlust av livsmiljöer. Igenväxning beror bland annat på upphörande hävd (bete och slåtter), gödsling, trädplantering och brist på naturliga störningar som t.ex. regelbundna översvämningar runt vattendrag och sjöar.[280] De tre viktigaste hoten för biologisk mångfald i odlingslandskapet är igenväxning av betesmarker och slåtterängar, plantering av skog på nedlagd jordbruksmark och ökad näringsbelastning.[281]

Även här finns det målkonflikter som medför att om andra mål prioriteras påverkas markanvändningen på både kort och lång sikt. Exempel på detta är en hög efterfrågan på skogsråvara som leder till ökad avverkning och exploatering av jordbruksmark för byggnation av bostäder, infrastruktur och annat.

T4 Näringsläckage innebär att kvävegynnade arter tränger undan andra arter
Ökad näringsbelastning på grund av gödsling och kvävenedfall leder till att högvuxna och kvävegynnade arter i jordbruks- och skogsmark konkurrerar ut lågvuxna örter, mossor och svampar. Floran utarmas gradvis och består efterhand av allt färre örter och några få dominerande gräsarter, vilket i sin tur drabbar insekter och i förlängningen även fåglar.[282]

T5 Klimatförändringar kan leda till ökat lokalt artutdöende
Klimatförändringarnas effekt på arter i ett fragmenterat landskap kan leda till fler lokala artutdöenden i Sverige, då ett fragmenterat landskap försvårar för många av odlings-landskapets arter att anpassa sig till ett förändrat klimat.[283]

T6 Växande rovdjursstam påverkar djurhållningen, inklusive rennäring och fäbodbruk
Rovdjur påverkar särskilt rennäring och fäbodbruk, både på grund av driftsformen där djuren betar delvis fritt utan hägnad och till följd av att de är lokaliserade till rovdjurstäta

---

[280] Sandström, J. et al. (2015). *Tillstånd och trender för arter och deras livsmiljöer – rödlistade arter i Sverige 2015*. ArtDatabanken Rapporterar 17. ArtDatabanken, SLU. Uppsala

[281] Ibid.

[282] Ibid.

[283] Jordbruksverket (2010). *Klimatförändringars effekt på den biologiska mångfalden i odlingslandskapets gräsmarker*. Rapport 2010:29, sidorna 27-29.

områden.[284] Närvaro av rovdjur som varg och lodjur påverkar fårnäringen även i andra delar av landet.[285]

T7 Skogsbruket risker att tränga undan många arter och förstöra viktiga habitat
Vid avverkning kan hänsynskrävande biotoper skadas, vilket är ett hot mot målet om biologisk mångfald. Vidare kan det brista i hänsyn vid avverkning vilket kan leda till fortsatt höga skadenivåer också på forn- och kulturlämningar samt vattendrag. [286]

Till följd av det höga betestryck av klövvilt som finns i vissa regioner ökar dominansen av gran i skogarna. Det leder också till att föryngringen av lövträd som ek, asp, sälg och rönn är dålig, vilket är ett hot i förhållande till mål om biologisk mångfald.[287]

4.3 Allmänt mål – Förbättra den socioekonomiska strukturen i landsbygdsområden

Ekonomin i landsbygdsområdena är i högre grad än i tätorter beroende av enskilt företagande och små företag. Sådant företagande kan både gynnas och missgynnas av de förutsättningar som landsbygden kan erbjuda. Rik tillgång på naturresurser, attraktiv boendemiljö samt relativt låga kostnader är exempel på fördelar, medan långa avstånd, begränsad tillgång till tjänsteföretag och såväl kommersiell som offentlig service samt ett ensidigt näringsliv är nackdelar.

Att attrahera unga företagare är helt avgörande för utveckling av de flesta landsbygder utanför de mer tätortsnära landsbygderna där det går att pendla till arbete i tätorten. Det som har nämnts som faktorer för företagande under det allmänna målet om att främja en smart, resilient och diversifierad jordbrukssektor som garanterar livsmedelssäkerhet samt målet om att stödja miljövård och klimatåtgärder och bidra till EU:s miljö- och klimatmål är ännu högre grad relevant när det gäller unga företagare. En attraktiv boendemiljö på landsbygden är också av central betydelse.

---

[284] Linkowski (2017). *Managing mountains, past and present conditions for traditional summer farming and Sami reindeer husbandry in northern Scandinavia.*

[285] SLU (2010). *Lo och varg*. Viltskadecenter. Nr 3.

[286] Naturvårdsverket (2015). *Mål i sikte - fördjupad utvärdering av miljökvalitetsmålen. Analys och bedömning av de 16 miljökvalitetsmålen i fördjupad utvärdering 2015*. Volym 2 av rapport 6662.

[287] Ibid.

4.3.a Attrahera unga jordbrukare och underlätta affärsutveckling i landsbygdsområden

Nulägesbeskrivning

Den genomsnittliga jordbrukaren har blivit äldre

Den genomsnittliga jordbruksföretagaren har blivit betydligt äldre under perioden 2005–2016. andelen företagare äldre än 64 år steg från 20 till 30 %. Andelen äldre än 54 år gamla var 56 % år 2016, att jämföra med 49 % år 2005.

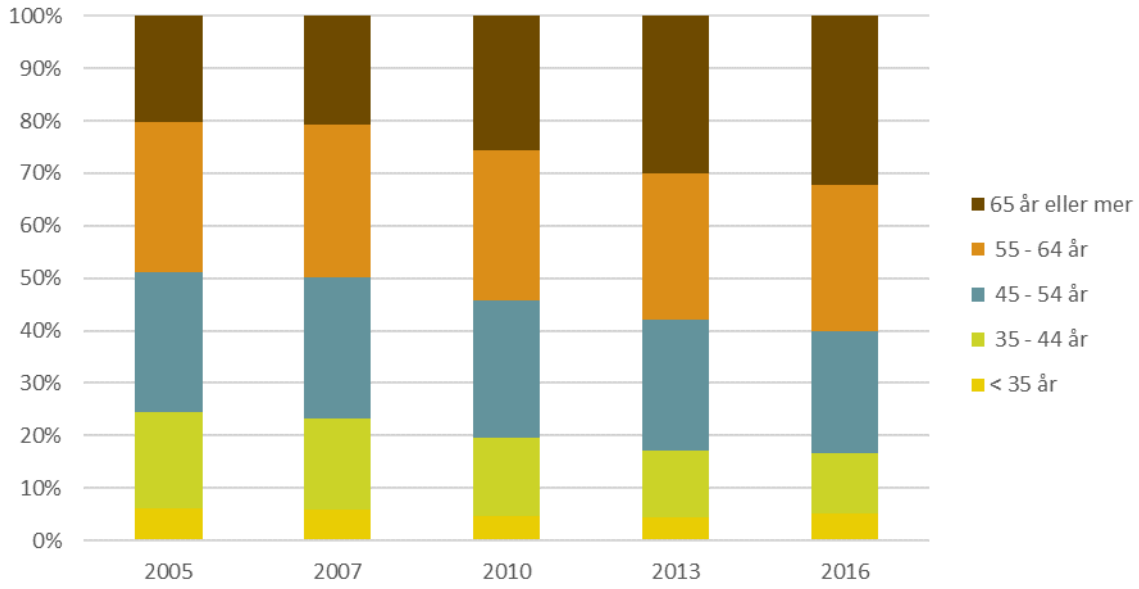

Figur 23. Andel driftsledare i olika ålderskategorier 2005-2016, procent
Källa: Eurostat för 2005-2013, Jordbruksverket för 2016, kontextindikator C23.

Det är vanligare bland yngre att företagsledarna är kvinnor. För år 2017 gällde att bland jordbruksföretagare som är 65 år eller äldre var 13 procent kvinnor. Bland de som var 24-44 år utgör kvinnor däremot 21 procent. Som en naturlig följd var andelarna inom kategorin makar och sambor i stort sett de motsatta. Inom alla åldersgrupper var år 2017 andelen kvinnor cirka 83 procent eller högre: undantaget var gruppen i ålderssegmentet 24 år eller yngre, där kvinnorna utgjorde cirka 75 procent.[288]

Det är en viss skillnad mellan sektorerna. Inom animaliesektorn tenderar driftsledaren att vara yngre. Det är tydligast för mjölksektorn, där 10 procent av driftsledarna under 35 år (jämfört med 5 % för hela sektorn), och bara 13 procent över 65 år (jämfört med 33 procent för hela sektorn).

[288] Jordbruksverket, (2018). *Indikatorer och statistik uppdelat per kön – inom jordbruket, landsbygdsprogrammet och i Sveriges landsbygder*

Yngre lantbrukare har ofta högre utbildning

Yngre lantbrukare har i genomsnitt en högre utbildning än sina äldre kollegor. Drygt var tredje driftsledare under 35 år har jordbruksutbildning motsvarande minst två års naturbruksgymnasium. Bland driftsledarna över 65 år har bara omkring var tionde person en sådan utbildning.

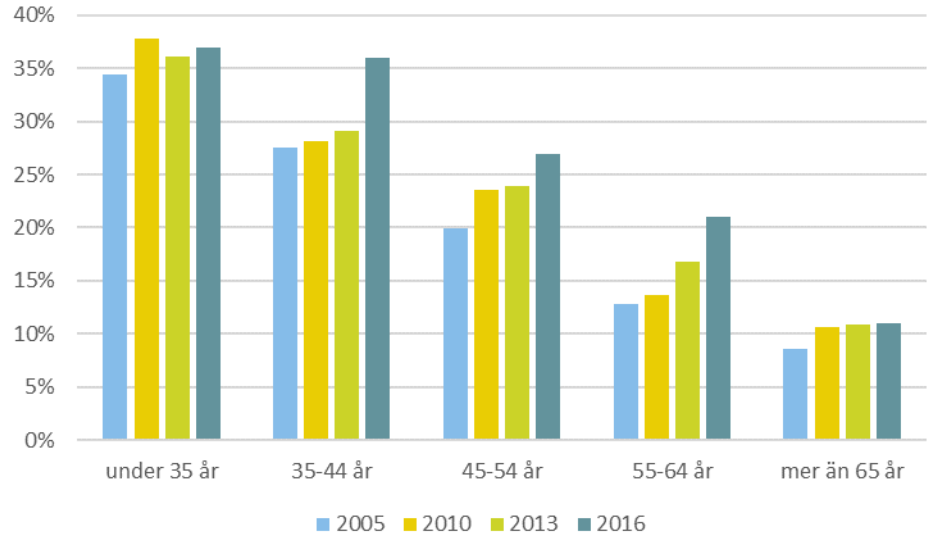

Figur 24. Andel lantbrukare med full jordbruksutbildning 2005-2016
Källa: Eurostat, kontextindikator C24 (Jordbruksverket för 2016).

Männen har jordbruksutbildning i större utsträckning än kvinnorna. Omkring en fjärdedel av de kvinnliga driftsledarna i den yngsta ålderskategorin hade en full jordbruksutbildning 2013, och bara fyra procent av kvinnorna i den äldsta kategorin.

Markpriserna är höga i vissa delar av landet

Det genomsnittliga markpriset för åker- och betesmark har ökat kontinuerligt sedan EU-inträdet 1995[289]. Det genomsnittliga åkermarkspriset var 83 900 kr per hektar år 2017, det är sju gånger så högt som år 1995. Det genomsnittliga priset för en hektar betesmark var 32 200 kr år 2017.

Priserna på åker och betesmarker är högst i de södra delarna av landet. Där var det genomsnittliga priset på åkermark 241 200 kr per hektar år 2017. Det är 16 gånger högre än priset på en hektar åker i de nordligaste delarna av landet. Åkermarkspriset har ökat 92 % de senaste 10 åren. Prisuppgången är större i södra Sverige än i norra.

Priset på jordbruksmark påverkas också av storleken på gårdarna som säljs och det varierar mycket inom landet. År 2017 var genomsnittspriset i Sverige 9 % högre för fastigheter med 11-50 hektar åker än de med 1-10 hektar.

---

[289] SCB (2018). *Priser på jordbruksmark 2017*

Snabbt bredband finns inte i hela landet

I stort sett alla hushåll har tillgång till bredband i någon form. Anslutningarna är dock ofta betydligt långsammare i glesbefolkade områden. Snabbt bredband (mer än 100 Mbit/s) finns hos mindre än hälften av hushållen i glesbyggda områden.

Tabell 2. Tillgång till fast bredband

	Tätbebyggt	glesbebyggt
1 Mbit/s	100 %	99,99 %
3 Mbit/s	100 %	99,99 %
10 Mbit/s	100 %	99,94 %
30 Mbit/s	98,94 %	75,23 %
100 Mbit/s	86,51 %	40,61 %

Källa: Post- och telestyrelsen, 1 oktober 2018

Ungdomar och kvinnor lämnar oftare landsbygden

Ungdomar lämnar ofta landsbygden för att skaffa sig högre utbildning, utan att återvända, och kvinnor lämnar landsbygden i högre utsträckning än män. Bristen på arbete som motsvarar utbildningen är en bidragande orsak.[290]

Återvändare är viktiga för utvecklingen

Om det är familjer som flyttar tillbaka till mindre orter behöver båda parterna hitta meningsfulla jobb. Detta skiljer sig dock mellan olika landsbygder med olika stor tillgång till arbetsmarknadsregioner. Återvändare bidrar med viktiga utvecklingsimpulser utifrån och stimulerar till nytänkande och engagemang.[291]

Kultur- och naturmiljöerna i kombination med entreprenörskap och företagsanda, som i synnerhet utgår från enstaka inflyttare eller återvändare[292], utgör viktiga resurser och värden på landsbygden som kan användas av besöksnäringen och mathantverksföretag.[293]

SWOT-analys

Styrkor, särskilt mål 7

S1 Yngre jordbrukare har högre utbildningsnivå

Unga jordbrukare är mer välutbildade relativt äldre jordbrukare, gymnasieutbildningen har förlängts från två till tre år.[294] Detta gör att fler studenter från naturbruksgymnasiernas

---

[290] Agrifood (2016). *Vem stannar kvar?* Rapport 2016:3

[291] Gaddefors. J. och Cronsell, N. (2009). *Returnees and Local Stakeholders Co-producing the Entrepreneurial Region*. European Planning Studies, 17, 8, 1191-1203.

[292] Ibid.

[293] *Ett land att besöka - En samlad politik för hållbar turism och växande besöksnäring*. SOU 2017:95

[294] SCB (2018). *Befolkning efter utbildningsinriktning SUN 2000.* Hämtat från webbsida 11 juni 2019.

utbildningar går vidare till studier på eftergymnasial nivå. På naturbruksgymnasierna är omkring två tredjedelar kvinnor och en tredjedel män. På Sveriges lantbruksuniversitet, SLU, är mer än två tredjedelar av studenterna kvinnor på både grundnivån och avancerad nivå. Även på forskarnivå är kvinnorna i majoritet och representerar omkring 56 procent av forskarna.[295]

S2 Starkt entreprenörskap och god innovationsförmåga
Entreprenörskap och innovation har stor betydelse för utveckling och landsbygdernas näringsliv består till stor del av små företag som bidrar till dynamik och förnyelse i ekonomin. [296] Studier visar att innovationer inte bara uppstår i forskningstäta storstadsmiljöer utan också i mer landsbygdspräglade regioner men bygger då i hög grad på interregional och internationell samverkan med andra företag och organisationer.[297]

S3 Starkt socialt kapital
Det sociala kapitalet, det vill säga sociala nätverk som skapar tillit och ömsesidiga förtroenden, är starkt i Sverige i en internationell jämförelse.[298] Forskning visar att socialt kapital har betydelse för entreprenörskap och ekonomisk tillväxt.[299] Socialt kapital är i stora delar platsbundet och har stor betydelse för platsers utveckling, inte minst på landsbygden där det sociala kapitalet ofta har stor betydelse för att mobilisera resurser.[300]

S4 Naturbruksskolor och KY-utbildningar fångar intresse för näringen
Naturbruksskolor och kvalificerade yrkesutbildningar (KY) är en viktig resurs i kompetensförsörjningen. De finns runt om i landet och hjälper personer att utveckla kunskap och intresse kring produktionsgrenar som de annars kanske inte hade haft möjlighet till.

Svagheter, särskilt mål 7

W1 Jordbruk och landsbygd har svag attraktionskraft
Attraktionskraften hos de gröna näringarna är svag, vilket bl.a. beror på jämförelsevis låga lönenivåer och en arbetsmiljö med relativt stor olycksrisk.[301] Detta minskar intresset bland

---

[295] LRF jämställdhetsakademi (2019). *Jämställdhet i det gröna näringslivet.* LRF.

[296] OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden - The Swedish agricultural innovation system*

[297] Bjerke, L., & Johansson, S. (2015). *Patterns of innovation and collaboration in small and large firms.* The Annals of Regional Science, 55(1), 221-247

[298] Toregé, J. (2015). *Tillit och tolerans – en skrift om det sociala kapitalets betydelse för platsens utveckling*. Arena för Tillväxt

[299] Florida, R. (2005). *The Flight of the Creative Class – The New Global Competition for Talent*; Westlund, H. & Bolton, R. (2003). *Local Social Capital and Entrepreneurship.* Small Business Economics, Vol 21:77 – 113

[300] Toregé, J. (2015). *Tillit och tolerans – en skrift om det sociala kapitalets betydelse för platsens utveckling*. Arena för Tillväxt

[301] Enligt statistik från arbetsmiljöverket

unga att arbeta i branschen. Det är stor variation i lönsamhet inom jordbruket. Att det finns företag med god lönsamhet i svenskt jordbruk lyfts sällan fram, det är oftare negativ framtoning av branschen.[302] Detta minskar intresset bland unga att starta jordbruksföretag.[303]

W2 Höga markpriser försvårar nyetableringar och generationsväxling inom jordbruket
Mark ses som kapitalplacering i stället för en produktionsresurs vilket gör det svårt för unga jordbrukare att konkurrera om marken. [304] Arrendelagstiftning kan dessutom vara ett hinder för att utveckla produktionen i redan befintliga företag.[305] Detta påverkar också möjligheter till belåning och därmed finansiering via banker eller tillväxtbolag.[306] Storleks-rationaliseringen innebär att det krävs mycket kapital för att ta över stora ekonomiska enheter.

W3 Svaga arbetsmarknader ger få möjligheter till anställning utanför jordbruket
Jordbrukarnas privata ekonomi och familjeförsörjning bygger ofta på att det i hushållet finns inkomster från anställning hos arbetsgivare utanför jordbruket. I landsbygder där den lokala arbetsmarknaden är svag kan det vara svårt att hitta sådana anställningar vilket påverkar möjligheterna att försörja sig. Svårigheter för en partner att hitta ett intressant jobb utanför jordbruket kan minska viljan att driva jordbruksföretag i områden med svaga arbetsmarknader.[307]

W4 Åldersstrukturen i jordbruket hämmar investeringsviljan
Den demografiska strukturen i jordbrukssektorn kännetecknas av en relativt hög medelålder bland företagarna. Detta gör att många jordbruksföretag står inför en generationsväxling men det saknas ibland en ny generation att lämna över till. Hos företagare som närmar sig pensionsåldern saknas ofta incitament att investera i modern teknik och lära sig nya arbets- och produktionsmetoder. Detta gäller i synnerhet för företag som inte kommer att drivas vidare inom familjen.

W5 Svagt kunskaps- och innovationssystem hämmar landsbygdernas innovationskraft
Innovationer är ofta ett resultat av att man kombinerar olika typer av kunskap och kompetenser. Som ett resultat av att den yngre och mer välutbildade befolkningen i allt större utsträckning flyttar till större städer utarmas tillgången på kompetens på

---

[302] LRF konsult (2018). *Lantbruksbarometern 2018.* Swedbank

[303] Jordbruksverket (2017). *Jordbruksföretag och företagare 2016*. JO 34 SM 1701,

[304] Jordbruksverket (2017). *Priser på jordbruksmark 2016.* JO 38 SM 1701,

[305] Jordbruks- och bostadsarrende – några frågor om arrendeavgift och besittningsskydd, SOU 2014:32

[306] LRF (2014). *Vägen till finansiering av ditt lantbruksföretag.*

[307] Bjerke, L. och Johansson, S. (2015). *Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder*. Center for Entrepreneurship and Spatial Economics Jönköping International Business School.

landsbygderna. Det finns dessutom relativt få forskningsmiljöer utanför de större städerna och endast ett fåtal forskningsmiljöer fokuserar på de gröna näringarna. Även den privata forskningen är svag eftersom få företag i Sveriges landsbygder bedriver egen forskningsverksamhet. Detta gör att tillgängligheten till högutbildad arbetskraft och forskningskompetens är mycket begränsad i stora delar av landsbygden. Detta försvårar inte bara uppkomsten av innovationer utan hämmar även spridningen av ny kunskap och teknologi.[308] Sverige är ett land som rankas mycket högt i en global jämförelse när det gäller innovation generellt, men inom livsmedelssektorn tycks vi ligga efter många konkurrentländer.[309]

Möjligheter, särskilt mål 7

O1 Omställningen till en biobaserad ekonomi sätter nytt fokus på gröna näringar
Omställningen till en cirkulär och biobaserad ekonomi kan medföra nya affärsmöjligheter och att intresset för de areella näringarna ökar bland politiker och andra beslutsfattare. Det finns en stor enighet kring att råvaror från jord- och skogsbruk kan bidra till minskade klimatutsläpp.

De pågående klimatförändringarna medför också ökad medvetenhet bland konsumenter vilket leder till ändrade konsumtionsmönster. Detta avslöjas bl.a. av statistik som visar att, även om den totala köttkonsumtionen i Sverige minskar för första gången sedan mätningarna startade, är efterfrågan på svenskt kött större än någonsin.[310] Detta är ett exempel på en ny konsumtionstrend som skapar affärsmöjligheter för entreprenörer på landsbygden.

O2 Ny teknik skapar nya affärsmöjligheter och bidrar till bilden av en modern näring
Ny teknik, inte minst den digitala, skapar nya affärsmöjligheter på landsbygden och bidrar till bilden av en modern näringsgren. Detta ökar möjligheten för att starta nya verksamheter och att attrahera ungdomar till jord- och skogsbruk.[311]

O3 Markens värde ger jordbrukarna kapital till affärsutveckling
I jämförelse med företag i andra sektorer finns det jämförelsevis stora kapitalvärden i jordbruksföretagen tack vare en stabil prisutveckling på jordbruksmark och skog. Detta underlättar lånefinansiering när företag vill expandera och utveckla nya affärsmöjligheter, eftersom marken är en fast egendom som kan intecknas.

---

[308] OECD (2014). *OECD rural policy reviews: Innovation and modernising the rural economy*. Paris: OECD Publishing.

[309] Beckeman et al (2018), *Forskning och innovation för en livsmedelssektor i världsklass*, Roland Berger AB

[310] Jordbruksverket (2019). *Konsumtion och förbrukning av kött*. Hämtad från webbsida 2019-04-25.

[311] MackLean (2017). *Internet of Things - nu formas framtidens lantbruk*. Insikter #9

O4 Stor potential för utveckling inom vattenbruk
Trots mycket god tillgång till sötvattensjöar är vattenbruket i Sverige litet.[312] Här finns det stor utvecklingspotential och det pågår flera forsknings och utvecklingsprojekt inom vattenbruk som kan ge upphov till innovativa metoder och processer, bland annat utveckling av landbaserade och cirkulerande system. Efterfrågan på produkter med hälsosamma fetter och protein som inte kommer från kött växer kraftigt.

O5 Ökad satsning på behovsdriven forskning
Genom livsmedelsstrategin görs flera satsningar på behovsdriven forskning, bl.a. ett nationellt forskningsprogram för livsmedel, forskning inom växtförädling och medel för att tillsätta industridoktorander.[313] Att den behovsdrivna forskningen inom livsmedelsområdet ökar skapar bättre förutsättning för innovation och stärkt konkurrenskraft inom jordbruket.

O6 Hästnäringen har potential att utvecklas
Hästnäringen har på senare år vuxit och har potential att fortsätta utvecklas. Det innebär en möjlighet att öka andelen mindre företag och kvinnliga företagare på landsbygden.[314]

Hot, särskilt mål 7

T1 Brist på jordbruksmark hämmar jordbruksföretagens utveckling
Utbudet av mark är litet i många delar av landet, i synnerhet i områden med goda förutsättningar för jordbruksproduktion. Detta beror dels på att en relativt liten del av jordbruksmarken omsätts, dels att det finns en stor efterfrågan på jordbruksmark i områden där jordbruket är jämförelsevis lönsamt. En ytterligare faktor är att det i sådana områden ofta finns en stor efterfrågan på mark för andra ändamål, som industritomter, bostäder och hästhållning.[315]

T2 Kompetensflykt hämmar utvecklingen av nya produkter och tjänster
Kompetensbrist är en av landsbygdernas största utmaningar och lyfts ofta fram som det enskilt största hindret för företagens utveckling och tillväxt. Att den högutbildade arbetskraften i allt större utsträckning koncentreras till storstadskommuner innebär att landsbygderna utarmas på kompetens.[316] Samtidigt har invånarna i Sveriges landsbygder

---

[312] Vinnova (2012). *Attraktiv och hållbar mat för hälsa – En strategisk forsknings- och innovationsagenda för livsmedelskedjan.*

[313] Regeringen (2017). *Regeringens handlingsplan: En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet, 2017*

[314] Jordbruksverket (2018). *Hästhållning i Sverige 2016.*

[315] Johansson, S. och Nilsson, P. (2013) *Location Determinants of Agricultural Land Prices*. Review of Regional Research, Vol. 33, pp. 1-21.

[316] Bjerke, L., & Johansson, S. (2015). *Patterns of innovation and collaboration in small and large firms*. The Annals of Regional Science, 55(1), 221-247

svag tillgång till utbildning i närområdet.[317] Detta begränsar utbudet av arbetskraft med högre utbildning och försvårar innovation och affärsutveckling i landsbygdsföretagen.

T3 Skattelagstiftning försvårar generationsväxling inom jordbruksföretagen
Det är ofta svårt att genomföra generationsskifte både av känslomässiga skäl och på grund av skattelagstiftning.[318] Det är ofta stora värden som behöver hanteras, och oron för problem kan leda till att hela processen fördröjs eller man väljer ineffektiva ägandeformer.[319]

T4 Jordbruk och tillverkningsindustri har låg attraktionskraft bland unga
Flera av de näringar som präglar landsbygdernas ekonomi har svårt att attrahera yngre arbetskraft. De gröna näringarna erbjuder en jämförelsevis låg lönenivå medan bilden av industriarbete ofta är omodern. Detta gör att få ungdomar väljer yrken inom industri och lantbruk. Detta gäller även rennäringen. Inom den gröna sektorn upplever 9 av 10 arbetsgivare brist på nyutexaminerade och yrkeserfarna naturbruksutbildade.[320] Mellan kvinnor och män finns vissa skillnader, då kvinnor i större utsträckning än män utbildar sig och lämnar landsbygden för städerna.[321]

Specifikt för utbildning inom lant- och skogsbruk framgår att det är fler kvinnor än män i ålderskategorin 25-34 år som utbildar sig: 58 procent är kvinnor medan 42 procent är män.[322]

Beträffande inriktningen på naturbruksgymnasier är fördelningen för inriktningen lantbruk 55 procent kvinnor och 45 procent män. Inom området skog är däremot 80 procent av eleverna män medan 20 procent är kvinnor.[323]

---

[317] *På väg mot en ny politik för Sveriges landsbygder*. SOU 2016:26

[318] Landsbygdsnätverket (2015). *Fler unga i gröna näringar – om ägarskiften*

[319] *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring.* SOU 2015:15

[320] SCB (2019). *Vilka utbildningar ger jobb? Arbetskraftsbarometern 2019*.

[321] Agrifood (2016). *Vem stannar kvar?* Rapport 2016:3

[322] SCB (2019). *https://www.scb.se/contentassets/6078d9040e794a19b8aa1841720536a2/tab7_2018.xls*

[323] LRF jämställdhetsakademi (2019). *Jämställdhet i det gröna näringslivet.* LRF.

4.3.b Främja sysselsättning, tillväxt, social delaktighet och lokal utveckling i landsbygdsområden, inbegripet bioekonomin och hållbart skogsbruk

Nulägesbeskrivning

Stora skillnader i befolkningstäthet i olika delar av landet

Sverige är ett förhållandevis glest befolkat land jämfört med de flesta andra EU-länderna. Befolkningstätheten var 25 personer per kvadratkilometer år 2018. Detta är en markant ökning sedan millennieskiftet, då motsvarande siffra var 21,6 personer. Det är dock fortfarande långt under genomsnittet för EU-27,som var 118 personer år 2018.

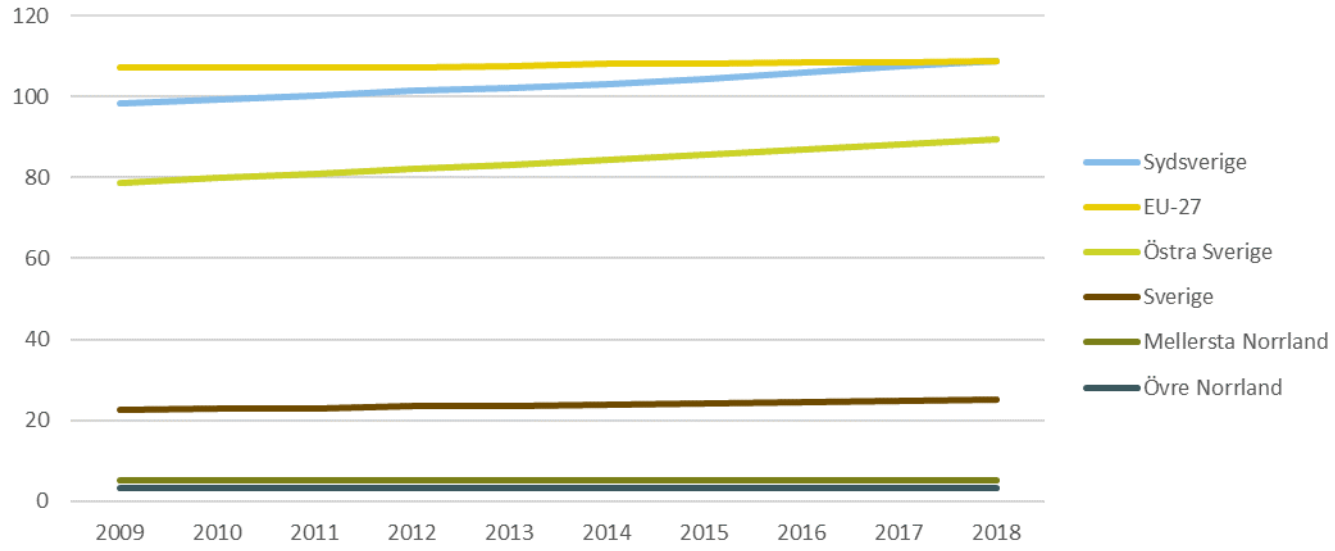

Figur 25. Befolkningstäthet Sverige, EU27 samt tätaste och glesaste regionerna 2009-2018.
Källa: Eurostat, kontextindikator C04.

Det är stora skillnader i befolkningstäthet mellan olika regioner. I delar av södra och östra Sverige har befolkningstätheten ökat snabbt, och 2018 blev regionen Sydsverige den första som nådde en täthet över det europeiska genomsnittet. I norra Sverige är befolkningstätheten å andra sidan så gles som tre personer per kvadratkilometer. En låg befolkningstäthet har betydelse för exempelvis tillgången till service.

Befolkningstäthet kan dock vara ett trubbigt mått eftersom den visar hur tätt man bor om befolkningen skulle vara jämnt utspridd. Det finns också variationer i täthet inom länen där områden längre bort från residensstäder, centralorter eller andra större tätorter kan vara relativt glest befolkade.

Större delen av befolkningen (nästan 90 procent) bor i tätorter[324] och det är också där folkmängden ökar. De regionala skillnaderna i landet är dock stora och det finns kommuner där så gott som samtliga bor i huvudorten eller kommunens centralort. För 60 procent av

[324] Med tätort avses orter med över 200 invånare och högst 200 meter mellan bostadshusen.

landets kommuner är centralorten dominerande, då minst hälften av invånarna återfinns där. Folkmängden på landsbygden som helhet (dvs. allt som inte är tätort) har inte ökat sedan 1980-talet. På senare år har dock befolkningen ökat i den tätortsnära landsbygden.

Utvecklingen i landsbygderna skiljer sig åt mellan länen. I de fem Norrlandslänen minskade landsbygdsbefolkningen. Även Värmland och Gotland har en minskande landsbygds-befolkning, men övriga län har en ökande landsbygdsbefolkning där Stockholm, Uppsala och Västra Götaland ökat mest räknat i antal personer.[325]

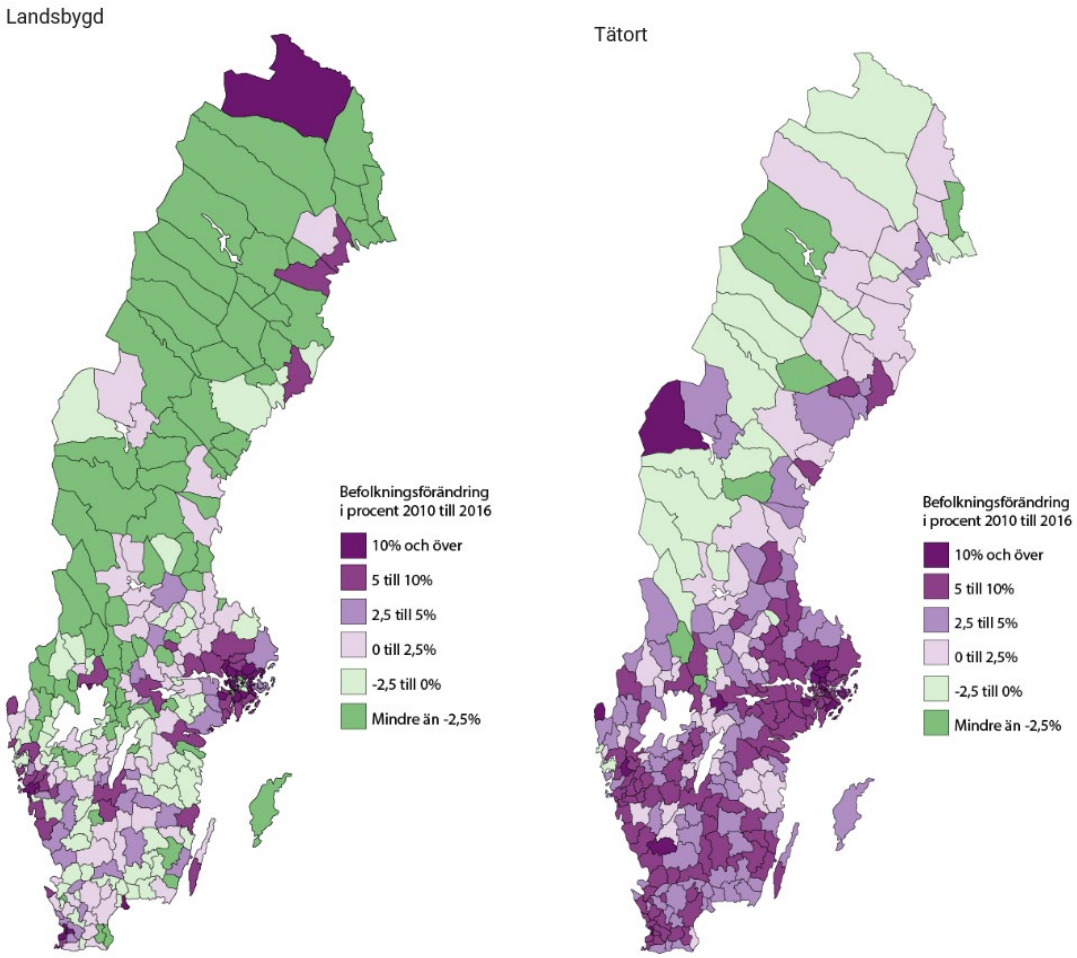

Figur 26 Befolkningsförändring i tätorter och på landsbygden 2010-2016
Källa: SCB

Sysselsättningsgraden är hög på landsbygden

Sverige har en hög sysselsättningsgrad jämfört med genomsnittet förEU, även i landsbygdsområdena.

[325] SCB (2019). *Befolkningstäthet i Sverige*. Hämtat från webbplatsen 3 juni 2019.

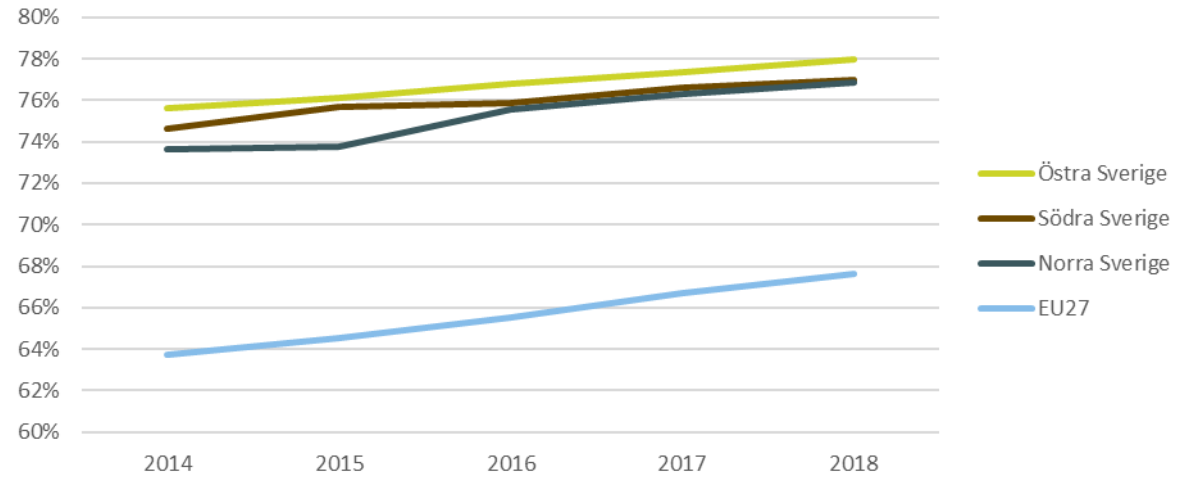

Figur 27. Sysselsättningsgrad i olika delar av Sverige och i EU27, 2014-2018
Källa: Eurostat, kontextindikator C05

Utmaningen är snarare geografisk, där landsbygdskommunerna har en större utmaning kring att unga flyttar ut och att dessa främst flyttar till storstäderna. Det kan antas att de med sysselsättning på landsbygderna i större utsträckning tenderar att stanna kvar vilket betyder att förvärvsgraden hos befolkningen är hög. De som inte finner sysselsättning (eller studier) kan istället se det som lönsamt att flytta.

Omställning till dynamiska och hållbara landsbygder

Landsbygderna har en viktig roll i omställningen till kretslopps- och bioekonomi, samtidigt som det finns centrala utmaningar för exempelvis nyföretagande, hållbara transporter och användning av nya digitala servicelösningar. I synnerhet platsbundna verksamheter och verksamheter där landsbygden utgör en resurs eller konkurrensfördel är av stor betydelse.[326] Med de rätta förutsättningarna kan landsbygderna bli en motor i utveckling och produktion av förnybar energi, rekreation, alternativa affärskoncept eller lokalproducerat mat.

Fattigdom är inte ett utbrett problem i Sverige

I Sverige finns det ingen specificerad fattigdomsgräns utan istället används ett flertal mått i olika sammanhang som antyder olika nivåer av fattigdom eller risk för fattigdom. Ett vanligt mått som används är *låg ekonomisk standard*, vilket innebär att man räknar andelen som lever i hushåll där den disponibla inkomsten är lägre än 60 procent av landets medianinkomst. Detta är det mått som inom EU kallas för *risk för fattigdom* och motsvarar kontextindikatorn C.09.

[326] *För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd.* SOU 2017:1

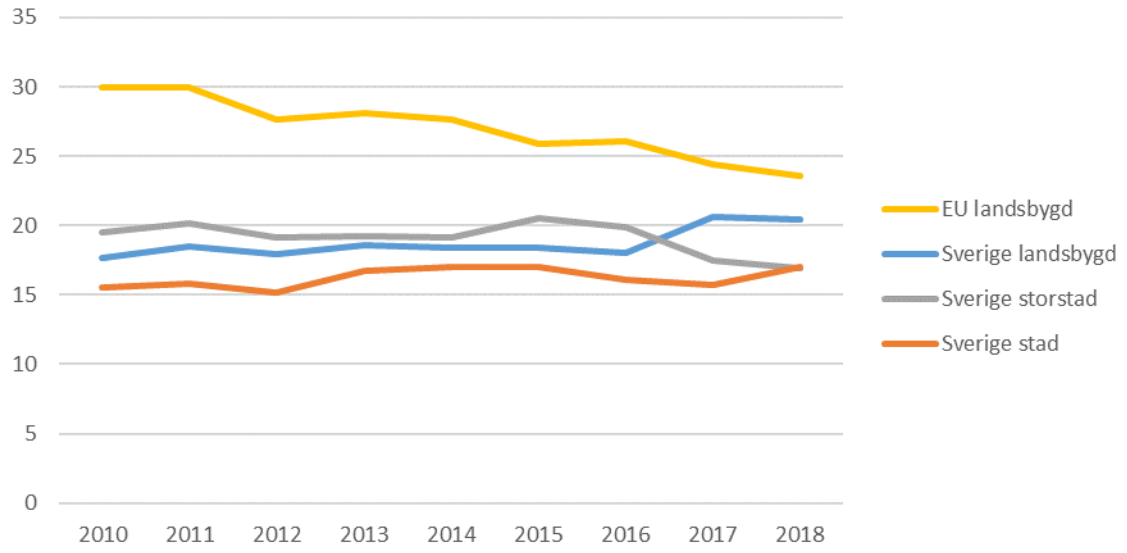

Figur 28. Risk för fattigdom på den svenska landsbygden, jämfört med EU-snittet och med motsvarande risk i städerna Källa: Eurostat, kontextindikator 09.

Fattigdomsnivån (risk för fattigdom) på den svenska landsbygden har varit ca 18 procent sedan 2010, men något högre de två senaste åren. Samtidigt harEU-genomsnittet minskat från 29 till 24 procent. Samma indikator visar också att det inte finns några större skillnader mellan stads- och landsbygdsområden i Sverige. Boende på landsbygden löper i genomsnitt inte större risk att hamna i fattigdom än individer i tätorter.

Besöksnäring och matupplevelser drabbades av covid-19

Landsbygden utgör en viktig resurs för utveckling av besöksnäring, samtidigt som den är en viktig bransch för lantbrukets diversifiering och utveckling av tjänstesektorn utanför lantbruket. Under våren 2020 fick besöksnäringen, hotell- och restaurangbranschen stora bekymmer på grund av rese- och mötesrestriktioner. För att säkerställa matproduktions bidrag till hela den regionala utvecklingen krävs ett långt och uthålligt arbete för återhämtning. I synnerhet skyddade EU-beteckningar, lokala och regionala varumärken, naturturism och andra rekreationsprodukter spelar en stor roll för en sådan återhämtning.

SWOT-analys

Styrkor, särskilt mål 8

S1 Rik tillgång till naturresurser och attraktiva natur- och kulturmiljöer
Rik tillgång till naturresurser och en relativt hög entreprenörsanda skapar goda förutsättningar till företagande i landsbygdsregionerna.[327] Med sin stora tillgång till såväl mark som olika typer av biomassa har Sveriges landsbygder inklusive rennäringsområdena goda förutsättningar att bidra till ”grön” tillväxt i den svenska ekonomin.[328] I landsbygderna finns också natur- och kulturmiljöer som skapar attraktiva boendemiljöer och goda förutsättningar för besöksnäring och rekreation[329].

S2 Lokaliseringsfördelar för tillverkningsindustri med relativt lågt kunskapsinnehåll
Förädlingsindustrin ligger ofta i områden nära geografiskt fasta naturtillgångar. Till exempel tenderar en region som är specialiserad på jordbruk att ha stor livsmedelsindustri.[330] Motsvarande samlokaliseringsmönster finns också mellan skogsbruk och träförädling, mellan fiske och fiskförädling, osv.

Företag som inte drar någon nytta av det utbud och den efterfrågan som finns i större städer väljer ofta att lokalisera sig på platser med låga mark- och fastighetspriser och ibland ett lägre löneläge.[331] En stor del av tillverkningsindustrin säljer det mesta på export och då är det ingen konkurrensfördel att befinna sig nära de stora inhemska marknaderna. I stället är platser med låga markpriser och bra transporter för att nå utländska marknader fördelaktiga.[332]

S3 Starkt entreprenörskap skapar sysselsättning på landsbygderna
Svenska landsbygdsregioner har en stor mängd små företag och en hög andel nystartade företag per invånare.[333] Etableringsfrekvensen är lika god i landsbygder som i städer och egenföretagandet är på många håll starkare på landsbygden än i städerna, vilket bl.a.

---

[327] OECD (2010). *The Refinement of the OECD Regional Typology and Its Potential for Enhancing Research into Rural Development*

[328] *Attraktiv, innovativ och hållbar – strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring.* SOU 2015:15

[329] Regeringen (2017). *Ett land att besöka - En samlad politik för hållbar turism och växande besöksnäring*. SOU 2017:95

[330] Jordbruksverket (2016). *Livsmedelsindustrins internationalisering – Effekter på sysselsättning och produktivitet.* Rapport Nr. RA12:19

[331] Jordbruksverket (2012). *Arbete och liv på landsbygden*, Jordbruksverket Rapport Nr. RA12:19

[332] Johansson, S. (2010). *Knowledge, Product Differention and Trade*. JIBS Dissertation Series No. 063

[333] OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden - The Swedish agricultural innovation system*

förklaras av svaga arbetsmarknader som gör det svårt att få anställning.[334] Att etableringsfrekvens och egenföretagande är starkt på landsbygden vittnar om ett starkt entreprenörskap och gott företagsklimat.[335]

S4 Hög bredbandstäckning i den mer tätbebyggda landsbygden

Sverige har varit i framkant när det gäller utvecklingen av informationsteknologi och 2017 hade 96 procent av alla hushåll och 93 procent av alla arbetsställen i Sverige tillgång till bredband om minst 30 Mbit/s, eller tillgång till IT-infrastruktur som medger sådana hastigheter i absoluta närheten.[336] Tillgången till bredband i Sverige är därmed hög, men i områden utanför tätorterna är överföringskapaciteten ofta lägre

S5 Billigare bostäder

Bostadspriserna är lägre på landsbygden, vilket underlättar inträdet på bostadsmarknaden, särskilt för yngre.[337]

S6 Ideellt engagemang och rikt föreningsliv bidrar till integration och starka nätverk

I Sverige finns i internationell jämförelse ett starkt ideellt engagemang. Närmare 50 procent av befolkningen i åldrarna 16–84 år är engagerade i ideella verksamheter och sammantaget uppgår svenskarnas ideella engagemang till närmare 400 000 heltidsarbeten per år.[338] Det ideella engagemanget är särskilt starkt i landsbygderna, vilket bidrar till att skapa starka nätverk som utgör en grogrund för social sammanhållning och socialt kapital.

Föreningslivet på landsbygden har en viktig funktion för att integrera nyinflyttade.[339] Detta bidrar till att landsbygderna har god förmåga att integrera personer med utländsk bakgrund. Invandrare har jämförelsevis hög sysselsättningsgrad i landsbygderna och boendesegregationen är generellt sett mindre i landsbygder än i städer.[340] Dessutom är de näringar som i hög grad präglar landsbygdernas näringsliv sådana näringar som i

---

[334] Bjerke, L. och Johansson, S. (2015). *Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder*. Center for Entrepreneurship and Spatial Economics Jönköping International Business School.

[335] Företagarna (2013) Perspektiv på landsbygdsföretagande Landsbygdsföretagarnas villkor och verklighet.

[336] Post- och Telestyrelsen (2018). *PTS mobiltäcknings- och bredbandskartläggning 2017.*

[337] SCB (2019). Medelpriser på småhus för permanentboende per kommun. Hämtad från webbsida 2019-06-11

[338] Svedberg, L., von Essen, J. och Jegermalm, M. (2010). *Svenskarnas engagemang är större än någonsin - Insatser i och utanför föreningslivet*. Ersta Sköndal högskola arbetsrapportserie. Stockholm

[339] Stenbacka S, (2001). *Landsbygdsboende i inflyttarnas perspektiv* Uppsala University, Department of social and Economic Geography, Uppsala

[340] Jordbruksverket (2013). *Allt om att bo leva och vara på landsbygden.* AOL 1:2

jämförelsevis stor utsträckning erbjuder ett första jobb på den svenska arbetsmarknaden till personer med utländsk bakgrund.[341]

S7 Leader-områden i hela landet
Leader-metoden är väl etablerad som verktyg för landsbygdsutveckling och det finns leader-kontor i hela landet som fungerar både som kanal för EU-finansiering och som stöd i projektgenomförande.

Svagheter, särskilt mål 8

W1 Långa geografiska avstånd ger höga transportkostnader och små arbetsmarknader
Långa geografiska avstånd i delar av landet ger höga transportkostnader och sämre förutsättningar för interaktion.[342] I områden som är relativt glest befolkade måste människor resa längre sträckor, vilket försvårar arbetspendling och gör att den lokala arbetsmarknaden blir mindre. Företag måste transportera både insatsvaror och sin egen produktion över längre sträckor, vilket är en tydlig konkurrensnackdel inte minst för företag inom tjänstesektorn. Generellt är marknaderna för tjänster mer avståndskänsliga än marknader för varor, vilket gör att tjänsteföretagen växer fram snabbare i städer än i landsbygden.[343] Detta gäller i synnerhet för kunskapsintensiva tjänsteföretag som i hög grad koncentreras i större städer.[344]

W2 Kompetensbrist hämmar näringslivets utveckling och omvandling
Bristen på kompetens är ett uttalat problem på Sveriges landsbygder och lyfts ofta fram som det enskilt största hindret för företagens utveckling och tillväxt. Den högutbildade arbetskraften är än mer koncentrerad till storstadskommuner än sysselsättningen totalt sett.[345] Samtidigt har invånarna i Sveriges landsbygder svag tillgång till utbildning i närområdet vilket gör att ungdomar flyttar för att skaffa sig en utbildning och relativt få av dem kommer tillbaka.[346] Den arbetskraft som blir kvar på landsbygden tenderar att bestå av personer med relativt sett låg utbildning vilket i sin tur präglar både karaktären på de

---

[341] Daunfeldt, S-O., Johansson, D., & Westerberg Seerar, H. (2018). *Which firms provide jobs for unemployed non-Western immigrants?* HUI Working Paper 133. HUI Research: Stockholm.

[342] Företagarna (2013). *Perspektiv på landsbygdsföretagande Landsbygdsföretagarnas villkor och verklighet*.

[343] Bjerke, L. och Johansson, S. (2015). *Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder.* Center for Entrepreneurship and Spatial Economics Jönköping International Business School.

[344] Klaesson, J. & Norman, T. (2015). *Market potential and the employment growth of knowledge-intensive services: comparing different geographical resolutions*. The annals of regional science, 55(1), 157-185

[345] Bjerke, L., & Johansson, S. (2015). *Patterns of innovation and collaboration in small and large firms.* The Annals of Regional Science, 55(1), 221-247

[346] *På väg mot en ny politik för Sveriges landsbygder*. SOU 2016:26

arbetstillfällen som finns kvar där och på de jobb som skapas. Detta är således en självförstärkande utveckling. .[347]

W3 Arbetsmarknader med få valmöjligheter

Flera studier pekar på att arbetsmarknaden har stor betydelse för flyttströmmar inom Sverige. Glesa arbetsmarknader erbjuder färre valmöjligheter och färre karriärvägar än täta arbetsmarknader. I glesa regioner är matchningen på arbetsmarknaden ofta sämre och löneläget är också lägre än i storstäderna. Trots att sysselsättningsgraden på många håll är god på landsbygden, har anställda här ofta något lägre lön och i viss utsträckning också en sämre matchning mellan yrke och utbildning.[348] Sysselsättningen i befolkningen som helhet är lägre i gles landsbygd och landsbygd än i stads- och storstadsområden för både män och kvinnor.[349] Det gör att flyttströmmarna generellt går från svaga till starka arbetsmarknadsregioner och eftersom personer med högre utbildning fäster särskilt stor vikt vid inkomst- och karriärmöjligheter vid val av bostadsort domineras flyttströmmarna av yngre individer som har, eller vill skaffa sig, en högre utbildning.[350]

W4 Svagt innovations- och kunskapssystem på landsbygden

Trots att landsbygderna visar en jämförelsevis god innovationskraft finns det brister i de kunskaps- och innovationssystem som omfattar landsbygdens aktörer.[351] Forskningen visar att innovation och tekniskspridning gynnas av täta, kunskapsrika miljöer med stor mångfald.[352] I glesa miljöer är det svårare att få information om nya innovationer samtidigt som invånarna sällan utsätts för nya influenser på grund av färre kontaktytor och relativt homogena lokala kontaktnät.[353]

Svag tillgång till högutbildad arbetskraft gör därför landsbygden relativt oattraktiv för kunskapsintensiva verksamheter. Detta gör att landsbygden hyser få forskningsmiljöer och

---

[347] Jordbruksverket (2012). *Arbete och liv på landsbygden – Landsbygdernas roll i en kunskapsbaserad ekonomi,* Jordbruksverkets Rapport Nr. RA12:19

[348] Bjerke, L. och Johansson, S. (2015). *Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder*. Center for Entrepreneurship and Spatial Economics Jönköping International Business School.

[349] SCB (2018). Statistiska Centralbyrån. Arbetsmarknad. Tillgängligt: http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/?rxid=5a4d88b3-6733- 43eb-8435-c224249a9f1d (2018-11-21)

[350] *På väg mot en ny politik för Sveriges landsbygder*. SOU 2016:26

[351] OECD (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden - The Swedish agricultural innovation system*

[352] Johansson, S. and Wallin, T. (2015). *Tillgänglighet, innovationsprocesser och tillväxt – En litteraturöversikt*. Jönköping; JIBS

[353] OECD (2014). *OECD rural policy reviews: Innovation and modernising the rural economy.* Paris: OECD Publishing.

har liten tillgång till kunskapsintensiva företagstjänster, vilket hämmar tillgången på spetskompetens och annan kompetens som ofta är åtkomlig via tjänstemarknader.[354] Det företags- och innovationsfrämjande systemet är ofta underrepresenterat på landsbygderna och har därför svårt att nå ut till landsbygdernas företagare och entreprenörer.

W5 Liten tillgång till lokalt kapital

En majoritet av företagen i Sveriges landsbygder som de senaste åren gjort investeringar anser att det är svårt att få finansiering.[355] Ett av skälen är att många lokala bankkontor har lagts ner samtidigt som generell statlig finansiering i hög grad ges till företag i städer.[356] Forskning tyder på att det finns ett positivt samband mellan den lokala banksektorn och nyföretagande.[357] När ett bankkontor avvecklas försvinner lokalkännedomen om marknad, entreprenörers historia och viktiga lokala nätverk. Det leder till en ökad barriär mellan entreprenörer och banker när besluten tas på distans. Detta gör att inte minst unga företagare missgynnas vid kreditprövningar på distans.[358] Forskning visar att ju sämre tillgång till finansiering, desto längre tid tar det för att förbättra effektiviteten hos en ekonomis resurser genom omlokalisering.[359]

W6 Liten mångfald i näringsliv och arbetskraft

Forskning visar att uthållig ekonomisk tillväxt förutsätter en hög förmåga till anpassning och förnyelse. Här finns en skillnad mellan stad och land, där urbana miljöer tack vare sin mångfald och täthet ofta har en bättre anpassningsförmåga än glesa miljöer. Mångfald i utbud och efterfrågan ökar platsens förmåga till nytänkande och omvandling i perioder av ekonomisk nedgång Mindre orter har ofta liten mångfald avseende yrkes- och utbildningsinriktningar och även näringslivsstrukturen är vanligtvis mer ensidig med få arbetsgivare. Det gör att mindre orter har svårare att återhämta sig efter en ekonomisk tillbakagång. [360]

---

[354] Bjerke, L. och Johansson, S. (2015). *Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder*. Center for Entrepreneurship and Spatial Economics Jönköping International Business School.

[355] Företagarna (2016). *Tillväxt i hela landet – Företagarnas perspektiv på landsbygden*.

[356] Edling, J. (2016). *Statligt stöd till företag och organisationer i stad och landsbygd. Underlag till Landsbygdskommittén*.

[357] Backman, M. (2013). *Nyföretagande och närheten till finansiellt kapital. Policysammanfattning från Entreprenörskapsforum*.

[358] Malmström, M. m.fl. (2016). *Hållbara bedömningsmodeller: Banker och jämlikhet i näringslivet, från avsnittet Description of the project in relation with the research frontier*. Ansökan om finansiering från Vinnova till forskningsprojekt.

[359] Buera, Francisco J., and Yongseok Shin (2010). *Financial frictions and the persistence of history: A quantitative exploration*. No. w16400. National Bureau of Economic Research, 2010.

W7 Koncentrationen av befolkning, sysselsättning och ekonomi till landets största stadsregioner beräknas fortsätta
Skillnaden mellan olika typer av kommuner beräknas öka genom att små kommuner förväntas öka i antal och bli befolkningsmässigt mindre samtidigt som stora kommuner blir fler och dessutom ökar i storlek. Detta leder till bristande kapacitet i mindre kommuner genom minskande och åldrande befolkning. Detta ger påfrestningar på kommunernas ekonomi och verksamhet och ger svårigheter att klara arbetskraftsförsörjningen i både offentlig och privat sektor. Problemet väntas vara störst i avlägset belägna landsbygdskommuner.[361]

W8 Litet befolkningsunderlag resulterar i bristande service och infrastruktur
En minskande befolkning minskar förutsättningarna för att upprätthålla en god kommersiell och offentlig service samt en väl fungerande infrastruktur, eftersom kostnaden per användare blir för hög när befolkningen understiger en viss kritisk volym. Färska studier visar att tillgängligheten till såväl kommersiell som offentlig service varierar geografiskt och att det under de senaste åren har skett en generell försämring av tillgängligheten till service, i synnerhet i de glesa landsbygderna.

Delar av landsbygden har också brister vad gäller investeringar i infrastruktur och utbyggnaden av bredband med hög överföringskapacitet, vilket försvårar arbetspendling och arbete och studier på distans. Den småskaliga infrastrukturen är viktig för företagande och boende på landsbygden, och också för att tillgängliggöra landsbygdens naturvärden för besökare. Detta gör att landsbygdens attraktionskraft för såväl företagande som boende minskar.[362]

W9 Bostadsbyggandet släpar efter på landsbygden
Enligt Boverket (2018) anger 243 kommuner ett underskott av bostäder.[363] Många av dessa är landsbygdskommuner. Detta uppdämda behov av bostäder uppmärksammas bland annat i landsbygdskommitténs slutbetänkande.[364] Det är även svårt för boende på landsbygden att få lån att renovera eller bygga hus på grund av att fastighetspriserna utvecklas svagt på många landsbygder.[365] Detta gör att bostadsstandarden släpar efter.

---

[361] Långtidsutredningen (2015). SOU 2015:101. Bilaga 7 Demografins regionala utmaningar.

[362] *Service i glesbygd.* SOU 2015:35

[363] Boverket (2018). *Bostadsmarknadsenkäten 2018*.

[364] *För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd* SOU 2017:1

[365] Hela Sverige ska leva (2017). *Hela Sverige ska leva, länsbygderådet Örebro län.* nr 2, 2017

W10 Litet utbud av nöjen, kultur och andra fritidsaktiviteter
Forskning visar att det finns mer än arbetsmarknaden som påverkar val av bostadsort. Bland dessa lyfts tillgång till kultur, nöjen och shopping fram som sådant som starkt bidrar till platsers attraktionskraft.[366] Landsbygderna kan generellt inte konkurrera med städerna i detta avseende. Detta gäller i synnerhet för den mer glesa landsbygden där restiden till större tätorter är lång och tillgången till snabbt bredband är sämre.

W11 Bristande kunskap om landsbygdens förutsättningar och behov
Trots att det görs många olika satsningar på att öka förutsättningar för företagande och förbättra levnadsförhållandena på landsbygderna saknas det kunskap kring landsbygdernas behov. Detta beror bl.a. på att det i stora delar saknas forskning kring vad som skapar gynnsamma förutsättningar utanför städerna. Det finns många punktinsatser, såsom landsbygdsutvecklare i vissa kommuner, rådgivare med inriktning mot turism och gröna näringar, utbildning av landsbygdsrådgivare på SLU, men dessa aktörer saknar effektiva verktyg eftersom det finns stora kunskapsluckor kring vad som skapar attraktivitet på landsbygden.

Möjligheter, särskilt mål 8

O1 Globalisering gör färre företag beroende av närhet till den inhemska marknaden
En ökad globalisering innebär att allt fler företag säljer på utländska marknader. Detta innebär att för många företag är närhet till den inhemska marknaden inte en förutsättning för att uppnå skalfördelar och få en kostnadseffektiv produktionsvolym.[367]

O2 Urbaniseringens nackdelar ökar landsbygdernas attraktionskraft
Storstädernas snabba tillväxt ger ökad trängsel i storstadsregionerna. Den visar sig i höga bostadspriser, långa bilköer, överbelastad kollektivtrafik, köer i omsorgen, stora barngrupper i förskolan etc. Denna baksida av storstadslivet innebär att mindre, landsbygdsdominerade kommuner kan erbjuda en mer attraktiv boendemiljö med jämförelsevis hög livskvalitet. Detta gäller särskilt för landsbygder i regioner med stark arbetsmarknad och goda möjligheter till arbetspendling. I sådana regioner finns en tendens att mindre kommuner utvecklas till rena boendekommuner med en betydligt större nattbefolkning än dagbefolkning.[368]Sådana kommuner har ofta en god utveckling eftersom ett stabilt befolkningsunderlag skapar förutsättningar för privat och offentlig service, vilket bidrar till en god livsmiljö och arbetstillfällen på orten.

---

[366] Florida, R. (2002) *The rise of the creative class*

[367] Jordbruksverket (2012). *Arbete och liv på landsbygden*, Jordbruksverket Rapport Nr. RA12:19

[368] Bjerke, L. och Johansson, S. (2015). *Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder*. Center for Entrepreneurship and Spatial Economics Jönköping International Business School.

O3 Den tjänstebaserade ekonomin växer även i landsbygderna
Tjänstesektorn växer i hela Sverige, och det är i stora drag samma branscher som växer i städer och landsbygder..[369]

Av specifikt intresse bland tjänstenäringarna är besöksnäringen. Detta är en näring som växer på landsbygden, och många naturtillgångar skulle kunna användas mer för att utveckla hållbara upplevelser och rekreation.[370] Besöksnäringen har inneboende självförstärkande mekanismer som gör att den kan ha stor potential att bidra till platsens utveckling.. Ju fler turismrelaterade tjänster som en plats erbjuder, desto fler besökare attraherar den och därmed växer också efterfrågan på sådana tjänster, vilket i sin tur leder till fler företag etableras inom besöksnäringen osv. [371] [372] Dessutom är besöksnäringen tämligen personalintensiv, vilket betyder att den är bra på att skapa arbetstillfällen.[373]

O4 Digitalisering kan ge affärsmöjligheter och minska betydelsen av geografiska avstånd
Digitaliseringen påverkar alla delar av samhället och driver fram nya lösningar och strukturer. Sannolikt kommer den att bidra till att de fysiska avstånden minskar i betydelse.[374]

Ökad digitalisering i samhället i stort kan också öka möjligheterna att arbeta eller studera på distans, vilket kan leda till att landsbygdernas arbetsmarknader får bättre förmåga att attrahera yngre arbetskraft med högre utbildning. Detta kan också leda till bättre kompetensförsörjning och bättre matchning på arbetsmarknader i landsbygderna.

Digitaliseringen kan också bidra till ökad social hållbarhet genom nya metoder för att tillhandahålla offentlig och kommersiell service, genom nya modeller för att tillgängliggöra kultur och genom att skapa digitala mötesplatser. Detta skapar förutsättningar för mer interaktion, vilket gynnar innovationsklimatet på landsbygden..

---

[369] Ibid.

[370] Bjerke, L. och Johansson, S. (2018). *Besöksnäring i städer och på landsbygd – dess utveckling för kommunerna*. Sveriges kommuner och landsting, ISBN 978-91-7585-647-6.

[371] Crouch, G. I. (2011). *Destination competitiveness: an analysis of determinant attributes*. Journal of Travel Research, 50(1), 27-45.

[372] Bjerke, L. och Johansson, S. (2018). *Besöksnäring i städer och på landsbygd – dess utveckling för kommunerna*. Sveriges kommuner och landsting, ISBN 978-91-7585-647-6

[373] *Ett land att besöka - En samlad politik för hållbar turism och växande besöksnäring*. SOU 2017:95

[374] Andersson, Å. E., Johansson, B & Anderson, W. (2003). *Economics of Disappearing Distance*, Cornwall; Ashgate Publishing

O5 Intresset för landsbygden ökar

Mellan år 2010 och 2016 ökade befolkningen i svenska landsbygder i absoluta tal för första gången sedan 1980-talet, med 16 000 personer.[375] Dessutom växte sig lönesummorna starkare i landsbygdskommuner än i stadskommuner under perioden 2002 till 2010.[376] Att intresset för landsbygden ökar yttrar sig också genom en ökande landsbygdsturism. Besöksnäringen ökar i omsättning i alla typer av kommuner och sysselsättningen inom besöksnäringen ökar mer än i övriga ekonomin i alla kommuntyper utom de som är mest avlägset belägna.[377]

Omställning till en cirkulär och biobaserad ekonomi ökar också intresset för landsbygdernas resurser eftersom dessa är en förutsättning för att skapa hållbara städer. Det finns också goda möjligheter till utveckling av mer landsbygdsnära boenden som är klimat- och miljövänliga med kretsloppslösningar, egna odlingar, samåkning m.m. (typ ekobyar).

O6 Företagsamhet skapar arbetstillfällen och lokal utveckling

De som väljer att bo på landsbygden har ofta en stor kreativitet i hur man skapar sin försörjning och ett gott liv. Landsbygdens entreprenörer drivs många gånger av andra drivkrafter än att skapa sig en stor förmögenhet, t.ex. att skapa ett gott liv för sig själv och sin familj på en plats där man måste skapa sina möjligheter själv.[378]

En möjlighet för lokal utveckling är att skapa bättre förutsättningar för kombinatörer. Med goda förutsättningar att kombinera deltidsarbete med eget företagande inom kreativa näringar som musik, foto, konst osv. är kombinatörer en viktig lokal samhällsutvecklande kraft. Denna grupp av företagare kan tillsammans skapa arbetstillfällen på mindre orter där det inte går att livnära sig fullt ut som kulturarbetare.[379]

O7 Invandring ger tillskott av människor och arbetskraft

För att få långsiktig utveckling med god levnadsstandard och hög välfärd måste befolkningen öka på många platser i Sveriges landsbygder. Dessutom är inflyttning av personer i arbetsför ålder av särskilt stor vikt för att inte försörjningsbördan ska öka och den

---

[375] SCB (2018). *Befolkningen ökar svagt på landsbygden.*

[376] *På väg mot en ny politik för Sveriges landsbygder*. SOU 2016:26

[377] Bjerke, L. och Johansson, S. (2018). *Besöksnäring i städer och på landsbygd – dess utveckling för kommunerna*. Sveriges kommuner och landsting, ISBN 978-91-7585-647-6.

[378] Stathopoulou, S., Psaltopoulos, D., & Skuras, D. (2004). *Rural entrepreneurship in Europe: a research framework and agenda.* International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research, 10(6), 404-425.

[379] Nordström, C. (2015). *The Passionate Combining Entrepreneurs.* Doktorsavhandling i företagsekonomi, Mittuniversitetet Östersund

naturliga befolkningstillväxten ska stanna av. Detta gäller särskilt för de mer avlägset belägna och glest befolkade landsbygderna.[380]

O8 Leader-metoden är framgångsrik och väl etablerad
Det finns en fungerande och väl etablerad modell för lokal utveckling som kan spridas och utvecklas ytterligare för att främja landsbygdernas utveckling. Leader eller LLU (Lokalt Ledd Utveckling) är en metod, som genom att verka nerifrån och upp och i partnerskap mellan ideell, privat och offentlig sektor, visat sig vara ett effektivt sätt att bygga upp kapacitet och främja social inkludering, bidra till fattigdomsminskning och jobbskapande i den lokala ekonomin. [381]

O9 Sociala innovationer kan utveckla landsbygderna
Social innovation lyfts fram som ett viktigt verktyg för samhällets utveckling och det finns många exempel på hur sociala innovationer utvecklar enskilda platser.[382] Befolkningen på landsbygden har ofta ett starkt engagemang och på mindre orter finns ofta en större transparens och enighet kring behov och problem som behöver lösas. Det finns också ofta ett starkt lokalt engagemang för att utifrån bygdens förutsättningar hitta nya innovativa lösningar på de behov som finns.

O10 Kultur- och naturresurser på landsbygden utgör en stor potential för besöksnäringen
De värden som kultur- och naturmiljön erbjuder idag på landsbygden utgör en grundläggande infrastruktur och resurs för upplevelse- och hälsotjänster. Besöksnäringen spås öka även de kommande åren och erbjuder samtidigt underlag för bastjänster och service att vara kvar där köpunderlaget från den boende befolkningen inte räcker till.[383]

Hot, särskilt mål 8

T1 Globalisering skärper konkurrensen och ökar utsatthet för konjunktursvängningar
Många landsbygdskommuner är mer specialiserade mot näringar där förädlingsgraden är jämförelsevis låg, exempelvis areella näringar och lågteknologisk tillverkningsindustri. Detta gör att stora delar av näringslivet på landsbygden är utsatt för stark konkurrens från låglöneländer.[384] Detta innebär också att företag som säljer på utländska marknader blir mer utsatta för internationella konjunktursvängningar. Orter med få arbetsgivare och liten

---

[380] *På väg mot en ny politik för Sveriges landsbygder*. SOU 2016:26

[381] Enligt kommissionens meddelande COM 2017:713

[382] Vinnova (2018). *Social innovation i Sverige - Kartläggning av ekosystemet för social innovation.* Vinnova Rapport VR 2018:01

[383] Bjerke, L. och Johansson, S. (2018). *Besöksnäring i städer och på landsbygd – dess utveckling för kommunerna*. Sveriges kommuner och landsting, ISBN 978-91-7585-647-6.

[384] SOU 2017:1. *För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för .arbete, hållbar tillväxt och välfärd*.

mångfald i näringslivet kan drabbas hårt av vikande efterfrågan på viktiga exportmarknader som leder till varsel eller nedläggningar inom en enskild bransch.[385]

T2 Urbanisering ökar klyftan mellan städer och landsbygd

Urbanisering innebär att landsbygderna dräneras på högutbildad arbetskraft.[386] Samtidigt blir landets produktion alltmer kunskapsbaserad vilket gör kunskap och kompetens till en allt viktigare produktionsfaktor.[387] Den svaga tillgången till kompetens på många mindre orter försvårar omställningen till en mer kunskapsintensiv produktion och minskar möjligheterna att ta del av nationella satsningar på forskning och innovation.

Urbaniseringen innebär också att fastighetsmarknaden utvecklas svagare på landsbygder än i städer. Detta gör förvisso att det finns prisvärda bostäder i ett kortsiktigt perspektiv, men på lång sikt finns en svag förväntad värdeökning på dessa fastigheter, vilket minskar investeringsviljan. Den svaga prisutvecklingen på fastigheter i landsbygderna har medfört en åtstramad utlåning med höga krav från bankernas sida vilket försvårar finansierings-möjligheterna och därmed också tillgången till kapital. Bostadsfastigheter i glesa miljöer fungerar mer sällan som säkerhet när företagaren ansöker om lån.[388] Detta är ett potentiellt hot mot entreprenörskap och nyföretagande, som i hög grad bygger på lånefinansiering med fast egendom som säkerhet.[389]

T3 Tjänstesektorn växer snabbare i städer än i landsbygder

Tjänstesektorn står för merparten av nytillkomna företag och arbetstillfällen.[390] I många landsbygder växer tjänstesektorn långsammare än i stadskommunerna, vilket kan leda till att fler personer i arbetsför ålder och fler entreprenörer lämnar landsbygderna.[391]

T4 Omställning till fossilfria system kan medföra högre kostnader

Samhällets omställning till en fossilfri ekonomi kan under en omställningsperiod medföra högre skatter på fossila bränslen och transporter. Detta slår hårdare mot företag i avlägset belägna och glest befolkade områden eftersom behovet av transporter är större i dessa

---

[385] Backman, M. et al. (2014). *Mångfald och utveckling av långsiktigt hållbara innovationsmiljöer.* Jönköping; JIBS

[386] Bjerke, L. och Mellander, C. (2017). *Moving Home Again? Never! The Location Choices of Graduates in Sweden*. *Annals of Regional Science*, Vol. 59:707 – 729

[387] Jordbruksverket (2012). *Arbete och liv på landsbygden*, Jordbruksverket Rapport Nr. RA12:19

[388] Företagarna (2013). *Perspektiv på landsbygdsföretagande Landsbygdsföretagarnas villkor och verklighet*

[389] *Entreprenörskap i det tjugoförsta århundradet.* SOU 2016:72

[390] Heyman, F. Norbäck P-J. och Persson L. (2013). *Jobbdynamiken i svenskt näringsliv 1990 till 2009 – teori och empiri*. IFN Policy Paper Nr. 60 2013

[391] Bjerke, L. och Johansson, S. (2015). *Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder*. Center for Entrepreneurship and Spatial Economics Jönköping International Business School.

områden. I sådana områden är också behoven av persontransporter större, vilket gör att högre skatter på drivmedel kan minska arbetspendling och därmed få negativa konsekvenser på kompetensförsörjningen i landsbygderna. Det innebär också att det blir dyrare att leva på landsbygderna då det generellt blir dyrare att transportera sig.

T5 Globalisering och digitalisering innebär att många enklare jobb försvinner

Höga arbetskraftskostnader och jämförelsevis stort arbetsgivaransvar gör att företag vars produktion inte kräver särskilt hög utbildningsnivå flyttar sin produktion till andra länder. Höga arbetskraftskostnader i en internationell jämförelse skapar också ett rationaliseringstryck som driver på automatiseringen inom såväl jordbruk som industri, vilket leder till en svag tillväxt i sysselsättning trots en hög tillväxt i produktionsvärden i många landsbygdskommuner.[392] Digitaliseringen kommer dessutom att innebära en ökad grad av automation inom stora delar av produktionen. Detta kommer innebära att många enklare jobb försvinner. Digitaliseringen kommer samtidigt medföra ett stort antal nya arbetstillfällen, men dessa kommer att ställa högre krav på utbildning och kompetens.[393]

T6 Åldrande befolkning ökar försörjningsbördan i landsbygdskommunerna

Det är främst den yngre befolkningen som flyttar för att utbilda sig och/eller starta sitt yrkesliv. Detta innebär demografiska utmaningar för landsbygderna, som på många håll har en åldrande befolkning. Detta urholkar skatteunderlaget i många landsbygdskommuner som får en ökad försörjningsbörda när personer i arbetsför ålder lämnar de mindre kommunerna.[394] Mellan kvinnor och män finns vissa skillnader, då kvinnor i större utsträckning än män lämnar landsbygden för städerna. Jämfört med männen är det också en större andel kvinnor som utbildar sig.[395] Det finns dock ett kommunalt skatteutjämningssystem som avser kompensera för dessa effekter.

T7 Urban norm försvårar landsbygdernas utveckling

Den tilltagande urbaniseringen har gjort att en stor del av samhällsplaneringen och därtill kopplade regelverk utgår ifrån stadens specifika förutsättningar och behov. Förutsättningar och behov ser emellertid ofta mycket annorlunda ut i småorter ute i landsbygderna.[396]

Den s.k. urbana normen färgar också attityder till landsbygden och de verksamheter som pågår där. Exempelvis visar studier av ungas flyttmönster att de som stannar kvar ses som

---

[392] Ibid.

[393] Sveriges Riksdag (2017). *Framtidens arbetsmarknad och arbetsliv i den digitala eran.* Riksdagsförvaltningens utvärderings- och forskningssekretariat.

[394] Bjerke, L. och Johansson, S. (2015). *Företagande och arbetsliv i Sveriges lands- och stadsbygder*. Center for Entrepreneurship and Spatial Economics Jönköping International Business School.

[395] Agrifood (2016). *Vem stannar kvar?* Rapport 2016:3

[396] Rönnblom, M. (2014). *Ett urbant tolkningsföreträde? En studie av hur landsbygd skapas i nationell policy.*

mindre framgångsrika än de som flyttar.[397] Det saknas i stora delar forskning kring vad som skapar attraktionskraft utanför de urbana miljöerna och vad som får människor att stanna kvar eller flytta till landsbygden.

T8 Digitalisering förutsätter bredband av hög kvalitet
Omställningen till en mer digitaliserad tillvaro, både bland företag och privatpersoner förutsätter tillgång till bredband med hög överföringskapacitet.[398] Om utbyggnaden av snabbt bredband släpar efter på landsbygden kommer många användare att exkluderas från tjänster som i framtiden enbart kommer att erbjudas i digital form.

4.3.c Adressera samhällets förväntningar på mat och hälsa

Nulägesbeskrivning

Sverige ställer höga krav på djurens välfärd
I Sverige finns sedan länge ett stort intresse hos både allmänhet och producenter av en hög nivå på djur- och smittskydd. Sverige har också en sträng djurskyddslagstiftning som går utöver flertalet av EU:s direktiv och förordningar[399]. Till exempel ges djuren ofta mer utrymme och rörelsefrihet än i andra länder, genom att vi bland annat inte tillåter fixering av gris, och kräver att mjölkkor ska hållas på bete under sommaren. Djuren ska också få bete sig naturligt, vilket innebär att lantbrukarna kan behöva använda olika typer av berikningsmaterial för att sysselsätta djuren. Vi är också mycket restriktiva med operativa ingrepp på djur, och tillåter inte att man kuperar svansen på grisar eller trimmar näbben på höns.

De svenska djurskyddsreglerna bidrar till att den svenska animalieproduktionen har högre kostnader än motsvarande animalieproduktion i övriga medlemsländer. Ett gott djurskydd innebär friskare djur vilket kan ge lantbrukaren fördelar i form av lägre veterinär- och läkemedelskostnader och även ett bättre produktionsresultat. Samtidigt kostar extra

---

[397] Svensson, L. (2006). *Vinna eller försvinna? Drivkrafter bakom ungas utflyttning från mindre orter.* Linköpings universitet, Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Avdelningen för sociologi (SOC). Linköpings universitet, Filosofiska fakulteten.

[398] Regeringen (2017). *För ett hållbart digitaliserat Sverige – en digitaliseringsstrategi.*

[399] Rådets direktiv 98/58/EG av den 20 juli 1998 om skydd av animalieproduktionens djur (EGT L221, 8.8.1998, s. 23-27 Celex 31998L0058). Rådets direktiv 2008/119/EG av den 18 december 2008 om fastställandet av lägsta djurskyddskrav för kalvar () Rådets direktiv 2008/120/EG av den 18 december 2008 om fastställandet av lägsta djurskyddskrav för svinhållning (). Rådets direktiv 1999/74/EG av den 19 juli 1999 om att fastställa miniminormer för skyddet av värphöns (EGT L203, 3.8.1999, s. 53-57 Celex 31999L0074). Rådets direktiv 2007/43/EG av den 28 juni 2007 om fastställande av mimimiregler för skydd av slaktkycklingar. Rådets förordning (EG) nr 1/2005 av den 22 december 2004 om skydd av djur under transport och därmed sammanhängande förfaranden och om ändring av direktiven 64/432/EEG och 93/119/EG och förordning (EG) nr 1255/97. Rådets förordning (EG) nr 1099/2009 av den 24 september 2009 om skydd av djur vid tidpunkten för avlivning

djurvälfärd ofta pengar och det kan vara svårt för lantbrukaren att få ersättning fullt ut från detta via marknaden.

Friska djur och mindre antibiotikaanvändning ger oss säkra livsmedel att äta och minskar risken för att antibiotikaresistens ska utvecklas. Ett gott djurskydd och god djurhälsa alltså inte bara viktigt för djuren i sig utan även för vår folkhälsa.

Import från tredje land och införsel av livsmedel till Sverige ökar däremot kraftigt, vilket kan komma att innebära sämre lönsamhet för Sveriges lantbrukare och därmed risk för en minskad mängd livsmedel producerade med svenska djuromsorgsregler.

Den ekologiska produktionen ökar

Den ekologiska produktionen ökar i Sverige. Omkring 15 procent av åkermarken och 25 procent av betesmarken odlas ekologiskt år 2017.

Också inom animalieproduktionen ökar andelen ekologisk djurhållning, men det är stora skillnader mellan de olika djurslagen. För betesdjur ligger andelen ekologiskt högst, med drygt 20 procent för lamm och omkring 15 procent för nötkött och mjölk. För djur som föds upp på spannmål är andelarna betydligt lägre, med omkring två procent för gris och knappt en procent för kyckling. För ägg ligger den ekologiska andelen på omkring 17 procent.

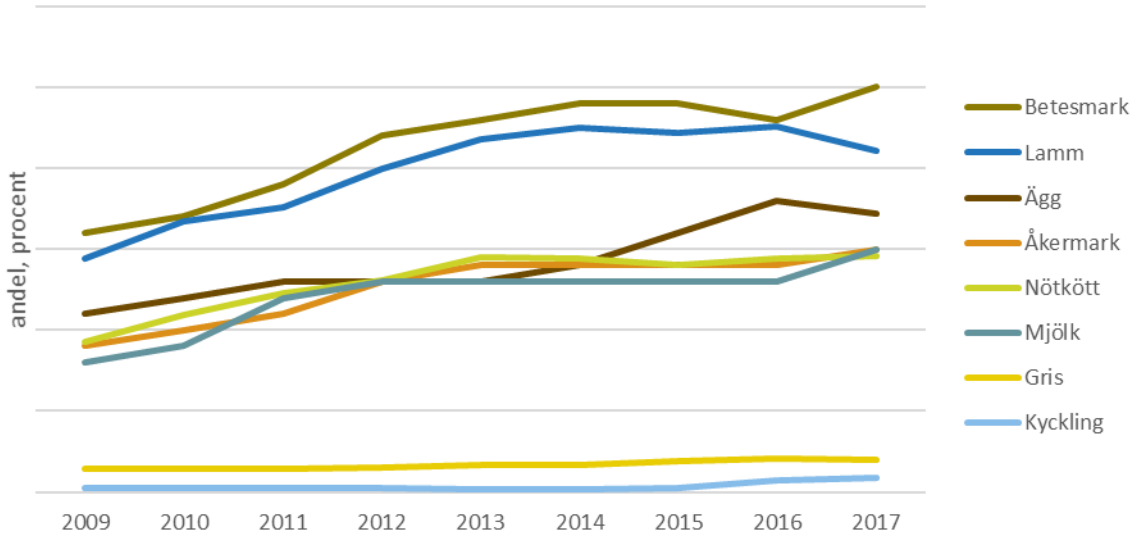

Figur 29 Andel ekologisk produktion 2009-2017
Källa: Jordbruksverket

Den ekologiska odlingen av frukt, bär och grönsaker har minskat på senare tid. Framför allt är det odlingen av ekologiska jordgubbar och andra bär som gått tillbaka, men trenden är negativ även för frukt och frilandsgrönsaker.[400]

[400] Källa: Jordbruksverket, baserat på ansökningar om stöd för ekologisk produktion.

Under 2017 beslutade Regeringen ett mål om att den ekologiska arealen jordbruksmark ska uppgå till 30 procent senast år 2030. Den sammanlagda siffran för åker- och betesmark var då en ekologisk andel på 19 procent.

Jämfört med många andra EU-länder har Sverige en stor del ekologisk odling. I våra grannländer Danmark och Finland ligger andelen ekologisk jordbruksmark på 8 respektive 10 procent, och i stora producentländer som Polen och Frankrike är andelarna ännu lägre. Österrike ligger dock högre än Sverige, med en andel på 21 procent.

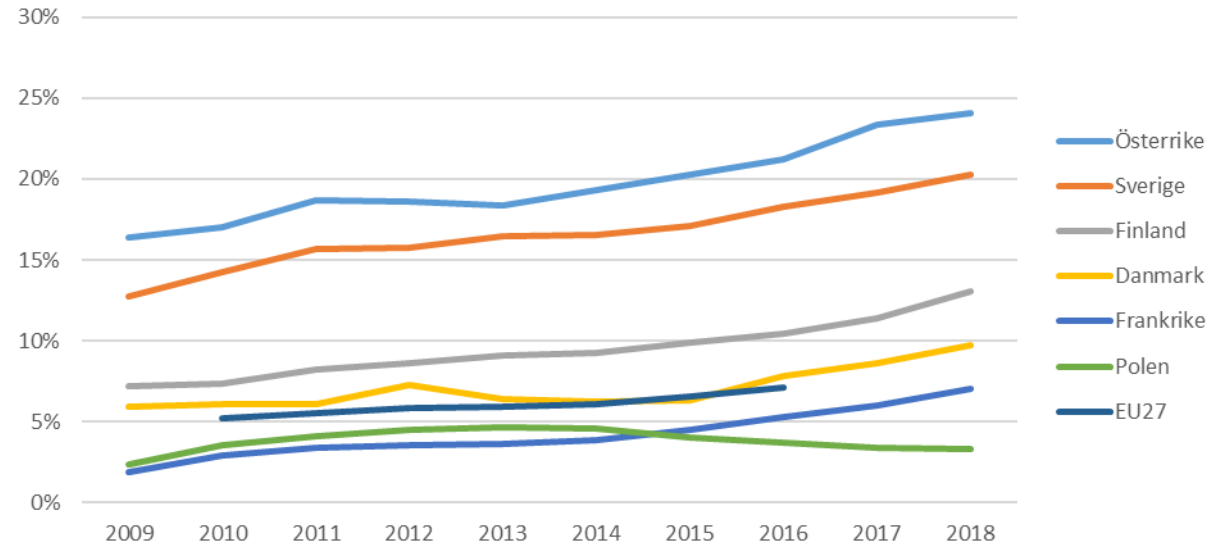

Figur 30 Andel ekologisk areal 2009-2018 i Sverige, EU27 och valda medlemsländer
Källa: Eurostat, kontextindikator C18 och C19.

Den ekologiska odlingen kan bidra till att uppfylla mål om att minska användningen av bekämpningsmedel och att öka den biologiska mångfalden. Den positiva effekten på biologisk mångfald är störst i slättbygden, där jordbruksproduktionen domineras av konventionell spannmålsodling.[401]

Konsumenternas intresse för ekologiska produkter har länge uppvisat en ökande trend, men under 2018 kom det signaler om att försäljningen börjar stagnera. År 2018 utgjordes nästan 10 procent av livsmedelsförsäljningen av ekologiska produkter. Betydande delar av det värdet utgörs dock av importerade produkter, som vin, bananer och kaffe.[402]

Restaurangerna är också viktiga för efterfrågan på ekologisk produktion. Här är bilden tvådelad. Lunchrestauranger och färdigmaten i livsmedelsbutikerna serverar inte ekologiskt i

[401] Källa: Jordbruksverket, Faktablad ekologiska livsmedel, Maträtt.

[402] Ekoweb, Ekologisk livsmedelsmarknad 2019

någon större utsträckning, medan däremot kvällsrestauranger och konferensanläggningar kan satsa på att erbjuda detta.[403]

SWOT-analys

Styrkor, särskilt mål 9

S1 Svenska jordbrukare producerar säkra livsmedel av hög kvalitet
Svenskt jordbruk kännetecknas av en ansvarsfull användning av läkemedel och bekämpningsmedel.[404] Regelverk gör att det finns en hög säkerhet genom hela livsmedelskedjan, vilket gör att svenska konsumenter har ett stort förtroende för svenskproducerade livsmedel.[405]

S2 God djuromsorg och högt smittskydd minskar risken för resistens
Svensk djurhållningen sker med god omsorg vilket ger friska djur.[406] Sverige har lägst användning av antimikrobiella veterinärmedicinska medel av alla EU-länder, liksom relativt stabila och låga nivåer av antimikrobiell resistens hos djur.[407] Sverige är fritt från många smittsamma djursjukdomar.[408] Sverige har effektiva strategier för att främja ansvarsfull användning av antimikrobiella veterinärmedicinska medel och begränsa spridningen av antibiotikaresistens.[409]

S3 Tillgång till veterinär service i hela landet
Enligt Jordbruksverkets instruktion ska verket vidta åtgärder för att säkerställa tillgången på veterinärer vid utbrott av smittsamma djursjukdomar samt för att djur i människans vård ska kunna få vård dygnet runt om det finns djurskyddsskäl. Det sker en stor utvecklingen inom branschen för djurens hälso- och sjukvård vilket innebär att antalet privata veterinärstationer

---

[403] Jordbruksverket (2018). *Åtgärdsplan för att öka produktion, konsumtion och export av ekologiska livsmedel*. Rapport nr 2018:16.

[404] Livsmedelsverket (2018). *Kontroll av bekämpningsmedelsrester i livsmedel 2016*. Livsmedelsverkets rapportserie NR 8 2018; Livsmedelsverket (2018). *Kontroll av restsubstanser i levande djur och animaliska livsmedel 2016.* Livsmedelsverkets rapportserie NR 6 2018.; Regeringen (2016). *En klimat- och luftvårdsstrategi för Sverige*. Delbetänkande av Miljömålsberedningen. SOU 2016:47.

[405] *En Livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet*. Prop. 2016/17:104.

[406] Sverige Veterinärmedicinska anstalt (2017). *Antibiotika och djur inom EU*. 17 oktober 2017

[407] DG (SANTE) (2017). *Final report of Fact-finding mission carried out in Sweden from 10 October 2017 to 18 October 2017 in order to gather information on the prudent use of Antimicrobials in animals.*

[408] Statens veterinärmedicinska anstalt (2017). *Surveillance of infectious diseases in animals and humans in Sweden 2016.* SVA 2017

[409] Folkhälsomyndigheten & SVA. (2016). *Consumption of antibiotics and occurrence of antibiotic resistance in Sweden.* SWEDRES|SVARM.*;* Regeringskansliet (2016). *Svensk strategi för arbetet med antibiotikaresistens.* S2016/02971/FS.

har ökat under det senaste decenniet, vilket resulterat i både fler ambulerande veterinärer och fler veterinärkliniker.

S4 Regelverk garanterar säkra livsmedel och konsumentens behov av information
Det finns ett väl utvecklat regelverk som ger garantier för att de livsmedel som säljs i Sverige är säkra att konsumera.[410] Det finns olika typer av märkningar kring hälsa, miljö, ursprung osv.

S5 God samverkan ger effektiv krishantering
Vid olika kriser som drabbat livsmedelskedjan har hela näringen samverkat för att tillsammans hitta lösningar.[411] Starka myndigheter och organisationer bidrar också till hög beredskap.

Svagheter, särskilt mål 9

W1 Jordbrukets andel av den totala ekonomin är liten
Jordbruk utgör en liten del av samhällsekonomin och sysselsätter en minskande andel av landets arbetskraft, vilket gör att den under lång tid fått låg prioritering i forsknings- och näringspolitik.[412] Konkurrenskraftiga företag är en förutsättning för att det ska finnas en svensk livsmedelsproduktion som producerar de mervärden som svenska livsmedel ofta förknippas med. I likhet med företag i övriga delar i näringslivet bygger konkurrenskraften i livsmedelsproduktionen på kontinuerlig produktutveckling och produktivitetstillväxt, vilket i sin tur förutsätter kontinuerliga investeringar i forskning och utveckling.

W2 Bristande kunskap om jordbrukets bidrag till kollektiva nyttigheter
Allmänheten har låg kunskap om kopplingen mellan svenskproducerad mat och andra värden i samhället som ett rikt och varierat landskap, biologisk mångfald, djurvälfärd och säkra livsmedel.[413] Dessutom minskar konsumenternas betalningsvilja för extra djurskydd som går utöver de vanliga svenska reglerna (som är skarpare än EU:s).[414]

---

[410] Livsmedelslag (2006:804)

[411] LRF (2017). *Handlingsplan mjölk*; Svenska Köttföretagen (2017). *Handlingsplan gris*

[412] Jordbruksverket (2017). *Jordbrukets ekonomi. Jordbrukets bidrag till bruttonationalprodukten till marknadspris 1995–2016 enligt ENS2010, nationalräkenskaperna SCB*

[413] Jordbruksverket (2016). *Jordbrukets betydelse för en levande landsbygd – En litteraturöversikt.* Rapport 2016:6

[414] Lagerkvist och Hess (2011). *A meta-analysis of consumer willingness to pay for farm animal welfare.* European Review of Agricultural Economics, Volume 38, Issue 1, March 2011

W3 Höga kadmiumhalter i vissa markområden
Vissa svenska jordar har höga kadmiumhalter.[415] Detta kan medföra högre koncentrationer av kadmium i livsmedel, vilket utgör en hälsorisk.

W4 Stort matsvinn och produktionsförluster i livsmedelsproduktionen
Matsvinn och produktionsförluster förekommer, men vi har få uppgifter om hur stort problemet är. Eftersom allt svinn innebär slöseri och onödiga negativa miljö- och klimateffekter har Sverige en nationell handlingsplan[416] för att minska problemet. Den konstaterar att vi behöver ett nationellt mål och utveckling av uppföljningsmetoder, ett aktivt samarbete mellan branschaktörer i livsmedelskedjan, ett förändrat konsumentbeteende samt utredning, forskning och innovation.

W5 Färre veterinärer specialiserar sig på jordbrukets produktionsdjur
Den ökade förekomsten av sällskapsdjur och hästar gör att allt fler veterinärer inriktar sig på denna, oftast mer lukrativa, del av marknaden. Detta kan leda till brist på veterinärer som riktar in sig på jordbrukets produktionsdjur.[417]

Möjligheter, särskilt mål 9

O1 Brett förankrad målsättning om ökad svensk livsmedelsproduktion
Det finns en bred politisk uppslutning kring den livsmedelsstrategi som beslutades under 2017. Livsmedelsstrategin ger en samsyn om de långsiktiga målen för svenskt jordbruk.[418] Inom den handlingsplan som lagts fram av regeringen finns det åtgärder för ökad hållbar produktion till exempel genom att stödja växtförädling och vattenbruk.[419] Detta bidrar till att säkerställa ett utbud av svenska livsmedel på den inhemska marknaden. I strategin finns också åtgärder som förväntas bidra till en kortare livsmedelskedja vilket underlättar informationsflödet mellan primärproducenter och konsumenter.

O2 God medvetandegrad bland konsumenterna skapar efterfrågan på svenska livsmedel
Många svenska konsumenter har stort förtroende för svenska livsmedel vilket visar sig i en prispremie på svenskproducerade livsmedel i detaljhandeln.[420] Hög medvetenhet hos vissa konsumenter skapar efterfrågan på hälsosamma och hållbara livsmedel. Trender mot minskad köttkonsumtion kan gynna trädgårdsnäringen.

---

[415] Naturvårdsverket (2015). *Mål i sikte - fördjupad utvärdering av miljökvalitetsmålen. Analys och bedömning av de 16 miljökvalitetsmålen i fördjupad utvärdering 2015*. Volym 2 av rapport 6662.

[416] Livsmedelsverket (2018), *Fler gör mer – Handlingsplan för minskat matsvinn 2030*

[417] Jordbruksverket (2013). *Djurens hälso- och sjukvård – i ett tioårsperspektiv*. Rapport 2013:19

[418] Riksdagsskrivelse 2016/17:338

[419] *En Livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet*. Prop. 2016/17:104

[420] *En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet*. Prop. 2016/17:104

O3 Den ekologiska produktionen ökar
Ekologisk produktion kan gynnas, exempelvis genom Livsmedelsstrategin och genom den åtgärdsplan som Jordbruksverket tillsammans med ett antal organisationer har tagit fram.[421] Ökad efterfrågan på ekologiska livsmedel gör också att produktionen stimuleras utifrån rådande marknadsvillkor.

O4 Ändrade konsumtionsmönster kan minska matkonsumtionens klimatpåverkan
En ökad efterfrågan på vegetariska alternativ[422] i stället för animaliska ger förutsättningar för att minska matkonsumtionens klimatpåverkan.

Hot, särskilt mål 9

T1 Klimatförändringar leder till större variation i jordbrukets avkastning
Globala klimatförändringar leder till större vädervariationer, vilket ökar variationen i avkastningsnivåer från år till år.[423] Detta ökar osäkerheten kring tillgång på svenska livsmedel.

T2 Utbudet av hälsosam mat varierar mellan olika platser
I glesa områden har människor ofta långt till närmaste matbutik och har därför en sämre tillgång till exempelvis färska grönsaker och färsk frukt. Små landsbygdsbutiker har också ofta ett mindre och dyrare utbud av nyttig mat. Detta innebär att långa avstånd till livsmedelsbutik kan få socioekonomiska konsekvenser.[424]

T3 Globaliseringen ökar risken för smittspridning
Ökade internationella varuflöden och ökat resande gör att riskerna för spridning av smittor och växtskadegörare ökar. Dessa smittämnen och skadegörare kan gömma sig i såväl livsmedel och foder som emballage och transportfordon. Detta ökar sannolikheten för större utbrott av smittsamma djursjukdomar och även utbrott av smittsamma sjukdomar som drabbar människor eftersom det är svårare att garantera säkerheten i importerade livsmedel än i inhemskt producerad mat.[425]

---

[421] *En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet.* Prop. 2016/17:104

[422] Rapport från detaljhandeln, Axfood

[423] SMHI (2019). *Vegetationsperiod*. Hämtad från webbsida 22 maj 2019.

[424] Hendrickson, D., Smith, C., & Eikenberry, N. (2006). *Fruit and vegetable access in four low income food deserts communities in Minnesota*. Agriculture and Human Values, 23(3), 371-383; Rose, D. (2009). *Economic determinants and dietary consequences of food insecurity in the United States.* Journal of Nutrition, 129 (1999), pp. 517S-520S; Walker, R. E., Keane, C. R., & Burke, J. G. (2010). *Disparities and access to healthy food in the United States: A review of food deserts literature*. Health & place, 16(5), 876-884.

[425] Jordbruksverket (2016). *Årsrapport över anmälningspliktiga djursjukdomar 2015*. Rapport OVR395

T5 Ökad antibiotikaresistens hotar såväl animalieproduktion som människors hälsa
Tillgången till verksam antibiotika kan minska, vilket är ett hot mot folkhälsan samt möjligheten att ha djurhållning och producera hållbara livsmedel.[426]

4.4 Tvärgående mål - Modernisera sektorn genom att främja och utbyta kunskap, innovation och digitalisering

4.4.a Sveriges system för kunskap och innovation inom lantbruket (AKIS)

Sveriges AKIS beskrivs ofta som diversifierat på grund av sina många aktörer. Lantbrukssektorn tenderar även att organisera sig i ämnesmässiga grupperingar ((på utbildningsnivå/inom rådgivningen/i branschorganisationer). Det finns inte heller någon sammanhållande och koordinerande kraft, vilket innebär att AKIS är både diversifierat och tämligen fragmenterat. Några centrala aktörer är:

- Företagare inom jordbruk, trädgårds, rennäring och skogsbruk samt, livsmedelsindustrin, insatsvaruindustrin, leverantörer av insatsvaror, rådgivningsföretag och myndigheter är de som framför allt använder de kunskaper och innovationer som kunskapssystemet genererar. Dessa aktörer är samtidigt själva med och utvecklar kunskap och innovationer. Därtill finns utbildningsaktörer inom till exempel gymnasieutbildningar, kvalificerade yrkesutbildningar och universitetsutbildningar.
- Regeringens roll är att fördela budgetmedel, styra myndigheter, övervaka programmen och utvärdera politiken.
- Universitet och högskolor står för större delen av offentligt finansierad forskning. SLU är den klart största aktören inom jord- och skogsbruksforskningen, men inte den enda. Linköpings och Örebro universitet samt Chalmers ingår vid sidan av SLU i forskarsamarbetet Food Science Sweden.
- Det finns vissa initiativ att överbrygga glappet mellan forskning och jordbruksföretagen, men det sker endast i begränsad omfattning. Två exempel är Kompetenscentrum företagsledning vid SLU i Alnarp och Sweden Food Arena som är en nationell arena där företag inom livsmedelskedjan samverkar kring forskning och innovation för en innovativ, hållbar och konkurrenskraftig livsmedelssektor.
- Institutssektorn är mycket liten inom Sveriges AKIS för jordbruket och utmärker Sverige i jämförelse med flertalet andra EU-länder. Rise är i Sverige det viktigaste institutet för sektorn. Vid sidan Rise medverkar t ex utvecklingsbolaget AgroVäst samt Hushållningssällskapet aktivt i innovationsarbetet. Inom skogssektorn är forskningsinstitutet Skogforsk en viktig aktör.
- Vetenskapsrådet, Formas och Vinnova är de tre största offentliga forskningsfinansiärerna. Privata forskningsstiftelser är till exempel Stiftelsen

[426] Förordning (2009:1464) med instruktion för Statens jordbruksverk.

Lantbruksforskning, Hästnäringens nationella stiftelse samt Lantmännens forskningsstiftelse.

- Rådgivning och kompetensutveckling sköts av både privata och offentliga aktörer. Några av de största privata aktörerna inom jordbruket är Hushållningssällskapen, LRF Konsult samt Gård- och djurhälsan. Jordbruksverket är också en viktig aktör med initiativ som exempelvis Greppa Näringen som bedrivs i samarbete med Lantbrukarnas riksförbund med flera. Inom skogsområdet är Skogsstyrelsen en central statlig aktör för kunskapsförmedling, men det finns även många privata aktörer, främst knutna till skogsägarföreningar och virkesuppköpare eller mer fristående såsom Skogssällskapet.

Jordbruks- och livsmedelssektorn är sämre än näringslivet i stort på att ta till sig innovationer. En förklaring är att den till stor del består av små eller medelstora företag som har begränsade resurser för att bedriva eget utvecklingsarbete eller saluföra nya produkter. Inom skogsnäringen bedrivs ett mer koncentrerat utvecklingsarbete av näringens centrala aktörer.

4.4.b Grundförutsättningarna är goda för en hållbar utveckling

Sverige har i grunden ett utvecklat kunskapssystem för samhället i stort som är betydelsefull för att skapa en hållbar samhällsutveckling. Sverige har världsledande grundforskning inom flera områden och som helhet ett förhållandevis starkt kunskaps- och innovationssystem. Digitaliseringen i samhället pågår och tillgången till bredband är god i den tätbebyggda landsbygden samtidigt som fortsatt utbyggnad pågår. En generellt god kunskapsnivå kombinerat med digitalisering underlättar för modernisering och tekniskpridning, vilket har resulterat i en förhållandevis hög produktivitet i lantbruksföretagen med bibehållen hållbarhet.

Den generellt höga utbildningsnivån underlättar tillsammans med starka institutioner omställningen till en cirkulär och biobaserad ekonomi, som kan hjälpa till att hantera de utmaningar som behöver hanteras för en hållbar utveckling. Den svenska livsmedelsproduktionen kännetecknas av ett miljövänligt jordbruk, med god djurvälfärd och låg antibiotikaanvändning. Det finns en god kunskap om natur- och kulturvärden. Det finns också tillgång till oberoende lantbruksrådgivning (FAS), Inom skogsnäringen finns ett ökat intresse för kunskap om ett mer diversifierat skogsbruk där natur- och kulturvärden tas förvaltas.

Samtidigt är konsumenterna allt mer medvetna och pålästa. Det innebär att det finns en ökad efterfrågan på livsmedel som är hållbar ur olika perspektiv, såväl sociala, miljömässiga som ekonomiska aspekter är avgörande. Livsmedelsstrategin samlar näringens aktörer kring arbetet med att skapa en ökad livsmedelsproduktion samtidigt som relevanta miljömål nås. Det finns förhoppningar om att ny teknik och nya metoder ska kunna mildra målkonflikter och bidra till en livsmedelsproduktion som är hållbar i bred bemärkelse.

4.4.c Utmaningarna är stora

Samtidigt finns det stora utmaningar att hantera. Även om kunskaps- och innovationssystemet är förhållandevis välutvecklat i Sverige, är det otillräckligt för att möta de utmaningar som finns. Det finns ett stort behov av att sprida och utveckla kunskapen om hur skogsbruk, jordbruk och trädgårdsföretagande kan bedrivas på ett sätt som både kan tillgodose efterfrågan på produkter samt främjar miljö- och klimatmålen.

Jordbruket och livsmedelssektorn har ett svagare kunskaps- och innovationssystem än samhället i övrigt, vilket gör att näringarna riskerar att hamna vid sidan av den nationella innovationspolitiken. Kunskapssystemet kännetecknas också av ett stort gap mellan forskning och näringsliv. Kompetensbristen hämmar näringslivets utveckling och omvandling. Det gäller näringslivet i stort på landsbygden och även jordbruket. Det finns alltför lite tillämpad forskning inriktad på jordbrukssektorn. Samtidigt finns variationer i tillgången till kompetensutveckling som är anpassad till utvecklingsbehovet i enskilda företag.

Tillgången till bredband och annan infrastruktur och samhällsservice är avsevärt sämre i den glesare landsbygden än övriga delar av samhället. Det finns också utmaningar i att använda digitaliseringen på ett sätt som leder till en hållbar utveckling. Digitalisering löser inte nödvändigtvis alla problem, utan kräver en strukturerad och medveten tillämpning för att ge önskad effekt. Kunskapen om hur det kan gå till behöver utvecklas och involveras i innovationssystemet.

En av de största utmaningarna för jordbruket är den bristande lönsamheten. Den hämmar innovationsförmågan och möjligheterna för anpassningar till klimatförändringar och andra utmaningar vi har för att skapa en hållbar utveckling. Den gör det också svårt att attrahera arbetskraft och kompetens. Det är en avgörande fråga för att få yngre personer att vilja och kunna bli företagare i den gröna sektorn. Variationen är stor mellan företag både när det gäller produktivitet, utbildningsnivå, affärsmässighet och anpassningsförmåga till förändrade förutsättningar som är en avgörande förmåga för att skapa konkurrenskraft. Det innebär att det finns en outnyttjad potential för innovation, kunskaps- och tekniskpridning inom jordbruket.

4.4.d Ökat kunskapsutbyte, innovation och digitalisering kan bidra till en hållbar utveckling

Det finns en stor potential i att öka samverkan mellan aktörerna i kunskaps- och innovationssystemet. En viktig del är att öka fokus på behovsdriven forskning och utveckling samt att öka samverkan mellan alla aktörer, både företagare, rådgivare, forskare, utvecklingsaktörer och utbildningssektorn så att kunskapsutbytet ökar och går snabbare från utvecklingsidé till praktisk tillämpning, eller från en praktisk utmaning till en bärande idé som förändrar och når marknaden. Digitaliseringen innebär nya affärsmöjligheter och minskar betydelsen av geografiska avstånd. Den ger också nya möjligheter att arbeta med kunskapsutveckling, kunskapsspridning och innovationer.

Den tjänstebaserade ekonomin växer även i landsbygderna. Ny teknik skapar nya affärsmöjligheter och bidrar till bilden av en modern näring. Nya svenskar med erfarenheter från andra länder är en möjlighet till nytänkande och innovation. Ökad kunskap och förbättrad teknologi kan leda till såväl ökad lönsamhet, sysselsättning som till miljö- och klimatmässiga framsteg som kan användas både i Sverige och i andra länder.

Rådgivningsföretagen spelar en viktig roll som brygga mellan forskning och näringsliv, men denna funktion behöver utvecklas för att bättre svara mot de behov som finns. För att stärka konkurrenskraften behöver rådgivningen fungera bättre och rådgivningsföretagen stärka sin kompetens.[427]

Sammantaget innebär det att Sveriges kunskap- och innovationssystem (AKIS) kännetecknas av att grundförutsättningarna är goda, samtidigt som utvecklingspotentialen är stor för att ökat kunskapsutbyte, innovation och digitalisering kan bidra till att landsbygdens aktörer och resurser blir en allt mer central nyckel till en hållbar utveckling för hela samhället.

5 Bilagor

5.1 Bilaga 1, deltagare på workshop

Agroväst Livsmedel AB

Arbetsförmedlingen

Bygdegårdarnas Riksförbund

Coompanion

Djurens Rätt

Djurskyddet Sverige

Ekologiska Lantbrukarna

Folkaktionen Ny Rovdjurspolitik

Formas

Förbundet Svensk Fäbodkultur

Föreningen Svenskt Fjälljordbruk

Föreningen Sveriges SpannmålsOdlare

Hela Sverige ska leva

Hushållningssällskapet

Jordbruksverket

Kemikalieinspektionen

LRF

LRF Mjölk

LRF Trädgård

Lunds universitet

LUS

Länsstyrelsen Blekinge

Länsstyrelsen i Stockholm

Länsstyrelsen i Södermanlands län

Länsstyrelsen Jämtlands län

Länsstyrelse Skåne

Länsstyrelsen Västmanland

Länsstyrelsen Västra Götalands län

Länsstyrelsen Östergötland

Naturskyddsföreningen

Naturvårdsverket

Näringsdepartementet

Post- och telestyrelsen

Region Jämtland Härjedalen

Region Kronoberg

Region Norrbotten

Region Skåne

Region Värmland

Region Östergötland

Riksantikvarieämbetet

Sametinget

Skärgårdarnas Riksförbund

Skogsindustrierna

Skogsstyrelsen

SLU

Stockholms universitet

Svenska brukarnätverket traditionell ekologisk kunskap

Svenska Fotbollförbundet

Svenska Jordägareförbundet

Svenska Köttföretagen

Sveriges Hembygdsförbund

Sveriges Mjölkbönder

Sveriges Nötköttsproducenter

Winnet

Världsnaturfonden WWF

Västra Götalandsregionen

Växa Sverige

5.2 Bilaga 2, deltagare på sakrådet

Agrifood

Agroväst

Arbetsförmedlingen

Bankföreningen

Biodlingsföretagarna

Bioinnovation

Boverket

Business Sweden

Byanätsforum

Bygdegårdarna

Coompanion

Djurens rätt

Djurskyddet Sverige

Ekologiska Lantbrukarna

Ekonomistyrningsverket ESV

Energimyndigheten

Familjejordbrukarna

Friluftsfrämjandet

Formas

Fortifikationsverket

Fåravelsförbundet

Fäbodarnas riksförbund

Förbundet Sveriges småbrukare

Föreningen Naturbrukarna Sverige

Föreningen Sveriges jordbruksarrendatorer

Föreningen Svenskt Fjälljordbruk

Företagarna

Gotländska ängskommittén

Greppa Näringen

Havs- och vattenmyndigheten

Hela Sverige ska leva

Hembygdsgårdarnas riksförbund

Hushållningssällskapens förbund

Hästnäringens Nationella Stiftelse

Internationella företagarföreningen i Sverige

Jordbruksverket

Jordägarförbundet

Kemikalieinspektionen

Kommunal

Krinova

KSLA

Landsbygdsnätverket

Landshypotek

Lantbrukarnas Riksförbund

Lantbrukarnas Riksförbund Skogsägarna

Livsmedelsföretagen

LRF

LRF Jämställdhetsakademi

LRF Mjölk

LRF Trädgård

LRF ungdomen

LUS (lokal utveckling Sverige)

Länsförsäkringar Bank

Länsstyrelserna

Naturbruksskolornas förening

Naturskyddsföreningen

Naturturismföretagen

Naturvårdsverket

Nätverket svenska kulturlandskap

Post- och telestyrelsen

Preem

Regionalt utvecklingsansvariga

Riksidrottsförbundet

Sweden Food Arena

Riksantikvarieämbetet

RISE

Sametinget

Sáminuorra (samiska riksungdomsförbundet)

Sieps

Skogs- och Lantarbetsgivareförbundet

Skogsindustrin

Skogsstyrelsen

Skogssällskapet

Skärgårdarnas riksförbund

SMF Skogsentreprenörerna

Stockholm Resiliens Center

Småkom

Spannmålsodlarföreningen

Statens fastighetsverk

Stiftelsen lantbruksforskning

Stiftelsen hästforskning

Sveaskog AB

Swedbank

Svensk fågel

Svenska ekoturismföreningen

Svenska ESF-rådet

Svenskt friluftsliv

Svenska fotbollsförbundet

Svenska kyrkan

Svenska köttföretagen

Svenska samernas riksförbund

Svenska ägg

Sveriges biodlares riksförbund

Sveriges frö och oljeväxtodlare

Sveriges grisföretagare

Sveriges hembygdsförbund

Sveriges häradsallmänningsförbund

Sveriges jordbruksarrendatorers förbund

Sveriges Kommuner och Landsting

Sveriges konsumenter

Sveriges lammköttsproducenter

Sveriges lantbruksuniversitet

Sveriges mjölkbönder

Sveriges nötköttsproducenter

Tillväxtverket

Winnet

Vinnova

Visita

Visit Sweden AB

World Animal Protection Sverige

Vreta kluster

WWF

Växa Sverige